

NUVELE

Edgar Allan Poe

Nu-ți pune niciodată capul rămășag cu diavolul

O poveste cu morală

Con tal que las costumbres de un autor, zice Don Thomas De Las Torres în precuvîntare la ale sale *Poeme de dragoste, sean puras y castas, importa muy poco que no sean igualmente severas sus obras* -însemnînd pe limba noastră că, atîta vreme cît morala unui autor e fără cusur, n-are importanță care-i morala cărților sale. Bănuim că Don Thomas zace acum în Purgatoriu din pricina afirmației sale. Din punctul de vedere al justiției poetice ar fi într-adevăr un lucru cît se poate de deștept să fie ținut acolo pînă ce *Poemele de dragoste* se vor fi vîndut din librării sau vor fi fost depozitate la arhivă, din lipsă de cititori. Orice operă de ficțiune *ar trebui să aibă* o morală; fapt cu totul remarcabil, criticii au descoperit că fiecare *are* una. Nu de mult, Philip Melancthon a scris un comentariu pe marginea *Batrachomihiei*, dovedind că intenția poetului era aceea de a sădi în sufletele oamenilor repulsia față de răzmeriță. Mergînd un pas mai departe, Pierre La Seine a arătat că intenția lui era aceea de a recomanda tinerilor cumpătare la mîncare și băutură. Aidoma și Jacobus Hugo s-a mulțumit să constate că prin Euenis Homer avea în vedere pe Jean Calvin, prin Antinou pe Martin Luther, prin lotofagi pe protestanți în general, iar prin harpii pe olandezi. Scoliaștii noștri moderni nu sînt cu nimic mai prejos în ce privește perspicacitatea, căci acești indivizi demonstrează existența unui înțeles ascuns în *Antediluvienii*, a unei parabole în *Powhatan*, a unor vederi revoluționare în *Cocoșul Robin* și a transcendentalismului în *Degețel*. Pe scurt, s-a dovedit că nici un om nu se așază la masa de scris fără un plan foarte amănunțit. În general, asta îi scutește pe autori de o serie de neazuri. Unui romancier, de pildă, nu trebuie să-i pese de morala sa. Ea este acolo - adică undeva, încît morala și criticii pot să-și vadă de treabă. Cînd se va ivi prilejul nimerit, tot ce-a vrut și tot ce n-a vrut să spună acel gentleman va fi scos la lumină de *Cadranul* sau de *Gazeta de Mîine*, împreună cu tot ce-ar fi trebuit să spună, precum și cu restul pe care bineînțeles că a vrut să-l spună, astfel încît în final toate se vor lămuri pe deplin.

Așadar, învinuirea ce mi se aduce de către unii ignoranți cum că n-aș fi scris niciodată o povestire morală sau, mai precis, o povestire cu morală, e lipsită de orice bază serioasă. Nu ei sînt criticii chemați să mă-nțeleagă și să-mi *dezvolte* morala: iată secretul! În curînd *Pisălogul Nordamerican* - gazetă trimestrială - îi va face să se rușineze de prostia lor. Dar pînă atunci, ca să întîrzii un pic execuția și să îndulcesc acuzațiile împotriva mea, vă ofer această istorioară tristă, istorioară a cărei peremptorie morală nu poate fi pusă la îndoială, căci pînă și un alergător ar putea citi majusculele care compun subtitlul povestirii. Ar trebui să mi se recunoască paternitatea acestui aranjament, mult mai inteligent decît cel al lui La Fontaine sau al altora care amîna pînă în ultima clipă impresia generală pentru ca să o introducă apoi pe furiș la sfîrșitul fabulei. *Defuncți injuria ne afficiatur* era una din Legile celor douăsprezece » table, iar *De mortuis nil nisi bonum* o excelentă poruncă, chiar dacă morții în chestiune nu erau decît niște coate-goale. Intenția mea, prin urmare, nu-i aceea de a-l ponegri pe Fifirone Afurisitu', defunctul meu amic. El a fost un cîine amărît, este adevărat, și a avut parte într-adevăr de o moarte cîinească, dar n-ar trebui să-l ocărîm pentru viciile sale, căci ele proveneau dintr-un defect al maică-sii. Aceasta își dăduse întreaga silință să-l ciomăgească de cînd era mititel, fiindcă în

mintea ei deșteaptă îndatoririle erau socotite întotdeauna drept plăceri, iar copiii, precum cotletele sau măslinii Greciei moderne, cu bătaia devin invariabil mai buni. Dar biata femeie avu ghinionul să fie stîngace, și decît să-l altoiască pe copil un stîngaci, ar face mai bine să-i dea pace. Universul se rotește de la dreapta la stînga, așadar nu se cade să aghesmuiești pruncul de la stînga la dreapta. Dacă fiecă pălitură din direcția cea bună sloboade cîte un beteșug, urmează că fiecă scatoalcă din cealaltă direcție vîră în el un oarecare procent de răutate. Fusesem adesea martor la pedepsele lui Fifirone, și chiar după felul cum dădea din picioare îmi puteam da seama că pe zi ce trecea îi mergea tot mai rău. În cele din urmă am constatat cu lacrimi în ochi că în privința ștregarului nu mai era nici o speranță și într-o bună zi, după o chelfă-neală soră cu moartea, al cărei singur efect fu acela că obrazul i se înnegrise ca la un negrotei și că-l apucară pandaliile, nemaiputînd răbda, am căzut de-ndată în genunchi și cu glas tînguitor i-am profețit ruina. Adevărul e că aplecarea lui spre viciu era fantastic de precoce. La cinci luni se înfuria atît de tare încît îi pieria glasul. La șase luni l-am surprins cum rodea un pachet de cărți de joc. La șapte luni adesea înșfăca fetițele și le săruta. La opt luni refuza categoric să-și pună semnătura pe angajamentul de abstenență. Samavolnicia lui lua cu fiecă lună proporții tot mai mari, încît la sfîrșitul primului său an de viață insistă să poarte *mustăți*; ba mai rău, prinse obiceiul să înjure, să blesteme și să facă pariuri.

Acest din urmă nărav, din cale-afară de vulgar, împlini în cele din urmă, cum prevăzusem, ruina lui Fifirone Afurisitu'. Viciul cu pricina „creștea și se întărea pe măsură ce creștea și se întărea și dînsul”, pentru ca în ziua în care deveni bărbat să nu mai poată rosti o singură propoziție fără s-o împăneze cu propuneri de prinsoare. Nu c-ar fi clocit în mintea lui gîndul de-a face rămășag de-adevăratalea. Nici pomeneală ! Voi fi cinstit față de prietenul meu și voi zice că mai curînd ar fi preferat să clocească ouă. Pentru el toată treaba nu era decît o vorbă goală și nimic mai mult, expresiile sale în legătură cu acest subiect neavînd nici un înțeles. Nu erau decît niște amărîte de expletive - cuvinte imaginare menite doar să-i rotunjească propoziția.

Cînd spunea: — Punem pariu? nimănui nu i-ar fi trecut prin minte să-l ia în serios. Dar eu nu mă puteam abține să nu socot că era de datoria mea să-l pun la punct. Năravul lui era imoral, și i-am spus-o răspicat. Era vulgar, și l-am rugat să mă creadă. Era condamnat de societate, aici nu spuneam decît adevărul. Era interzis printr-un decret al Congresului, aici n-aveam nici cea mai mică intenție de a-l minți. Am protestat, dar fără folos. I-am explicat în zadar. Am stăruiț, el zîmbea. L-am implorat, el rîdea. Am predicat, el rînjea. L-am amenințat, el înjura. L-am lovit, el a chemat poliția. L-am tras de nas, el l-a suflat și s-a oferit să-și pună capul rămășag cu diavolul că nu voi mai încerca niciodată acest experiment. Sărăcia era un alt viciu pe care ciudatul defect fizic al mamei lui Afurisitu' i-l transmisese fiului ei. Acesta era îngrozitor de sărac, de bună seamă pricina pentru care expletivele din pariurile sale rareori atingeau latura pecuniară. Nu-mi amintesc să-l fi auzit spunînd vreodată : „Pun rămășag cu tine pe un dolar”. De obicei zicea: „Pun rămășag pe ce vrei tu”, sau „Pun rămășag pe ce-ai tu curajul”, sau „Pun rămășag pe o nimica toată”, sau chiar mai interesant „Pun capul rămășag cu diavolul”.

Această din urmă vorbă părea să-l satisfacă în cel mai înalt grad, poate și pentru faptul că implica riscul cel mai mic, căci Afurisitu' devenise un zgîrie-brînză cum nu s-a mai pomenit. Dacă l-ar fi ridicat cineva în brațe, ar fi constatat că avea un cap mic, a cărui pierdere ar fi fost și ea mică. Dar nu-s decît niște păreri personale și nu-s deloc convins c-aș avea dreptul să i le atribui și lui. În orice caz, vorba respectivă se bucura cu fiecă zi de tot mai multă considerație, deși a pune prinsoare pe propriii tăi creieri ca pe niște bancnote dovedea o lipsă crasă de bun-simț - dar din pricina firii sale sucite prietenul meu nu putea înțelege acest lucru. În cele din urmă renunță la toate celelalte expresii, reținînd-o numai pe ultima: *Pun capul rămășag cu diavolul*,

pe care o întrebuița cu o râvnă și un devotament nețărmurite, care-mi displăceau și-n egală măsură mă uimeau. Mi-au displăcut întotdeauna situațiile pe care nu le-nțeleg. Tainele îl fac pe om să cugete, periclitându-i astfel sănătatea. Adevărul e că *aerul* cu care Conu' Afuristu' pronunța vorba sa nesuferită, *maniera* lui de-a o rosti ascundea ceva, ceva ce mai întâi îmi trezi curiozitatea, dar mai pe urmă mă neliniști ceva pe care, în lipsa unui termen mai precis, îmi voi permite să-l numesc *năstrușnic*, dar pe care dl Coleridge l-ar fi numit mistic, dl Kant, panteistic, dl Carlyle, șerpustic, iar dl Emerson, hipermisticistic. Începea să nu-mi mai placă defel. Sufletul lui Conu' Afuristu' era în pericol. Am hotărât să uez de întreaga mea elocință ca să-l salvez. Am jurat să-l servesc așa cum Sfântul Patrick, cel din cronica irlandeză, a servit broasca-rîioasă, adică „trezind-o la realitate”. Fără zăbavă m-am dedicat misiei mele. Din nou m-am apucat să-l dojenesc. Din nou mi-am adunat forțele pentru o ultimă încercare de a-l reforma.

Ajungând eu la capătul predicii, Conu' Afuristu' se comportă foarte ciudat. Cîteva clipe rămase tăcut, iscodindu-mă cu privirea. Dar deodată își azvîrli capul într-o parte și-și încruntă fioros sprîncenele, după care își desfăcu palmele și-și scutură umerii. Apoi clipi din ochiul drept. Apoi repetă operația și cu cel stîng. Apoi îi închise pe amîndoi foarte tare. Apoi îi deschise pe amîndoi atît de larg, încît m-am speriat de eventualele consecințe. Apoi, ducîndu-și degetul mare la nas, socoti de cuviință să facă niște gesturi indescritibile cu restul degetelor. În final, cu mîinile proptite în șolduri se îndură să-mi răspundă.

Nu-mi amintesc decît punctele mai importante din discursul său. Că mi-ar fi îndatorat dacă mi-aș ține gura. Că n-avea nevoie de sfaturile mele. Că disprețuia toate insinuările mele. Că era destul de mare ca să-și poarte singur de grijă. Că îl consideram și acum bebelușu' Afuristu' ? C-aveam ceva cu el ? Că voiam să-l insult ? Că eram nebun ? Pe scurt, știa maică-mea că lipsesc de-acasă ? Punea această ultimă întrebare ca unui om de încredere și se jura că va ține cont de răspunsul meu. Încă o dată mi-a cerut să-i spun pe șleau dacă maică-mea știa că nu-s acasă. Tulburarea mea, zise el, mă dădea de gol, încît era dispus să-și pună capul rămășag cu diavolul că nu știa.

Conu' Afuristu' nu așteptă răspunsul meu, ci, făcînd stînga-mprejur, mă părăsi cu o grabă nedemnă. E bine pentru el că a procedat astfel, fiindcă mă simțeam rănit în simțămintele mele. Pînă și mînia reușise să mi-o trezească, încît de data asta aș fi acceptat pariul său înjositor. Aș fi cîștigat pentru Starostele dracilor căpșorul lui Conu' Afuristu', căci pe drept cuvînt măicuța mea știa foarte bine că lipsesc temporar de-acasă.

Dar *Khoda shefa midehed* - Cerul dă alinare - cum zic musulmanii cînd sînt călcați pe degetele de la picioare. Primisem insulta pe cînd îmi făceam datoria, și-am răbdat-o bărbătește. Totuși, eram convins acum că făcusem tot ce se putea pentru acest nenorocit, așa că am decis să nu-l mai deranjez cu povețele mele, ci să-l las în plata conștiinței sale. Dar, deși mă abțineam de la sfaturi, nu mă puteam îndura să renunț definitiv la tovărășia lui. Am mers chiar pînă acolo încît am început să-i răsfiț pornirile mai puțin vinovate, trezindu-mă uneori că-i laud glumele nesărate, așa cum epicurienii laudă muștarul, adică cu ochii plini de lacrimi - atît de tare mă îndurerau vorbele sale păcătoase. Într-o zi frumoasă, ieșind noi la plimbare, braț la braț, am nimerit pe un drum ce ducea la un rîu. Am dat de un pod pe care am hotărât să-l trecem. Acesta avea un acoperiș care-l ferea de intemperii, dar cum nu erau decît cîteva ferestruici, înlăuntru domnea un întuneric tare neplăcut. De cum am intrat în pasaj, contrastul dintre lumina de afară și bezna din interior îmi tulbură adînc sufletul. Dar nu și pe al nefericitului Afuristu', care se oferă să-și pună capul rămășag cu diavolul că eram ipohondru. El în schimb era de o veselie nemaipomenită, atît de deplasată încît mă cuprinseseră bănuiala și îngrijorarea. Nu era exclus ca el să fi suferit

de transcendentalism. Dar nu mă pricep destul la simptomatologia acestei boli ca să pot afirma acest lucru cu hotărîre, și din nefericire nici unul dintre prietenii mei de la *Cadranul* nu era de față. Presupun că ar fi vorba de asta, bazîndu-mă pe un soi de „Merry Andrewism” auster ce părea să-l chinuie pe bietul meu amic, și care-l transformase într-un Popa-prostu sadea. Nu făcea altceva decît să se zbenguie și să se vîre peste tot, poticnindu-se de tot ce întîlnea în cale, ba țipînd, ba sîsîind tot soiul de cuvinte stranii, unele fără noimă, altele neobrăzate, și mereu cu mina cea mai gravă din lume. Nu mă puteam nicicum hotărî dacă să-i trag un picior în fund sau să-l compătimesc, în cele din urmă, după ce traversarăm aproape întreg podul, am ajuns la capătul potecii, dar înaintarea noastră fu blocată de o cruce de barieră destul de înaltă. Eu mi-am continuat drumul netulburat, dînd deoparte crucea, așa cum se obișnuiește. Dar simpla ei rotire nu era pe placul lui Conu' Afurisu', care ținea morțiș să sară peste barieră, spunîndu-mi că poate executa în aer saltul de porumbel. Ei bine, cinstit vorbind nu-l credeam capabil de așa ceva. Cel mai bun săritor, în orice stil, era amicul meu, dl Carlyle, și cum știam că nici măcar el nu s-ar încumeta să execute saltul, nu mi-l imaginam cîtuși de puțin pe Fifirone Afurisu' făcîndu-l. În consecință am revărsat asupra lui un potop de cuvinte cum că-i lăudăros și că-i mai mare la vorbă decît la faptă. Mai tîrziu aveam să le regret, căci pe loc se oferă să-și pună capul rămășag cu diavolul că poate face saltul respectiv.

În pofida hotărîrii mele anterioare, tocmai mă pregăteam să-l mustru pentru sacrilegiul său, cînd aud lîngă umărul meu o tuse ușoară ce aducea mai mult cu *Hm!* Tresărind, am aruncat o privire curioasă în jur. În cele din urmă ochii îi căzură, într-un ungher al lemnăriei, pe silueta unui gentleman în vîrstă, scund, șchiop și cu un aer distins, întreaga lui înfățișare era cît se poate de onorabilă, nu atît din cauza costumului negru pe care-l purta, cît a cămășii sclipind de curățenie și a gulerului elegant răsfrînt peste cravata albă; părul îl avea despărțit pe frunte de o cărare, întocmai ca fetele. Mîinile și le împreunase pe burtă meditativ, iar ochii-i erau dați peste cap.

Cercetîndu-l mai îndeaproape, am observat că peste pantalonii scurți purta un șorț de mătase neagră, ceea ce-mi păru din cale-afară de ciudat. Dar înainte să am timp să fac vreo remarcă în legătură cu această întîmplare neobișnuită, mă întrerupe un al doilea *hm!*

La această intervenție nu eram pregătit să răspund pe loc. Adevărul e că asemenea remarce laconice sînt aproape fără răspuns. Cunosoc o gazetă care-a dat chix cu cuvîntul „Gogoși”! Nu mi-e rușine deci să mărturisesc că am apelat la ajutorul lui Conu' Afurisu'.

— Afurisitule, am zis, unde ești? N-auzi? Domnul a zis *hm!*

Pe cînd mă adresam astfel prietenului meu, îl priveam neînduplecat, căci, la drept vorbind, mă simțeam foarte derutat, și cînd cineva se simte foarte derutat ar trebui să-și încrunte sprîncenele și să facă o mutră sălbatică, altminteri va părea un idiot.

— Afurisitule, am grăit, deși numele aducea foarte tare cu o înjurătură (nici că s-ar fi putut ceva mai străin de gîndurile mele). Afurisitule, am îngăimat, domnul a zis *hm!*

Nu încerc să-mi apăr vorba pe temeiul profunzimii ei; nici eu n-o socoteam profundă; dar am observat că efectul cuvintelor noastre nu e întotdeauna direct proporțional cu însemnătatea pe care ele o au în ochii noștri; și nici dacă l-aș fi ciuruit pe Conu' A. cu o bombă Paixhan sau l-aș fi pocnit în scăfîrlie cu Poeții și poezia Americii, nu s-ar fi simțit mai năucit ca-n clipa în care i-am adresat aceste simple vorbe:

— Afurisitule, pe unde te-ascunzi ? N-auzi ? Domnul a zis *hm!*

— Așa să fie ? bîgui el într-un tîrziu, schimbînd culoare după culoare, mai abitir ca piratul hăituit de o navă de război. Ești sigur că *asta* a zis? S-ar părea deci că nu mai am nici o scăpare acum. Măcar să m-arăt viteaz. Fie: *hm !*

Asta păru să-l mulțumească pe venerabilul gentleman - numai Dumnezeu știe de ce. Părăsindu-și postul din ungherul podului, acesta înainta șchiopătînd și cu un aer binevoitor luă mîna lui Afurisitu' și o strînse cordial, privindu-l tot timpul în față cu aerul celei mai sincere mărinimii din cîte-și poate imagina mintea unui om.

— Sînt absolut sigur că-l vei cîștiga, Afurisitul, zise el cu surîsul cel mai candid din lume, dar, cum prea bine știi, de dragul etichetei trebuie să trecem printr-o încercare.

— Hm! răspunse amicul meu, scoțîndu-și haina cu un oftat adînc și legîndu-și o batistă în jurul brîului, după care își schimonosi chipul în modul cel mai cumplit, aruncîndu-și ochii pe spate și strîmbîndu-și colțurile gurii - hm! Iar după o pauză zise din nou hm! După asta nu țin minte să-l fi auzit rostind alt cuvînt decît hm! Aha, am reflectat, fără să dau glas gîndului, e într-adevăr nemaipomenită tăcerea lui Fifirone Afurisitu'. Nu încapă îndoială că-i urmarea vreunei trîncăneli anterioare. O extremă duce la alta. Mă întreb dacă n-a uitat întrebările încuietore pe care mi le-a turnat cu toptanul și pe nerăsuflăte în ziua în care i-am administrat ultima lecție. În orice caz s-a lecut de trans-cendentalism.

— Hm! răspunse la asta Fifirone, ca și cînd mi-ar fi ghicit gîndurile și arătînd ca o oaie foarte bătrînă căzută în reverie.

Venerabilul gentleman îl luă apoi de braț și-l conduse în umbra podului, la cîtiva pași de barieră.

— Stimabile, zise el, conștiința nu mă lasă să nu-ți acord acest spațiu de manevră. Așteaptă aici pînă ce-mi reiau locul lîngă barieră, căci vreau să văd dacă o poți sări în chip artistic și transcendental, dar nu care cumva să omiți vreuna din figurile saltului de porumbel. Doar o simplă formalitate, precum știi. Semnalul va fi: unu, doi, trei, start! Atenție la cuvîntul *start*. Aici își luă poziția lîngă barieră, făcu o pauză, ca și cînd ar fi meditat profund, își înălță privirea, moment în care mi s-a părut că deslușesc un surîs imperceptibil pe buzele sale, apucă marginile șorțului, uitîndu-se îndelung la Afurisitu' și în cele din urmă, conform înțelegerii, dădu semnalul :

Unu - doi - trei - start!

Exact la cuvîntul *start*, bietul meu amic țîșni într-un galop amețitor. Crucea nu era prea înaltă, cum este aceea a d-lui Lord, nici prea joasă, ca a recenzenților dlui Lord, așa că eram aproape sigur că va reuși s-o sară. Dar dacă nu va reuși? Ah, aceasta era întrebarea - dar dacă nu va reuși ? Cu ce drept, ziceam eu, gentlemanul cel bătrîn îl silea pe un alt gentleman să sară ? Cine era acest Bulinuță șontorog ? Dacă-mi cere mie să sar, nu voi sări, să fie clar! Nu-mi pasă chiar dacă ar fi necuratul! Podul, cum zic, avea un acoperiș boltit într-un chip atît de caraghios, încît înlăuntrul său stăruia tot timpul un ecou extrem de neplăcut - ecou de care nu-mi dădusem seama înainte de-a nu rosti ultimele patru cuvinte.

Dar cele spuse, sau gîndite, sau auzite de mine nu ținură decît o clipă. În mai puțin de cinci secunde de la start bietul meu Fifirone făcuse saltul. L-am văzut alergînd sprinten, desprinzîndu-se de podeaua podului și-n timp ce se înălța, executînd cele mai teribile mișcări cu picioarele. L-am văzut facînd în aer un admirabil salt de porumbel chiar deasupra barierei, și mi s-a părut cu adevărat ciudat că nu și-a continuat zborul peste ea. Dar tot saltul n-a fost decît o treabă de un moment, și înainte să apuc să reflectez la asta, Conu' Afurisitu' s-a prăbușit drept pe spate, de aceeași parte a barierei de unde luase startul. În aceeași clipă l-am zărit pe venerabilul gentleman șonticăind cît îl țineau picioarele, prinzînd și acoperind cu șorțul ceva ce căzuse în el cu zgomot din întunericul arcadei aflate chiar deasupra barierei. M-am minunat nespun de toate astea, dar n-am avut răgaz să meditez, căci

Conu' Afurisitu' zăcea nemișcat ca un butuc. Am dedus că, fiind rănit în amorul propriu, avea nevoie de ajutorul meu. M-am grăbit să ajung la el și-am descoperit că suferise ceea ce se cheamă un accident grav. Adevărul e că fusese deposedat de căpățînă, pe care n-am reușit s-o gășesc nici după o cercetare amănunțită, drept care am hotărît să-l duc acasă și să chem homeopații, între timp îmi trecu prin minte o bănuială: am deschis fereastra cea mai apropiată a podului și dintr-o dată tristul adevăr mă străbătu ca un fulger. La vreo cinci picioare chiar deasupra crucii de barieră, tăind de-a curmezișul arcada podului, era întinsă o scoabă - o bară lată de fier cu baza pe orizontală - una din multele care întăreau structura pe toată suprafața ei. Reieșea limpede că gîtul nefericitului meu amic venise în contact direct cu tăișul scoabei. N-a supraviețuit mult cumplitei sale pierderi. Homeopații nu-i dăduseră o doză suficientă de medicament și chiar și acest puțin el ezită să-l înghită. Ca urmare, starea lui se înrăutăți, iar în final muri, o pildă pentru toți trăitorii sturlubatici. I-am înrourat mormîntul cu lacrimile mele, am brodat un semn heraldic pe blazonul familiei sale, iar în contul cheltuielilor de înmormîntare am expediat transcendentaliștilor o notă de plată foarte modestă. Canaliile au refuzat s-o achite, drept care am pus imediat să-l dezgroape pe Conu' Afurisitu' și l-am vîndut ca hrană pentru cîini.

Jucătorul de șah al lui Maelzel

Poate că niciodată un astfel de spectacol n-a atras într-o atît de mare măsură atenția tuturor ca *Jucătorul de șah* al lui Maelzel. Oriunde a fost văzut, a constituit pentru orice ins care cugeta un lucru vrednic de cea mai vie curiozitate. Cu toate acestea, problema lui *modus operandi* a rămas încă nedeșlegată. Nu s-a scris încă nimic în această privință care ar putea fi socotit hotărâtor. Găsim deci peste tot locul oameni înzestrați cu geniul mecanicii, oameni cu o minte ascuțită și pătrunzătoare, cu putere de a înțelege și de a deosebi, care nu se sfiesc cătuși de puțin să susțină că automatul nu e decât o *simplă mașină*, ale cărei mișcări nu depind de vreo intervenție omenească și care, sfidând orice comparație, e, prin urmare, cea mai minunată dintre toate invențiile omului. Și această concluzie, trebuie s-o spunem, ar fi incontestabilă dacă presupunerea care o precede ar fi judicioasă și exactă.

Dacă adoptăm această ipoteză, e cu desăvârșire absurd să mai punem alături de *Jucătorul de șah* orice altă născocire asemănătoare, fie din zilele noastre, fie din vremurile cele mai vechi. S-au mai văzut totuși multe și uimitoare asemenea automate. O dare de seamă asupra celor mai vrednice de luare-aminte dintre ele o găsim în *Scrisorile despre magia naturală* lăsate de Brewster. Printre acestea poate fi semnalată, în primul rând — nefiind cu putință nici o îndoială asupra faptului că a existat într-adevăr — careta născocită de domnul Camus pentru bucuria lui Ludovic al XIV-lea când era copil. În camera în care avea loc spectacolul, se aducea o masă pregătită anume, cu suprafața cam de patru picioare pătrate. Pe aceasta era pusă o caretă de o lungime de șase țoli, făcută din lemn și trasă de doi cai din același material. Printr-un geam lăsat în jos se vedea o doamnă care ședea pe bancheta din fund. Pe capră, un vizitiu ținea hățurile, iar la locurile lor din spate se aflau un lacheu și un paj. Domnul Camus apăsă atunci pe un resort. Pe loc, vizitiul pocnea din bici și caii porneau de la sine de-a lungul marginii mesei, trăgând careta după ei. După ce mergeau cât se putea de departe în această direcție, coteau deodată la stînga, ducând vehiculul tot pe marginea mesei, perpendicular pe drumul parcurs pînă atunci. Careta continua tot așa, pînă ajungea în fața scaunului, pe care ședea tânărul principe. Se oprea. Pajul cobora și deschidea portiera, iar doamna, coborînd la rîndul ei, înmîna suveranului o jalbă. Apoi se suia din nou în caretă. Pajul ridica scara, închidea

portiera și își relua locul. Vizitiul biciuia caii și careta se întorcea acolo de unde pornise.

Vrăjitorul domnului Maillardet e de asemenea vrednic de a fi amintit. În această privință, reproducem următoarea dare de seamă apărută tot în scrisorile mai sus pomenite ale doctorului Brewster, al cărui principal izvor de informare este *Edinburgh Encyclopedia*.

„Una dintre cele mai populare construcții mecanice pe care le-am văzut este *Vrăjitorul*, făcut de domnul Maillardet, în scopul de a răspunde unor anumite întrebări. La poalele unui zid se vede șezând o figură îmbrăcată în chip de vrăjitor și care ține în mâna dreaptă o baghetă, iar în cealaltă un ceaslov. Pe niște medalioane ovale sunt scrise câteva întrebări pregătite din vreme. Spectatorul își alege dintre ele câteva la care dorește să capete un răspuns. Le așază apoi într-un sertar menit să le primească și, printr-un resort, sertarul se închide până ce se transmite răspunsul. Atunci vrăjitorul se ridică de la locul său, își lasă capul în jos, face câteva cercuri cu bagheta și, consultându-și ceaslovul, ca și cum ar fi cufundat în gânduri, și-l aduce încet în dreptul frunții. Astfel, după ce a părut că a cugetat îndelung la întrebarea ce i s-a pus, ridică bagheta și lovește cu ea în zid, sus, deasupra capului. Se deschide atunci o ușă cu două canaturi și apare un răspuns potrivit întrebării puse. Canaturile apoi sunt iar închise, vrăjitorul se întoarce la locul său de mai înainte și sertarul se deschide pentru a restitui medalionul. Medalioanele sunt în număr de douăzeci, purtând felurite întrebări, cărora vrăjitorul le dă cele mai potrivite și surprinzătoare răspunsuri. Medalioanele sunt făcute din niște foi subțiri de cupru, în chip de elipsă, și semănând cât se poate de bine între ele. Unele poartă câte o întrebare înscrisă pe fiecare parte, și acestora vrăjitorul le răspunde pe rând. Dacă sertarul se închide fără ca medalionul să fi fost pus într-ânsul, vrăjitorul se ridică în picioare, își consultă ceaslovul, clatină din cap și se așază iar. Canaturile ușii rămân închise, și sertarul se deschide fără nimic în el. Dacă se introduc în sertar două medalioane deodată, se răspunde numai celui așezat dedesubt. Când mașina e pusă în funcțiune, mișcările ei continuă un ceas întreg, în care timp răspunde la vreo cincizeci de persoane. Inventatorul susținea că mijloacele prin care diferitele medalioane acționau asupra mașinii, pentru a dobândi răspunsuri potrivite întrebărilor scrise pe ele, erau cât se poate de simple.”

Rățoiul lui Vaucanson era și mai grozav.

De mărime naturală, acest mecanism imita cu atâta măiestrie făptura vie, încât nu exista spectator care să nu poată fi amăgit. Executa, zice Brewster, toate mișcările și gesturile vieții: mânca și înghițea cu Poftă și bea cu sete. Cu capul și cu gâtul făcea toate mișcările proprii unui rățoi, tulburând ca și el apa din care sorbea cu ciocul. Putea să scoată și câte un măcăit în chipul cel mai natural cu putință. Cât despre structura anatomică, artistul se arătase de o dibăcie neântrecută. Nu era os de rățoi adevărat care să nu fi fost reprodus în alcătuirea automatului, iar aripile acestuia, din punct de vedere anatomic, n-aveau nici un cusur. Erau imitate fiecă cavitate și toate apofizele și liniile curbe, și fiecă os își îndeplinea mișcările care îi sunt proprii. Când se aruncau grăunțe dinainte-i, rățoiul își lungea gâtul, le ciugulea, le înghițea și le mistuia.

Dar dacă găsim că aceste mașini, luate ca invenții, sunt geniale, ce vom spune oare despre *mașina de calculat* a lui Babbage!? Ce vom spune despre un aparat de metal și lemn care nu numai că poate face calcule oricât de grele, bazate pe tabelele astronomice și nautice, dar poate întări exactitatea matematică a acestor operații, având capacitatea de a-și corecta propriile lui greșeli? Ce vom spune oare despre o mașină care nu numai că e în stare să aducă la îndeplinire toate acestea, dar își întipărește pe loc rezultatele ei atât de complicate de îndată ce le-a dobândit, fără ca mintea omenească să se fi amestecat câtuși de puțin? Ni se va răspunde, poate, că o

mașină, așa cum am descris-o, este fără nici o îndoială mult mai presus decât *Jucătorul de șah* al lui Maelzel. Nicidecum, ea este, dimpotrivă, cu totul mai prejos, cu condiția să admitem (ceea ce nu poate fi admis nici o singură clipă) că *Jucătorul de șah* este numai și numai o mașină, și prin urmare își face singură mișcările sale operative, fără nici un amestec nemijlocit al omului.

Calculule aritmetice și algebrice sunt, prin însăși natura lor, precise și determinate. Anumite *elemente* fiind date, ele conduc în mod inevitabil și necesar la anumite rezultate. Acestea nu depind de nimic altceva și sunt influențate numai de *elementele* date dintru început. Și problema de rezolvat înaintea sau ar trebui să înainteze către dezlegarea ei finală printr-o serie de operații infailibile, care nici nu pot fi schimbate, nici nu pot suferi modificări. În aceste condiții ne putem da seama, fără greutate, că e *cu puțință* să construim un anume mecanism care, pornind de la *datele* problemei de rezolvat, își va continua mișcările în chip regulat, progresiv și fără nici o abatere către dezlegarea cerută, fără ca mișcările sale, deși foarte complexe, să poată fi privite într-altfel decât ca precise și determinate. Dar cu *Jucătorul de șah* e cu totul altceva. Nu mai e vorba de o desfășurare de mai înainte hotărâtă. Nici o mutare în jocul de șah nu e urmarea necesară a unei anumite alte mutări. Niciodată nu se poate prevedea din poziția pieselor de șah într-un moment al partidei care anume va fi această poziție într-un alt moment viitor. N-avem decât să punem *prima mișcare* dintr-o partidă de șah în paralel cu *datele* unei probleme de algebră, ca să ne dăm seama de uriașa deosebire dintre ele. În ce privește *datele* problemei de algebră, operația următoare, depinzând neapărat de ele, este rezultatul lor inevitabil. Este creația lor. Trebuie să fie *acesta*, și nu altul. *Dar în jocul de șah nu există o anumită a doua mișcare ce trebuie să urmeze celei dintîi.* Într-o problemă de algebră, pe măsură ce se înaintea înspre dezlegarea ei, *siguranța* operațiilor se menține neschimbată. A doua operație fiind o urmare a datelor problemei, cea de-a treia este și ea o urmare a celei de a doua, a patra, a celei de-a treia, a cincea, a celei de a patra, și tot așa până la sfârșit, *fără ca altă schimbare să fie cu puțință.* În jocul de șah însă, nesiguranța în privința mișcării ce trebuie să urmeze e cu atât mai mare cu cât partida înaintea, pe-abia s-au făcut câteva mutări, și *nici un pas mai departe nu mai e sigur.* Fiecare observator al jocului poate propune o altă mutare. Totul depinde numai de diferitele calcule ale jucătorilor. Chiar dacă s-ar admite — ceea ce nu poate fi admis — că mișcările automatului care joacă șah sunt de mai înainte hotărâte, ele vor fi negreșit întrerupte și tulburate de voința cu totul nedeterminată a adversarului. Deci, nu există nici cea mai mică asemănare între operațiile *Jucătorului de șah* și cele făcute de *mașina de calculat* a lui Babbage. Iar dacă vrem să susținem că *Jucătorul de șah* e o simplă mașină, va trebui să recunoaștem că e, mai presus de orice comparație, cea mai minunată dintre invențiile minții omenești. Totuși, baronul Kempelen, primul ei prezentator, nu se sfiește să susțină că e vorba de „o mașină cât se poate de obișnuită, o jucărioară, ale cărei mișcări se arată a fi atât de uimitoare numai mulțumită concepției îndrăznețe ce stă la temelia ei și fericitei alegeri a metodelor folosite pentru a crea iluzia”. Ar fi însă zadarnic să stăruim asupra acestui punct. Nu încapă îndoială că operațiile automatului sunt conduse de *mintea omului*, și de altceva nimic. Într-adevăr, lucrul acesta poate fi dovedit în chip matematic și *a priori*. Tot ce ne mai rămâne să arătăm este felul în care se face simțit amestecul omului, înainte de a intra în acest subiect, credem că e nimerit să facem un scurt istoric, precum și o descriere a *Jucătorului de șah*, pentru acei dintre cititorii noștri care n-au avut niciodată prilejul să fie de față la spectacolul domnului Maelzel.

În *Edinburgh Encyclopaedia* poate fi aflată, sub titlul *Androides*, o dare de seamă amănunțită asupra principalelor automate din timpurile vechi și noi.

Automatul care joacă șah a fost inventat în 1769 de către baronul Kempelen, un nobil din Pressburg, în Ungaria, care mai târziu l-a cedat, dimpreună cu secretul

operațiilor, posesorului său actual. Scurtă vreme după construirea lui, s-au dat cu el spectacole la Pressburg, Paris, Viena și în alte orașe de pe continent. În anii 1783 și 1784, domnul Maelzel l-a dus la Londra. În anii din urmă a trecut prin orașele mai de seamă ale Statelor Unite. Pretutindeni unde a fost văzut, apariția lui a stârnit cea mai vie curiozitate, și spectatori din toate clasele sociale au făcut numeroase încercări pentru a pătrunde taina mișcărilor sale. Gravura reprodusa mai sus ne dă o imagine destul de fidelă a figurii așa cum au văzut-o cetățenii din Richmond acum câteva săptămâni. Brațul drept totuși ar trebui să se întindă ceva mai mult peste ladă; pe aceasta ar trebui să se vadă un eșichier, și câtă vreme manechinul ține o pipă în mână, pernița n-ar trebui să se vadă. De când domnul Maelzel a devenit proprietarul *Jucătorului de șah*, s-au făcut în costumul acestuia câteva schimbări fără însemnătate. Pomponul, de pildă, nu exista la început.

La ora hotărâtă pentru spectacol, se ridică o cortină sau se deschide o ușă cu două canaturi, și mașina este adusă pe roțile până la vreo douăsprezece picioare depărtare de cel mai apropiat dintre spectatori, iar între acesta și *Jucătorul de șah* e întinsă o frânghie. Se vede o figură — un fel de manechin — îmbrăcată turcește și șezând cu picioarele încrucișate dinaintea unei lăzi uriașe, făcută după câte se pare din lemn de arțar și care slujește drept masă. Dacă i se va cere, prezentatorul va duce mașina în orice parte a sălii, o va lăsa în orice punct i s-ar cere, ba chiar o va muta din loc în repetate rânduri în timp ce se joacă partida. Baza lăzii e destul de ridicată de la pământ, mulțumită unor roțile sau unor mici cilindri de aramă pe care se mișcă, și astfel spectatorii pot vedea în voie întreg spațiul liber aflat mai jos de *automat*. Scaunul pe care șade *Jucătorul de șah* e ținut, o dată pentru totdeauna, de ladă. Pe tablă de sus a acesteia se găsește un eșichier, bătut și el în cuie, o dată pentru totdeauna. Brațul drept al *Jucătorului de șah* e întins înainte, cât e de lung, alcătuit din unghi drept cu trupul și parcă lăsat în voia lui la marginea eșichierului. Mâna e așezată cu palma în jos. Eșichierul are o suprafață de optsprezece țoli pătrați. Brațul stâng al *Jucătorului* e îndoit din cot, iar în mâna stângă ține o pipă. Spatele turcului e acoperit de o perdea verde, care îi învăluie în parte linia umerilor. Dacă ne luăm după înfățișarea exterioară a lăzii, aceasta e împărțită în cinci compartimente, adică trei dulăpioare de dimensiuni egale și două sertare, așezate sub dulăpioare. Amănunțele date până aici se referă la înfățișarea *automatului*, așa cum apărea când era prezentat pentru întâia oară în fața spectatorilor.

După aceea Maelzel aduce la cunoștință adunării că are să-i arate mecanismul *automatului*. Scoțând o legătură de chei din buzunar, deschide cu una din ele ușița însemnată în gravură cu cifra 1 și-i poștește pe cei de față să-l cerceteze în tot cuprinsul lui. Întreg interiorul pare plin de roți și roțițe dințate, de pârghii și de alte mașinării, atât de strâns înghesuie înăuntru, încât ochiul nu poate pătrunde decât la o mică adâncime în grămada lor. Lăsând ușița larg deschisă, Maelzel trece îndărătul lăzii și, ridicând perdeaua care-l acoperă pe *Jucător*, deschide o altă ușiță, așezată tocmai în spatele celei ce fusese deschisă mai întâi. Ținând în fața acesteia o lumânare aprinsă, mutând în același timp mașina din loc în loc, face să cadă o lumină puternică înlăuntrul dulapului, care acum se dovedește a fi plin cu mașinării de tot felul. Spectatorii declarându-se mulțumiți, Maelzel închide ușa dindărăt, o încuie, scoate cheia din broască, lasă din nou draperia peste *Jucător* și se întoarce în fața aparatului. Nu trebuie să uităm că ușița pe care am însemnat-o cu cifra 1 rămâne deschisă. Prezentatorul purcede acum la deschiderea sertarului așezat sub dulăpioare, în partea de jos a lăzii, fiindcă în realitate nu există decât un singur sertar, deși s-ar părea că sunt două, dar cele două mânere și găuri de cheie sunt numai de frumusețe. Sertarul fiind deschis de tot, se pot vedea o perniță și un joc de șah fixat perpendicular pe o ramă. Lăsând sertarul deschis, la fel ca dulapul nr. 1, Maelzel descuie ușița nr. 2 și ușița nr. 3, care se dovedesc atunci a nu fi decât canaturile unei aceleiași uși, ce dă

într-unul și același compartiment. Totuși, la dreapta acestui compartiment (adică la dreapta spectatorilor), se află o mică despărțitură de o lărgime de șase țoli, plină de mașinărie. Compartimentul principal (pe care-l vom numi astfel ori de câte ori vom vorbi de acea parte a lăzii, vizibilă după deschiderea ușilor nr. 2 și nr. 3) e căptușit cu postav negru și nu cuprinde alte mașinărie în afară de două piese de oțel, în formă de sfert de cerc, așezate în câte unul din cele două colțuri de sus ale sale. O mică ieșitură, lată cam de vreo opt țoli pătrați și acoperită tot cu postav de culoare închisă, se găsește pe podeaua compartimentului lângă colțul cel mai retras, aflat la stânga spectatorului. Lăsând închise ușile nr. 2 și nr. 3, la fel ca și sertarul și ușa însemnată cu nr. 1, prezentatorul se duce îndărătul compartimentului principal, și acolo, deschizând o altă ușă, bagă în el o lumânare aprinsă și luminează puternic interiorul. În felul acesta, întreaga ladă fiind în aparență expusă privirilor celor de față, Maelzel, lăsând ușa și sertarul mereu deschise, întoarce de-a binelea tot automatul și, ridicând perdeaua, îl arată pe Turc din spate, în șalele acestuia se deschide o ușă cu o suprafață de vreo zece țoli pătrați, și tot astfel, în coapsa lui stângă, încă una, mai mică. Partea dinlăuntru, văzută prin aceste deschizături, pare plină cu mașinărie, îndeobște fiecare spectator rămâne pe deplin încredințat că a văzut și a cercetat până în amănunt și dintr-o dată toată alcătuirea automatului, și gândul că o persoană oarecare ar putea sta ascunsă înlăuntru în timpul unei cercetări atât de minuțioase și depline a acestui interior e înlăturat pe dată ca o absurditate nemaipomenită, chiar dacă pentru o clipă a putut găsi crezare.

Ducând mașina îndărăt, pe locul ei de la început, domnul Maelzel aduce la cunoștința publicului că *automatul* va juca o partidă de șah cu oricine binevoiește să-i fie adversar. După ce se găsește cineva care acceptă provocarea, i se aduce o măsuță care e așezată foarte aproape de frânghie, dar în partea dinspre spectatori, și pusă în așa fel încât toată lumea să poată vedea bine *automatul*. Dintr-un sertar ale acestei măsuțe se scot piesele unui joc de șah, și de obicei, dar nu întotdeauna, domnul Maelzel chiar cu mâna lui le așază pe eșichier, care e alcătuit din numărul știut de pătrățele zugrăvite pe masă. Îndată ce adversarul ia loc pe scaun, prezentatorul se apropie de sertarul lăzii, și luând din el pernița, o așază drept sprijin sub brațul stâng al *automatului*, după ce i-a luat din mână pipa. Luând apoi din sertar și piesele de șah ale *automatului*, le rânduiește pe eșichierul din fața acestuia. Pe urmă închide ușile și le încuie, lăsând legătura de chei la ușa însemnată cu niște semne și sertarul și, în sfârșit, pune în mișcare mecanismul cu o cheie pe care o introduce într-o deschizătură de la capătul din stânga al ușii (stânga spectatorilor). Acum începe jocul. *Automatul* face prima mutare. De obicei durata partidei e limitată la o jumătate de oră, dar dacă la sfârșitul acestui răstimp nu s-a terminat încă, și adversarul o poate câștiga împotriva *automatului*, rareori se întâmplă ca domnul Maelzel să se opună la continuarea ei. Fără îndoială că pricina vădită și adevărată a limitării în timp a partidei este grija de a nu obosi publicul. Se înțelege, desigur, că atunci când adversarul face o mutare pe măsuța sa, domnul Maelzel, lucrând ca un reprezentant al adversarului, execută aceeași mișcare pe tabla *automatului*. Pe de altă parte, atunci când Turcul face o mutare, ea este reprodusă pe măsuța adversarului tot de domnul Maelzel, care, de data asta, lucrează ca reprezentant al *automatului*. În felul acesta, prezentatorul e nevoit să treacă întruna de la o măsuță la alta. De asemenea, se duce mereu în spatele *Jucătorului* să îndepărteze piesele de șah pe care acesta le-a luat și pe care le așază, pe măsură ce sunt scoase din joc, pe ladă, la stânga eșichierului (chiar la stânga sa). Când *automatul* se arată șovăielnic în privința unei mișcări pe care trebuie să o facă, publicul vede câteodată pe prezentator cum se postează singur, foarte aproape, la dreapta aparatului și cum își lasă mâna să cadă cu nepăsare, la răstimpuri, pe ladă. Are și un fel al lui de a bate cu neastâmpăr din picior, făcând anume să trezească în mințile celor care sunt mai degrabă șireți decât pătrunzători

bănuiala că între el și mașină ar exista o înțelegere tainică. Nu încapă îndoială că aceste ciudățenii sunt simple ticuri ale domnului Maelzel, sau, dacă își dă seama de ele, scopul lui e de a da spectatorilor ideea greșită că *Jucătorul de șah* e numai și numai o mașinărie.

Turcul

ca de obicei, își lasă doar degetele să se odihnească pe pernă. Îndeobște, Turcul e biruitor; *o dată sau de două ori însă a fost bătut*. La sfârșitul partidei, Maelzel e gata, dacă i se cere, să arate iarăși publicului mecanismul din ladă, în același fel ca la început. Mașina e împinsă pe roțile îndărăt și, în sfârșit, o perdea o joacă șah cu mâna stângă. Toate mișcărilor brațului sunt făcute în unghi drept. În felul acesta, mâna lui (care poartă mănușă și e îndoită într-un chip firesc) e dusă de-a dreptul deasupra piesei ce trebuie mișcată și se lasă, în cele din urmă, în jos peste aceasta, pentru ca degetele să o apuce, de cele mai multe ori, fără nici o greutate. Câteodată însă, când figura de șah nu e tocmai pe locul care trebuie să se afle, *automatul*, încercând să o apuce, dă greș. Când se întâmplă un asemenea lucru, *automatul* nu face o altă încercare, dar brațul lui își continuă mișcările în direcția de la început, întocmai ca și cum ar fi apucat cu degetele piesa de șah. După ce a arătat în felul acesta locul anumit pe care ar fi trebuit să se facă mutarea, mâna se retrage pe pernița ei, și Maelzel execută schimbarea cerută de *automat*. La fiecare mișcare a acestuia se aude zgomotul mașinăriei în funcțiune. În timpul desfășurării jocului, *Jucătorul de șah* își rotește ochii din când în când, ca și cum ar supraveghea eșichierul, își clatină capul și pronunță cuvântul *șah*, dacă e nevoie .

Dacă adversarul său a făcut o mișcare nepermisă, *Jucătorul de șah* lovește cu vioiciune în cutie cu degetele mâinii drepte, clatinându-și supărat capul, și după ce pune la loc, în vechea sa poziție, piesa de șah greșit mutată, face, cu de la sine putere, mutarea următoare. Când a câștigat partida, dă din cap ca unul care a izbândit, se uită cu satisfacție la publicul spectator și, întinzându-și mâna stângă mai departe, ascunde vederilor asistenței.

Faptul că turcul rostește cuvântul *șah* se datorește unei perfecționări introduse de domnul Maelzel. Când era proprietatea baronului Kempelen, *automatul* dădea *șah* bătând cu mâna dreaptă în cutie.

S-au făcut mai multe încercări de a dezlega misterul *automatului*. Părerea cea mai răspândită, o părere îmbrățișată îndeobște de oamenii de la a căror inteligență s-ar fi așteptat mai mult, era, precum am mai spus, că nu ar fi fost vorba de nici un amestec direct al omului aici, cu alte cuvinte că mașina nu e decât o mașină, și altceva nimic. Erau însă mulți care susțineau că însuși prezentatorul conducea mișcările *automatului* prin mijloace mecanice acționate prin intermediul picioarelor lăzii. Au mai fost și alții care au vorbit, foarte convinși, de un magnet. Despre cea dintâi dintre aceste păreri nu mai avem nimic de adăugat la cele ce am mai spus. În legătură cu cea de-a doua, nu mai e nevoie să repetăm că mașina, fiind împinsă pe roțile, poate fi dusă, la cererea oricărui spectator, în orice parte a sălii chiar în timpul partidei. În ce privește magnetul, această presupunere nu poate fi nici ea susținută; dacă un magnet ar fi elementul activ, orice alt magnet aflat în buzunarul vreunui spectator ar tulbura tot mersul mecanismului. De altfel, prezentatorul este de acord ca un magnet, cel mai puternic dintre toate, să fie lăsat chiar pe ladă în timpul desfășurării spectacolului.

Cea dintâi încercare de a explica în scris secretul *automatului* sau cel puțin cea dintâi încercare de care am cunoștință a fost făcută într-un opuscul tipărit la Paris în 1785. Teza autorului se reduce la atât: că un pitic pune în mișcare mașina. Se presupune că pe când se deschide lada, piticul acesta se ascunde în ea, băgându-și picioarele în doi cilindri goi pe dinăuntru despre care se afirmă că fac parte (cu toate că nu fac) din mașinăria dulapului nr. 1, în vreme ce trupul său rămâne cu totul în afara aparatului, fiind acoperit de perdeaua Turcului. După ce se închid ușile, piticul

poate să-și strecoare trupul în ladă, deoarece zgomotul pricinuit de o parte a mașinării îi îngăduie să o facă fără a fi auzit și chiar să închidă ușa prin care a intrat. Lăuntru *automatului* fiind apoi expus cu dinadinsul tuturor privitorilor fără ca în el să fie văzut cineva, spectatorii — spune autorul articolului — sunt încredințați că nimeni nu se ascunde în vreuna din despărțiturile ce alcătuiesc aparatul. Această ipoteză e în întregime de o absurditate. Prea vădită pentru a merita să fie comentată sau combătută, și credem prin urmare că a fost foarte puțin luată în seamă.

În 1789, LE. Freyhere a publicat la Dresda o carte în care s-a făcut o nouă încercare de a dezlega misterul. Cartea domnului Freyhere era destul de voluminoasă și din belșug ilustrată cu gravuri în culori. Autorul presupunea că „un băiat bine pregătit, foarte subțiratic și înalt (tocmai cât trebuie ca să se poată ascunde într-un sertar așezat de-a dreptul sub eșichier)", juca partida și făcea toate mutările *automatului*. Deși era și mai neroadă decât cea expusă de autorul parizian, această idee s-a bucurat de o primire mai bună din partea cititorilor și a fost socotită, într-o oarecare măsură, ca adevărata dezlegare a minunii, până în ziua în care inventatorul puse capăt discuției prin aceea că a primit să fie cercetat îndeaproape capacul lăzii.

Aceste ciudate încercări de a găsi o explicație au fost urmate și de altele, nu mai puțin ciudate. În ultimii ani, totuși, un scriitor anonim, printr-un șir de raționamente într-o formă cu totul incultă, a izbutit să ajungă la o soluție vrednică de a fi luată în seamă, pe care însă n-o putem socoti ca fiind singura adevărată. Articolul său, apărut mai întâi într-o publicație săptămânală din Baltimore, era ilustrat cu gravuri și avea ca titlu: *încercare de a analiza Jucătorul de șah automat al lui Maelzel*. Credem că acest eseu este originalul opusculului la care face aluzie domnul David Brewster în *Scrisorile despre magia naturală*, afirmând fără sfială că e o explicație pe deplin mulțumitoare. Nu încape îndoială că *rezultatele* analizei sunt, în general, juste. Dar faptul că Brewster a putut susține că articolul cu pricina alcătuiește o explicație pe deplin mulțumitoare ne silește să presupunem că autorul nu l-a citit decât în grabă și fără atenție. Citind rezumatul acestui eseu apărut în *Scrisorile despre magia naturală*, este cu neputință să ajungi la vreo încheiere limpede cu privire la exactitatea sau inexactitatea analizei de care este vorba, și asta datorită foarte greșitei manipulări a datelor folosite, precum și a numeroaselor lor lacune. Același cusur se găsește și în *încercarea de a analiza* etc, așa cum am citit-o în forma ei originală. Soluția constă într-o serie de explicații amănunțite (ilustrate cu gravuri în lemn și cuprinzând un mare număr de pagini), cu scopul de a demonstra *posibilitatea de a schimba locul despărțiturilor* din ladă în așa fel încât să îngăduie unei ființe omenești ascunse înăuntru să-și *mute* unele părți ale trupului ei dintr-un compartiment într-altul în timpul arătării mecanismului și să înșele astfel atenția spectatorilor. Așa cum am mai spus și cum vom mai încerca să dovedim, nu încape îndoială că singurul adevăr stă în principiul și, mai ales, în rezultatul acestei explicații. Cineva, un ins oarecare, se află ascuns în lada aparatului în tot timpul cât ține prezentarea interiorului acestuia. Sântem totuși împotriva întregii vorbării prin care ni se descrie felul cum sunt puse în mișcare diferitele compartimente pentru a înlesni mișcările celui ascuns înăuntru. Sântem, dimpotrivă, de părere că aceasta nu e decât o simplă teorie admisă chiar de la început, căreia, ulterior, împrejurările sunt silite să i se adapteze. Nici un raționament inductiv nu duce și nu poate susține această teorie. Oricare ar fi modalitatea folosită pentru a înfăptui schimbările, ea rămâne desigur ascunsă în tot timpul cât ține cercetarea. A demonstra că e cu putință ca unele mișcări să fie executate într-un anume fel nu înseamnă nici pe departe a demonstra că în cazul de față ele sunt realizate chiar în felul acesta. Mai pot să existe infinit de multe alte metode prin care să se dobândească aceleași rezultate. Probabilitatea ca tocmai metoda la care ne-am oprit să fie cea adevărată se află deci în raport de unu la infinit. Dar, în realitate, acest anume lucru care ne interesează, adică trecerea dintr-un compartiment într-altul, nu

are nici o însemnătate. Este cu totul de prisos să consacri șapte-opt pagini pentru a dovedi ceea ce nu are să tăgăduiască nici un om cu bun-simț: că adică minunatul geniu mecanic al baronului Kempelen a putut foarte bine să născocoască mijloacele necesare pentru a închide o ușă sau a schimba un panou prin mijlocirea unei ființe omenеști aflată și ea în slujba lui și pusă în atingere cu panoul sau cu ușa, dimpreună cu toate celelalte operațiuni îndeplinite într-un fel care le pune cu totul la adăpost de privirile spectatorilor, așa cum ne arată autorul eseului și cum ne vom strădui și noi să dovedim într-un chip mult mai cuprinzător.

În încercarea noastră de a veni cu o explicație a *automatului*, vom arăta mai întâi în ce fel se înfăptuiesc mișcările lui, iar apoi vom descrie, cât mai pe scurt cu putință, natura *observațiilor* din care ne-am dedus rezultatul.

Spre o deplină înțelegere a problemei, este necesar să repetăm în câteva cuvinte procedeul adoptat de experimentator pentru a arăta partea lăuntrică a lăzii, procedeu de la care el nu se abate *niciodată*, nici în cel mai mic amănunt. În primul rând, el deschide ușa nr. 1. Lăsând-o deschisă, se duce îndărătul *lăzii* și deschide o altă ușă, opusă ușii nr. 1. La această ușă dindărăt ține o lumânare aprinsă. Apoi *închide ușa dindărăt*, o încuie și, întorcându-se în față, trage sertarul până la fund. După aceea deschide ușile nr. 2 și nr. 3 (ușile cu două canaturi) și arată interiorul compartimentului principal. Lăsându-l deschis și pe acesta, și sertarul și ușa din față a dulapului nr. 1, se duce iarăși în spatele lăzii și deschide ușa dindărăt a compartimentului principal. Închiderea *lăzii* se face fără a ține seama de vreo rânduială, atâta numai că ușile cu două canaturi sunt totdeauna închise mai înaintea sertarului.

Să presupunem că o persoană se află ascunsă în mașină când aceasta e împinsă întâia oară în fața spectatorilor. Corpul ei e așezat în spatele mașinării înțesate în dulapul nr. 1 (partea dindărăt a mașinării acesteia fiind așezată în așa fel încât să poată aluneca toată din compartimentul principal în compartimentul nr. 1, dacă nevoia o cere), iar picioarele-i sunt bine întinse în compartimentul principal. În clipa când Maelzel deschide ușa nr. 1, omul ascuns acolo nu e câtuși de puțin în primejdie de a fi descoperit fiindcă privirea cea mai pătrunzătoare nu poate străbate la o adâncime de mai mult de doi țoli în întunericul dinlăuntru. Altfel însă stau lucrurile când ușa dindărăt a dulapului nr. 1 este deschisă. O lumină puternică pătrunde atunci în dulap, și corpul omului ar fi descoperit fără greș dacă s-ar afla acolo. Dar nu e. Cheia pusă în broasca ușii dindărăt a fost un simplu semnal, la auzul căruia persoana ascunsă înăuntru își duce corpul înainte, într-un unghi cât mai ascuțit cu putință, ghemuindu-se cu totul, sau aproape cu totul, în compartimentul principal. Această poziție însă e foarte grea și căznită și nu poate fi menținută multă vreme. De aceea îl vedem pe Maelzel închizând ușa dindărăt. O dată cu aceasta, nu mai are nici un rost ca trupul omului să nu-și reia poziția lui de mai înainte, căci dulapul e iarăși destul de întunecat ca să înfrunte cercetările. Sertarul acum e deschis și picioarele persoanei dinlăuntru atâră în spatele lui, în locul pe care îl ocupase până adineauri.

Sir David Brewster presupune că îndărătul sertarului se găsește în permanență un spațiu încăpător, chiar când sertarul e închis, cu alte cuvinte, că sertarul este fals și nu ajunge până în dosul lăzii. Această părere nu poate fi câtuși de puțin susținută. O înșelătorie atât de grosolană ar fi descoperită fără zăbavă, mai ales că sertarul, fiind deschis în toată întinderea lui, dă astfel puțința de a compara adâncimea lui cu adâncimea lăzii.

Nici o părțică, prin urmare, din trupul aceluia om nu se mai află în compartimentul principal, corpul fiind ascuns în spatele mașinării dulapului nr. 1, iar picioarele, în locul ocupat de sertar. Acum prezentatorul e deci în măsură să arate în toată voia compartimentul principal. Ceea ce și face deschizând amândouă ușile, cea din față și cea dindărăt, fără ca nimeni să fie descoperit. Astfel, spectatorii sunt

încredințați că lada, în întregime, e supusă privirii lor, dimpreună cu toate părțile alcătuitoare, într-o singură și aceeași clipă. Dar desigur că lucrurile nu se petrec astfel. Ei nu văd nici spațiul din spatele sertarului, nici interiorul dulapului nr. 1, a cărui ușă din față e virtual închisă în clipa când prezentatorul închide ușa dindărăt. După acestea, Maelzel întoarce mașina cu totul, ridică draperia Turcului, deschide ușile din spatele și din dreptul coapsei acestuia și, arătând că trunchiul este plin cu mașinării, o readuce în poziția de la început și închide ușile.

Din clipa aceasta, omul dinlăuntru se poate mișca în voie. Ridicându-se, el se introduce în corpul Turcului, așa încât ochii lui să fie la nivelul eșichierului. E foarte cu putință că se așază pe un mic bloc de formă pătrată sau pe ieșindul care poate fi văzut într-un colț al compartimentului principal când ușile sunt deschise. În această poziție el poate să vadă eșichierul prin pieptarul Turcului care e făcut dintr-un material străveziu. Aducându-și și mâna dreaptă peste piept, el pune în mișcare mica mașinărie necesară pentru a conduce mâna stângă și degetele *automatului*. Mecanismul e așezat chiar sub umărul stâng al Turcului și, prin urmare, mâna dreaptă a omului ascuns acolo ajunge la el mai lesne dacă presupunem că brațul lui drept e adus peste piept. Mișcarea capului, a ochilor și a brațului drept al figurii *automatului*, ca și rostirea cuvântului „șah” sunt făcute cu ajutorul unui alt mecanism din interior și declanșate cum și când vrea de către omul aflat înlăuntru. E foarte cu putință ca mecanismul acesta în întregimea lui, cu alte cuvinte tot ce alcătuiește însăși esența aparatului, să fie cuprins în dulăpiorul, lat de vreo șase țoli, așezat la dreapta compartimentului principal (dreapta spectatorilor). Analizând operațiile *automatului*, ne-am ferit cu dinadinsul să ne ocupăm, fie și în treacăt, de felul cum diferitele compartimente sunt urnite și schimbate din locul lor, căci e ușor de înțeles că lucrul acesta e cu totul lipsit de însemnătate. Într-adevăr, oricare tâmplar e destul de priceput în meseria lui ca să găsească nenumărate mijloace de a-l realiza. În afară de aceasta, am arătat că, oricare ar fi procedeul prin care schimbările de compartimente sunt îndeplinite, acestea nu se petrec în văzul spectatorilor. Concluziile noastre sunt întemeiate pe observațiile următoare, pe care le-am făcut în timpul repetatelor noastre participări la spectacolele lui Maelzel. Parte din aceste observații sunt făcute în scopul de a dovedi că mașina nu poate fi pusă în mișcare decât de mintea omului și socotim că ar fi de prisos să mai aducem alte argumente în sprijinul a ceea ce a mai fost pe deplin lămurit. Intenția noastră este, în primul rând, de a convinge anumiți prieteni asupra cărora un șir de raționamente sugestive va avea mai multă înrâurire decât cea mai pozitivă demonstrație apriorică.

I

Mutările de șah ale Turcului nu sunt făcute la intervale, ci sunt potrivite mișcărilor adversarului, cu toate că această condiție (a regularității), atât de importantă în orice fel de invenție mecanică, ar fi putut fi lesne îndeplinită dacă s-ar fi îngădit spațiul de timp acordat adversarului pentru o mutare. Dacă, de pildă, acest timp ar fi fost de trei minute, mutările *automatului* ar fi putut fi executate într-un răstimp mai lung decât trei minute. Prin urmare, lipsa de regularitate, când acestea ar fi putut fi dobândite cu atâta ușurință, face dovada că regularitatea nu are însemnătate în funcționarea *automatului*, cu alte cuvinte, că *automatul* nu este *numai* o mașină.

II

Când *automatul* e pe punctul de a mișca una din piese, se poate zări o anume mișcare, foarte deslușită, tocmai dedesubtul umărului stâng. Această mișcare iscă un tremur slab în draperia care acoperă umărul stâng în față. Tremurul de care am vorbit

se produce neapărat cu vreo două secunde înainte de a se fi mișcat brațul însuși. Și niciodată brațul nu se mișcă fără această mișcare pregătitoare a umărului. Să presupunem că adversarul mută o piesă și că mutarea corespunzătoare este, ca de obicei, făcută de Maelzel pe eșichierul *automatului*. Să presupunem că adversarul supraveghează îndeaproape *automatul*, până ce descoperă mișcarea pregătitoare a umărului. Să presupunem că de îndată ce a descoperit această mișcare și mai înainte ca brațul însuși să se fi mișcat, el își retrage piesa de șah, ca și cum și-ar fi dat seama că a greșit în jocul său. Se va vedea că mișcarea brațului, care, în toate celelalte cazuri, urmează imediat mișcării umărului, este de această dată oprită, nu se mai produce, cu toate că Maelzel n-a reprodus pe eșichierul *automatului* mutarea ce corespunde retragerii adversarului. E vădit că *automatul* era gata să mute piesa de șah, iar dacă n-a mutat-o, aceasta se datorește pe de-a-ntregul retragerii adversarului, fără ca Maelzel să fi intervenit.

Faptul acesta dovedește cu prisosință, în primul rând, că intervenția lui Maelzel, care reproduce pe eșichierul Turcului mutările adversarului, nu este neapărat necesară mișcărilor *automatului*. Mai dovedește, în al doilea rând, că mișcărilor acestuia sunt călăuzite de un *cuget*, de către un ins oarecare, ce poate să vadă eșichierul adversarului și, în al treilea rând, că mișcărilor celui ascuns nu sunt călăuzite de gândirea lui Maelzel, care stă cu spatele la adversar în timp ce acesta își retrage Cutarea.

III

Automatul nu câștigă în mod invariabil partidele. Dacă el n-ar fi fost decât o mașină și altceva nimic, lucrurile nu s-ar petrece astfel, și ar trebui să câștige întruna. Odată descoperit *principiul* mulțumită căruia o mașină poate fi în așa fel construită încât să joace o partidă de șah, atunci dezvoltarea aceluiași principiu ar putea să o facă în stare de a câștiga, iar o și mai mare dezvoltare, să câștige *toate* partidele, cu alte cuvinte, să bată la jocul de șah pe orice adversar. Dacă ne vom gândi bine, ne vom încredința că greutatea de a face ca o mașină să câștige toate partidele nu e câtuși de puțin mai mare, în ce privește principiul operațiilor necesare, decât aceea de a o face să câștige o singură partidă. Prin urmare, dacă socotim că *Jucătorul de șah* e o mașină, trebuie să presupunem (ceea ce e cu totul de necrezut) că inventatorul a preferat să o lase neterminată decât să perfecționeze mecanismul *automatului*, presupunere care, se vede bine, e și mai absurdă dacă ne gândim că, lăsându-l neterminat, el procura adversarilor un argument împotriva posibilității ca *Jucătorul de șah* să fie numai o mașină. Și e tocmai argumentul de care ne folosim aici.

IV

Niciodată când situația partidei e grea sau încurcată nu-l vedem pe Turc dând din cap sau rotindu-și privirile. Acest lucru se petrece numai atunci când mutarea următoare se impune de la sine sau când partida se află într-o fază în care omul ascuns în interiorul *automatului* nu are nevoie să se gândească mai adânc. Astfel de mișcări ale capului și ale ochilor se văd de obicei la persoanele adâncite în gânduri și, dacă mașina n-ar fi fost decât o mașină, ingeniosul baron Kempelen ar fi izbutit să asigure declanșarea lor la timpul potrivit, cu alte cuvinte, în momentele de încordare. Dar, în cazul de față, se întâmplă tocmai contrariul, și faptul acesta vine să întărească presupunerea noastră că în interiorul mașinii se află un om. Când el e nevoit să cugete asupra partidei, nu mai are timp să se gândească a pune în mișcare acel mecanism care mișcă și capul, și ochii. Dar când mutarea ce trebuie făcută e de la sine înțeleasă,

are timp să se ocupe de acest lucru și vedem prin urmare capul clătinându-se și ochii rotindu-se.

V

Când mașina e întoarsă în așa fel încât să îngăduie spectatorilor să cerceteze spatele Turcului, când draperia e ridicată și ușițele din trunchiul și coapsa acestuia sunt deschise, se vede că interiorul trunchiului e plin cu tot felul de mașinării.

Examinând cu luare-aminte această mașinărie când *automatul* era în mișcare, cu alte cuvinte, când întregul aparat se mișcă pe roțile, ni s-a părut că anumite părți ale mecanismului își schimbă locul și înfățișarea într-o măsură prea mare pentru a fi pusă pe seama numai a simplelor legi ale perspectivei. După alte câteva cercetări, ne-am încredințat că aceste schimbări neobișnuite se datorau oglinzilor așezate în interiorul trunchiului. Introducerea oglinzilor printre piesele mașinării n-a putut fi făcută cu scopul de a influența în vreun grad oarecare, mecanismul însuși. Acțiunea lor, oricare ar fi ea, trebuie să fie fără doar și poate în legătură cu privirea spectatorului. Concluzia noastră neântârziată a fost că aceste oglinzi erau așezate acolo pentru a înmulți în fata ochilor spectatorilor cele câteva piese mecanice, puține la număr, așa încât să pară că interiorul e înțesat de mașinării. Deducția, deci, pe care o tragem de-a dreptul de aici e că mașina nu este numai o mașină : căci, dacă ar fi fost așa, inventatorul nu numai că n-ar fi dorit câtuși de puțin ca mecanismul său să pară a fi complicat și n-ar fi recurs la înșelăciune, în scopul de a-i da această aparență, dar ar fi fost cu dinadinsul doritor de a-i convinge pe cei care au asistat la spectacolele lui de simplitatea mijloacelor prin care dobândește rezultate atât de uimitoare.

VI

Înfățișarea exterioară și mai ales gesturile *automatului*, privite ca o imitație a vieții, nu sunt decât niște imitații foarte obișnuite. Fizionomia lui nu vădește nici un fel de originalitate, iar în ce privește asemănarea cu un chip de om, cele mai de rând plăsmuiri de ceară o depășesc. Ochii i se rotesc în cap într-un fel cu totul nefiresc și fără nici o legătură cu mișcările corespunzătoare ale pleoapelor și sprâncenelor. Mai cu seamă brațul își face diferitele mișcări într-un fel peste măsură de țeapăn, stângaci, repezit și schematic. Dar, cu toate acestea, afară dacă nu se datoresc neputinței lui Maelzel de a face un lucru mai bun, nu pot fi decât urmarea unei neglijențe intenționate, căci de o neglijență întâmplătoare nici nu poate fi vorba, dacă ne gândim că ingeniosul inventator se îndeletnicește tot timpul cu perfecționarea mașinilor sale. E mai mult decât sigur că nu trebuie să punem pe seama neândemânării această înfățișare lipsită de viață, când toate celelalte automate ale lui Maelzel alcătuiesc o dovadă a deplinei sale dibăcii de a copia mișcările și particularitățile vieții cu cea mai minunată asemănare. Așa, de pildă, dansatorii lui pe frânghie n-au pereche în lume. Când clovnul râde, pe buzele lui, pe sprâncenele și genele lui, pe toate trăsăturile feței lui e întipărită expresia cea mai potrivită. Și la el, și la partenerul său, fiecă gest e până-ntr-atâta de firesc și dezbărat de orice urmă de artificialitate, încât, dacă n-ar fi fost atât de mici, și dacă, înainte ca ei să-și execute dansul pe frânghie, spectatorii nu și i-ar trece din mână în mână, cu greu ai putea convinge un public oarecare că aceste automate de lemn nu ar fi făpturi însuflețite. Nu putem deci pune la îndoială dibăcia domnului Maelzel, și de aceea trebuie neapărat să presupunem că dinadins a îngăduit ca *Jucătorul de șah* să rămână aceeași figură artificială și lipsită de firesc pe care baronul Kempelen (fără îndoială că tot în chip intenționat) a construit-o din capul locului. Nu e prea greu de înțeles care i-a fost intenția. Dacă mișcările *automatului* ar fi fost naturale și pline de viață, spectatorul ar fi fost și mai mult înclinat să atribuie

operațiile sale pricinii lor adevărate (adică amestecul omului ascuns înlăuntru) decât e acum, când aceste gesturi stângace și schematic fac să se creadă că e vorba numai de un mecanism de sine stătător.

VII

Nu mult înainte de începerea partidei de șah, când prezentatorul, ca de obicei, își pune în funcțiune *automatul* nu se poate ca o ureche cât de cât deprinsă cu sunetele pricinuite de întorsul unei mașinării să nu descopere, pe loc, că e cu neputință ca axa învărtită în lada *Jucătorului de șah* cu ajutorul unei chei să fie în legătură cu vreo greutate, vreo pârghie sau cu orice fel de piesă de mașinărie dinlăuntru. Concluzia pe care o tragem de aici e aceeași ca în observația noastră. Trasul aparatului nu este negreșit necesar punerii în mișcare a *automatului*, și e făcut cu scopul de a trezi în spectator ideea greșită că se află în fața unui mecanism.

VIII

Când lui Maelzel i se pune răspicat întrebarea: „Este *automatul* numai o mașină sau nu?”, răspunsul lui este stereotip : „Nu pot să spun nimic”. Dar faima *automatului* și marea curiozitate pe care a stârnit-o pretutindeni se datoresc mai degrabă părerii precumpănitoare că e numai o mașină, decât oricărei alte împrejurări. Desigur că interesul proprietarului e de a-l înfățișa ca atare. Dar ce alt mijloc ar putea călăuzi mai simplu și mai direct părerea spectatorului în sensul dorit decât o declarație lămuritoare și afirmativă tocmai în acest sens? Pe de altă parte, ce alt mijloc mai simplu și mai direct ar putea fi folosit pentru a zdruncina încrederea spectatorului că *automatul* e o mașină, și nimic altceva, decât acest refuz de a da o declarație lămuritoare? Căci oamenii, firește, judecă astfel: e în interesul lui Maelzel să arate că *automatul* e o simplă mașină... Dar el refuză să facă acest lucru, de-a dreptul prin viu grai, dar nu se sfiește, ba chiar e foarte pornit să o facă în mod indirect, prin fapte. Dacă *automatul* ar fi fost într-adevăr așa cum tinde el să-l înfățișeze prin fapte, atunci s-ar fi folosit bucuros de mărturia mult mai convingătoare a cuvântului; concluzia noastră este că motivul tăcerii sale e tocmai conștiința că aparatul *nu* este o simplă mașină. Faptele sale nu-l pot dovedi de înșelăciune; dar cuvintele lui ar putea.

IX

Când Maelzel, ca să prezinte publicului interiorul lăzii, a deschis ușa nr. 1, precum și ușa care se află chiar în spatele acesteia, el ține, așa cum am mai spus, o lumânare aprinsă la ușa dindărăt. Apoi plimbă încoace și încolo mașina întregă, pentru ca publicul să se încredințeze că dulapul nr. 1 e pe de-a-ntregul plin cu mașinării. În vreme ce mașina e mișcată din loc în acest fel, un observator atent va descoperi că, pe când acea parte a mașinăriei aflate în apropierea ușii principale nr. 1 rămâne cu desăvârșire nemișcată, partea de mai dinăuntru însă se clatină, într-o foarte mică măsură, dimpreună cu mișcările aparatului.

Această împrejurare a trezit în noi cea dintâi bănuială că partea din fund a mașinii era întocmită în așa fel încât să poată lesne aluneca din poziția ei, atunci când împrejurările ar cere-o. Am mai arătat că acest prilej se ivește atunci când omul ascuns înlăuntru își aduce corpul într-o poziție verticală după ce s-a închis ușa dindărăt.

Sir David Brewster susține că figura Turcului e de mărime naturală, pe fapt însă, ea întrece cu mult statura obișnuită. Nimic nu e mai ușor decât să te înșeli când e vorba de mărimi. Corpul *automatului* e îndeobște izolat, și neavând nici un mijloc de

a-l compara pe loc cu o formă omenească, suntem gata să-l socotim ca fiind de dimensiuni obișnuite. Această greșeală s-ar putea îndrepta dacă ne-am uita cu atenție la *Jucătorul de șah* în clipa în care prezentatorul se apropie de el. Ceea ce se și întâmplă din când în când. Desigur, domnul Maelzel nu e prea înalt, dar când se apropie de mașină, capul său e cel puțin cu optsprezece țoli mai jos decât capul Turcului, cu toate că acesta — trebuie s-o amintim — se află așezat.

XI

Lada în spatele căreia e așezat *automatul* are o lungime de trei picioare și șase țoli, exact o adâncime de patru picioare și o înălțime de două picioare și șase țoli. Aceste dimensiuni sunt cu totul îndestulătoare ca să adăpostească un om de o statură mai mult decât mijlocie, iar compartimentul principal poate adăposti, numai el, un ins de o înălțime potrivită, în poziția de care am vorbit ca fiind aceea pe care trebuie să o ia o persoană ascunsă în *automat*. Acestea fiind faptele și oricine se îndoiește de ele poate imediat să le verifice prin calcul, socotim că e de prisos să mai stăruim asupra lor. Vrem numai să adăugăm că, deși capacul lăzii pare a fi dintr-o scândură de o grosime de vreo trei țoli, spectatorul însă poate să-și dea singur seama, dacă se apleacă și se uită în sus, când compartimentul principal e deschis, că, de fapt, capacul e foarte subțire. Și asupra înălțimii sertarului se pot înșela cei care l-ar cerceta în treacăt. Mai există și un spațiu de vreo trei țoli între înălțimea sertarului, așa cum se vede din afară, și partea de jos a dulapului, un spațiu ce trebuie cuprins în înălțimea sertarului. Aceste șiretlicuri care urmăresc ca spațiul dinlăuntru lăzii să pară mai mic decât este în realitate sunt izvorâte din chiar intenția inventatorului, care vrea să inspire publicului ideea greșită că adică nici o ființă omenească nu poate fi pitită înlăuntru lăzii.

XII

Compartimentul principal e pe dinăuntru căptușit în întregime cu *postav*. Socotim că acest *postav* e pus acolo într-un scop îndoit. O anumită parte, fiind bine întinsă, e menită poate să alcătuiască singurele despărțituri care trebuie mutate din loc atunci când omul dinlăuntru își schimbă poziția, adică peretele mobil aflat între compartimentul principal și spatele dulapului nr. 1, precum și peretele dintre același compartiment și spațiul dindărătul sertarului deschis. Dacă presupunem că așa se petrec lucrurile, dispare dintr-o dată dificultatea de a schimba din loc tăbliile despărțitoare, dacă s-ar putea presupune că ar fi existat cândva asemenea dificultate. Cel de-al doilea scop în care s-a pus căptușeala de *postav* este de a înăbuși orice zgomote pricinuite de persoana dinlăuntru și de a le face să nu poată fi deslușite.

XIII

Așa cum am mai arătat, nu-i e îngăduit adversarului să joace șah pe tăblia *automatului*, ci, dimpotrivă, locul său e la o oarecare depărtare de el. Dacă ar întreba cineva care e pricina cea mai probabilă a acestei măsuri, i se va spune desigur că, dacă adversarul ar fi așezat într-alt fel, corpul lui s-ar interpune între mașină și spectatori, împiedicându-i să vadă lămurit jocul. Dar această dificultate ar putea fi lesne înlăturată, fie înălțând scaunele pe care șade publicul, fie întorcând spre spectatori capătul lăzii în tot timpul cât ține partida. Adevărata pricină a opreliștii e, pesemne, cu totul alta. Dacă adversarul ar fi așezat astfel încât să vină în atingere cu lada, s-ar putea ca secretul să fie descoperit, într-adevăr, un auz ascuțit ar desluși respirația omului ascuns înlăuntru.

XIV

Cu toate că domnul Maelzel, când deschide și expune interiorul mașinii, se depărtează uneori, foarte ușor, de la programul pe care am arătat că-l urmează, el nu se depărtează *niciodată* în așa măsură încât să înlăture explicația noastră. Se știe, de pildă, că, înainte de toate, el deschide sertarul, dar *niciodată* nu deschide compartimentul principal fără să fi închis mai întâi ușa dindărăt a dulapului nr. 1, așa cum nu deschide *niciodată* compartimentul principal fără să fi tras mai întâi sertarul. Și *niciodată* nu închide sertarul fără să fi închis, mai înainte, compartimentul principal. Nu deschide *niciodată* ușa dindărătul dulapului nr. 1 când compartimentul principal e deschis, iar partida de șah nu începe *niciodată* până ce întreaga mașină nu a fost închisă. Prin urmare, dacă ținem seama că ar fi fost absurd ca *niciodată*, *nici într-o singură împrejurare*, domnul Maelzel să nu se fi abătut de la programul despre care am arătat că este necesar demonstrației noastre, acesta devine unul dintre cele mai puternice argumente cu putință în sprijinul ei. Iar argumentul devine cu atât mai puternic dacă ținem seama tocmai de faptul că domnul Maelzel *se depărtează câteodată* de la program, dar *niciodată* într-o asemenea măsură încât să dezmințea explicația noastră.

XV

Pe tăblia *automatului* se află, cât ține spectacolul, șase lumânări. În chip firesc se naște întrebarea: ce nevoie e de atâtea lumânări, când una singură sau cel mult două ar fi prea destul să permită spectatorilor să vadă bine eșichierul într-o încăpere, de altminteri, atât de puternic luminată cum e totdeauna sala de spectacol și mai ales dacă presupunem că *mașina nu e decât o mașină* nu e nevoie de atâta lumină, ci la drept vorbind, nu e nevoie chiar deloc pentru ca *aparatură* să poată funcționa și mai cu deosebire când pe masa adversarului se află numai o singură lumânare? Cel dintâi răspuns și cel mai firesc e că o lumină atât de puternică e necesară pentru a permite omului dinlăuntru să vadă prin țesutul străveziu (pesemne un văl subțire) din care e făcut pieptul turcului. Dar dacă ne uităm la *felul cum sunt orânduite* lumânările, o altă concluzie se impune de la sine. Precum am mai spus, sunt șase lumânări cu totul, așezate câte trei de fiecare parte a manechinului. Cele mai mari sunt cele mai depărtate de spectatori, cele din mijloc sunt cu vreo doi țoli mai scurte, și cele mai apropiate de public sunt încă și mai scurte cu vreo doi țoli, iar lumânările de pe o latură sunt de o înălțime diferită decât cele așezate în partea dimpotrivă, într-o măsură de vreo doi țoli, cu alte cuvinte, cea mai lungă lumânare de pe o latură e cu vreo trei țoli mai scurtă decât cea mai lungă lumânare de pe latura opusă, și așa mai departe. E deci limpede că nu există două lumânări de aceeași înălțime și, prin urmare, greutatea de a-ți da seama de felul materialului din care e făcut pieptul manechinului (asupra căruia lumina e îndreptată cu dinadinsul) e simțitor sporită prin multiplele încrucișări ale razelor care îți iau vederea, și aceste încrucișări sunt obținute tocmai prin așezarea focarelor de radiație la niveluri diferite.

XVI

Pe vremea când *Jucătorul de șah* se mai afla în stăpânirea baronului Kempelen, s-a băgat de seamă, de mai multe ori, în primul rând că un italian ce făcea parte din suita baronului nu putea fi *niciodată* văzut în răstimpul în care Turcul juca o partidă

de șah. În al doilea rând, că italianul căzând odată grav bolnav, spectacolele au fost întrerupte până la însănătoșirea lui. Acest italian spunea sus și tare că e cu totul neștiutor în ale jocului de șah, deși toți ceilalți inși din suita baronului jucau destul de bine. S-au băgat de seamă unele amănunte de același fel când *automatul* a intrat pe mâinile lui Maelzel. Există un om, pe nume Schlumberger, care îl însoțește pretutindeni, dar care nu are altă ocupație cunoscută decât să ajute la împachetarea și despachetarea *automatului*. E un om de o statură cam mijlocie și foarte gârbovit. Nu Putem ști dacă afirmă că joacă sau că nu joacă șah. E însă lucru foarte sigur că n-a fost văzut niciodată în timpul spectacolului cu *Jucătorul d' șah*, cu toate că a fost adesea văzut înainte și după spectacol. Mai mult încă: acum câțiva ani, Maelzel a fost în trecere cu automatele sale Prin Richmond, unde le-a și expus, credem a ști, în casa pe care o ține astăzi domnul Boissieux, cu academia sa de dans. Schlumberger s-a îmbolnăvit pe neașteptate, și în tot timpul cât a zăcut, n-a mai fost nici un spectacol cu *Jucătorul de șah*. Faptele acestea sunt binecunoscute multora dintre concetățenii noștri. Explicația dată cu privire la întreruperea spectacolelor n-a fost boala lui Schlumberger. Fără să mai facem nici un comentariu, lăsăm în seama cititorului să tragă concluziile firești din toate acestea.

XVII

Turcul joacă șah cu brațul *stâng*. Un amănunt atât de însemnat nu poate fi întâmplător. Brewster însă nu-l ia în seamă. Se mărginește, credem, să constate faptul. Cei mai recentți autori de tratate despre acest *automat* par a nu-l fi observat nici ei deloc și nu pomenesc de el. Autorul broșurii de care amintește Brewster îl semnalează, dar își recunoaște neputința de a-l tălmăci. E totuși limpede că astfel de nepotriviri și ciudățenii vădite trebuie să ne călăuzească (dacă e cu putință) pe calea adevărului.

Amănuntul că *automatul* joacă șah cu mâna stângă nu poate avea legătură cu funcțiunile mașinii, socotită numai ca mașină. Orice fel de mecanism care ar determina un manechin să miște brațul stâng într-un fel sau altul ar putea, la o adică, să-l facă să miște tot așa de bine și brațul drept. Dar acest principiu nu poate fi aplicat și alcătuirii omenești, în care există o deosebire adâncă în ce privește construcția și mai cu seamă vigoarea brațului drept și a celui stâng.

Gândindu-ne la faptul acesta din urmă, trebuie să facem o apropiere firească între această vădită ciudățenie a *automatului* și acest amănunt propriu făpturii omenești. Trebuie deci să ne gândim la vreo excepție, deoarece *Jucătorul de șah* joacă tocmai așa cum *n-ar juca* un om. Aceste idei, odată admise, pot și singure să trezească în noi gândul că un om ar fi ascuns înlăuntru. Încă vreo câțiva pași și vom ajunge, în sfârșit, pe nesimțite, la rezultat. *Automatul* joacă șah cu brațul stâng din pricină că, în împrejurările date, e de dorit, desigur, ca omul dinlăuntru să poată să joace cu brațul drept.

Să presupunem, de pildă, că *automatul* joacă șah cu brațul drept. Pentru a ajunge la mecanismul care mișcă brațul și care, precum am spus, se află tocmai deasupra umărului, ar trebui neapărat ca omul pitit înlăuntru să se slujească de brațul său drept într-o poziție nesuferit de grea și de nefirească (adică ridicându-l strâns pe lângă corp și strivit cu putere între corpul său și coasta *automatului*), sau poate să se slujească de brațul stâng aducându-l peste piept. Nici într-un caz, nici în altul, el n-ar putea să lucreze cu ușurința și precizia necesare. Dar dacă, dimpotrivă, *automatul* ar juca, așa cum joacă în realitate, cu brațul stâng, toate greutatețile ar fi înlăturate. Brațul drept al omului dinlăuntru e adus pe lângă piept, și degetele mâinii sale drepte acționează, fără nici o greutate, asupra mecanismului care se află în umărul manechinului.

Socotim că nu se poate aduce nici un argument temeinic împotriva explicației noastre la *Automatul jucător de șah*.

WILLIAM WILSON

Dar ce spun? Ce spune Cugetul
cumplit, Acest strigoi în călea mea?
W. CHAMBERLAYNE *Pharonnida*

Fie-mi îngăduit să mă numesc deocamdată William Wilson. Neprihănită pagină ce-mi stă acum dinainte nu trebuie pângărită cu adevăratul meu nume. A stârnit prea de multe ori disprețul, groaza și ura neamului meu. Oare vânturile în mânia lor nu i-au împrăștiat până pe meleagurile cele mai depărtate ale globului joscnicia fără de seamă? O, tu, cer mai surghiunit dintre toți cei în surghiun! Nu ești tu oare mort pe vecie, pentru întreg pământul? Pentru cinstirile, pentru florile și dauritele lui năzuințe? Și între speranțele tale și ceruri nu apasă oare neconținut același nor greu, întunecat și fără de margini?

Chiar dacă aș fi în stare, și tot n-aș vrea să dau grai, astăzi, aici, amintirilor mișeliei nespuse și a crimelor de neiertat din acești ultimi ani ai mei. În răstimpul acesta, al ultimilor ani, am urcat pe negândite culmile nelegiurii: și n-am de gând deocamdată decât să le caut obârșia. De cele mai multe ori, oamenii ajung ticăloși pe nesimțite. De mine, însă, virtutea s-a desprins, ca o mantie, într-o singură clipă. De la păcate de nimic am trecut cu pași de uriaș la grozăvii mai mari decât ale unui Heliogabal. Fie-mi îngăduit să povestesc ce soartă, ce întâmplare a dat naștere acestei nenorociri. Moartea se apropie, și umbra ce o premerge a răsfrânt asupra spiritului meu o blândă înrâurire. În trecerea mea prin valea întunecată, tânjesc după compătimirea, aș putea spune, după mila semenilor mei. Mi-ar plăcea să creadă că am fost în oarecare măsură robul unor împrejurări mai presus de voința omenească. Aș dori să găsească pentru mine, mulțumită amănuntelor pe care le voi da, vreo mică oază a *preursitei*, pierdută într-un deșert al păcatelor. Aș vrea să recunoască ceea ce nu se pot împiedica de a recunoaște, și anume că, deși au mai fost pe lume ispite mari, niciodată însă omul n-a mai fost ispitit *așa*, și desigur că niciodată n-a mai căzut în ispită *așa*. Și de aceea n-a mai suferit astfel niciodată, într-adevăr, nu cumva am trăit un vis? Și nu cumva mor acum, victimă a groazei și a misterului celor mai cumplite dintre toate sublunarele vedenii?

Mă trag dintr-un neam care prin firea lui înflăcărată și prin puterea închipuirii și-a făcut o faimă în toate vremurile. Încă din cea mai fragedă copilărie am dat dovadă că am moștenit pe de-a-ntregul caracterul familiei mele. Cu cât înaintam în vârstă, acesta se dezvăluia tot mai cu putere ajungând din mai multe pricini o cauză de adâncă îngrijorare pentru prietenii mei și o adevărată pacoste pentru mine însumi. Am devenit îndărătnic, lăsându-mă în voia toanelor celor mai năprasnice și pradă patimilor celor mai nestăpânite. Săraci cu duhul și împovărați ca și mine de unele beteșuguri trupești, părinții mei n-au putut stăvili decât într-o măsură prea mică pornirile rele ce mă caracterizau. Câteva încercări sfoase și greșit îndreptate au însemnat pentru ei o înfrângere deplină și bineînțeles, o izbândă desăvârșită pentru

mine. De atunci încoace, glasul meu căpătă putere de lege în casa părintească și la o vârstă când prea puțini copiii sunt slobozi și nestruniți, am fost lăsat în voia mea și am ajuns întru totul stăpanul adevărat al faptelor mele.

Cele dintâi amintiri ale vieții mele de școlar sunt legate de o casă mare și ciudată, în stil elizabethan, așezată într-un sat înnegurat din Engiltera, cu mulțime de arbori uriași și noduroși, și în care toate casele erau nespuse de vechi. La drept vorbind, acel antic și venerabil sat era un lăcaș de vis, o încântare a sufletului. Mi se pare că simt și acum răcoarea înviorătoare a umbritelor lui alei, că trag în piept mireasma miilor de boschete și că tresar din nou, cu o negrăită încântare, la sunetul adânc și cavernos al clopotului bisericii, care, din ceas în ceas, cu dangătul lui neașteptat și melancolic, întrerupeau tăcerea înserării, în vreme ce clopotnița gotică și dantelată se învăluia în somn.

Pesemne că îmi face plăcere, atât cât mai pot resimți vreo plăcere în clipa de față, să stărui asupra acestor mărunte amintiri despre școală, cu tot ce o însoțea în starea în care mă aflu, copleșit de nenorocire — nenorocire, vai, mai mult decât adevărată mi se va ierta că mai caut o ușurare, oricât ar fi ea de slabă și de vremelnică, în risipa câtorva amănunte fără șir. Acestea, de altfel, oricat ar fi de neînsemnate și chiar ridicole în sine, capătă în închipuirea mea o însemnătate trecătoare, ca fiind legate de un loc și un răstimp anume, când am cunoscut cele dintâi neînțelese chemări ale soartei, care mai târziu m-a învăluit în umbra sa adâncă. Lăsați-mă, așadar, să-mi amintesc.

După cum am spus, casa era veche și ciudată. Curțile erau mari și împrejmuite cu un zid de cărămidă, înalt și trainic, presărat cu un strat de moloz și de sticlă pisată. Această împrejmuire, vrednică de o temniță, alcătuiă hotarul domeniului nostru. Nu vedeam ce era dincolo de el decât de trei ori pe săptămână: o dată în fiecare sâmbătă după-amiază, când, însoțiți de doi pedagogi, ni se îngăduia să facem scurte plimbări în grup pe câmpiile învecinate și de două ori duminica, atunci când eram încolonați și duși, după același tipic, la slujba de dimineață și de seară, în singura biserică a satului. Directorul școlii noastre era pastorul acelei biserici. Cu cât de adâncă uimire și admirație mă uitam de obicei la el, din strana noastră retrasă de la galerie, când se urca în amvon, cu pas domol și măsurat. Oare omul acesta vrednic de respect, cu o înfățișare atât de blândă și smerită, în fluturarea strălucitului său veșmânt preoțesc, cu peruca lui uriașă, neclintită și pudrată cu atâta grijă, poate fi același care mai adineauri, cu o mutră ursuză, cu un surtuc soios pe el și cu nuiăua în mână păzea legile draconice ale școlii? O, uriaș paradox, prea din cale afară de monstruos ca să-i poți afla dezlegarea!

La un colț al zidului masiv se încrunta o poartă și mai greoaie decât el. Era ferecată și ghintuită cu zăvoare de fier, iar în partea de deasupra avea niște țepușe de fier dințate. Ce fior de groază adâncă stârnea poarta aceea! Nu se deschidea niciodată, decât pentru cele trei ieșiri și intrări de care am amintit adineauri, astfel că fiecare scârțâit al balamalelor ei grele ne descoperea o lume de mistere, sumedenie de amănunte cu rosturi tainice și gânduri și mai adânci încă.

Vasta împrejmuire avea o formă neregulată și cuprindea mai multe despărțituri, dintre care trei sau patru mai mari alcătuiău curțile de recreație. Erau netede și acoperite cu pietriș mărunț și zgrunțuros. Îmi aduc bine aminte că aici nu se găseau copaci, nici bănci și nimic altceva de felul acesta. Bineînțeles că acestea se aflau în spatele casei. În față se întindea o grădiniță cu cimișiri și alți arbuști, dar prin aceste târâmurii sfînțite treceam, ce e drept, numai arareori, ca, de pildă, la cea dintâi venire la școală sau la plecarea definitivă de aici, sau poate atunci când venea să ne ia o rudă sau vreun prieten și când porneam cu bucurie spre casă, de Crăciun sau în vacanța de vară.

Dar casa! Cât de ciudată era clădirea aceea veche. Și ce mai palat din povești pentru unul ca mine. Nu puteam da de rostul cotiturilor și cotloanelor ei tainice. Era foarte greu ca într-o anumită clipă să poți spune sigur la care dintre cele două caturi te găsești. Între două camere dădeai negreșit peste trei-patru trepte de urcat sau de coborât. Iar aripile laterale erau fără de număr și neînchipuit de întortocheate, astfel încât ideea pe care ne-o făceam despre întreaga clădire nu se deosebea prea mult de aceea pe care ne-o inspira ideea de infinit. În răstimpul celor cinci ani cât am sălășluit aici n-am fost niciodată în stare să mă lămuresc în care ungher îndepărtat se afla micul dormitor ce-mi fusese hărăzit mie și altor optsprezece-douăzeci de școlari.

Sala de cursuri era cea mai încăpătoare din toată casa și din lumea întreagă, cel puțin așa credeam eu. Era foarte lungă și îngustă și întristător de joasă, cu ferestre gotice ascuțite și cu tavanul de lemn de stejar. Într-un colț retras, care ne da fiori, se găsea o despărțitură pătrată de opt până la zece picioare, cuprinzând *sanctum*-ul directorului nostru, sfinția-sa doctorul Bransby, în timpul orelor de studii. Era o zidire masivă, cu o ușă trainică, pe care, decât să o deschidem în lipsa lui, mai bine am fi pierit cu toții, de bunăvoie, *par la peine forte et dure*. În celelalte colțuri mai erau alte două despărțituri asemănătoare, care desigur că inspirau mult mai puțină evlavie, dar ne pricinuiau totuși o spaimă cumplită. Una din ele era catedra profesorului de „limbi clasice”, cealaltă, a celui de „engleză și matematici”. Prin toată încăperea zăceau risipite, încrucișându-se în fel și chip, într-o învălmășeală fără de sfârșit, nenumărate bănci și pupitre vechi, înnegrite și roase de vreme, peste măsură de încărcate cu cărți purtând urme de degete, aveau cioplite pe ele atâtea inițiale și nume întregi, chipuri schimonosite și alte numeroase înflorituri făcute cu briceagul, încât și pierduseră cu totul și bruma de înfățișare pe care vor fi avut-o la început, cu mulți ani în urmă. La un capăt al încăperii se afla un hârdău uriaș cu apă, iar la celălalt, un orologiu de o mărime neobișnuită.

Impresurat de zidurile solide ale acestei venerabile școli, mi-am petrecut aici, dar fără silă și urât, răstimpul de la vârsta de 10 până la 15 ani încheiați al vieții mele. Minte rodnică a copilăriei nu are nevoie de o lume dinafară, plină de întâmplări, ca s-o desfete sau să-i dea de lucru; iar părelnică și ursuza monotonie a școlii era bogată în bucurii mai răscolitoare decât cele pe care tinerețea mea în pâng le-a descoperit mai târziu în dezmaț, iar maturitatea mea, în crimă. Trebuie totuși să cred că în dezvoltarea minții mele, la începuturile ei, a fost ceva cu totul neobișnuit și care a întrecut orice măsură. Când ajung în puterea varstei, cei mai mulți oameni rareori păstrează o impresie lămurită despre întâmplările din frageda copilărie. Totul e o umbră cenușie, o amintire slabă și șovăielnică, un amestec nedeslușit de plăceri mărunte și de suferințe închipuite. Cu mine însă s-a petrecut altceva. Trebuie să fi simțit și trăit în copilăria mea cu puterea cu care simte și trăiește un om în toată firea tot ceea ce regăsesc acum întipărit în memorie, cu niște trăsături la fel de însuflețite și de adânc săpate și la fel de durabile ca inscripțiile de pe medaliile cartagineze.

Dar, în realitate, ce puțin era de ținut minte din punctul de vedere al tuturor! Diminețile cu deșteptarea, serile cu ora stingerii, apoi învățatul împreună, recităriile pe de rost, după-amiezile libere la răstimpuri regulate, și plimbările, și curtea de recreație, cu certurile, cu jocurile și cu încurcăturile ei, toate acestea, printr-o vrăjitorie a închipuirii, de mult uitată, erau în stare să trezească în mine un noian de senzații, o lume de întâmplări bogate, un univers de emoții felurite, de aventuri pasionate și răscolitoare. „*Oh, le bon temps, que ce siècle de fer!*”

La drept vorbind, firea mea entuziastă, înflăcărată și dominatoare a făcut din mine, în curând, un „caracter”, cu totul deosebit printre colegii mei de școală și în chip firesc, dar pe nesimțite, am căpătat o mare înrâurire asupra tuturor celor ce nu erau cu mult mai în vârstă decât mine, asupra tuturor, cu excepția unui singur ins. țin vioaie. Pentru mine, răzvrătirea lui Wilson era izvorul celor mai mari nedumeriri, cu

atât mai mult cu cât, în ciuda ifoselor sfidătoare cu care mă socoteam dator să-l întâmpin în public pe el, cu pretențiile lui cu tot, simțeam în sinea mea că mă tem de dânsul și nu mă puteam împiedica să gândesc că lesniciunea cu care se ținea în pas cu mine era o dovadă de adevărată superioritate, căci trebuia să lupt fără încetare ca să nu fiu întrecut. Totuși, această superioritate — sau chiar egalitate — nu era de fapt cunoscută de nimeni în afară de mine, colegii noștri, printr-o orbire de neînțeles, Această excepție s-a întâmplat să fie un elev care, cu toare că nu-mi era rudă, purta același nume de botez și de familie ca și mine, împrejurare prea puțin vrednică de a fi luată în seamă, căci, deși eram de viță nobilă, purtam un nume dintre acelea pe care le auzi pretutindeni și care par a fi fost, prin drepturi dobândite din negura vremurilor, un bun obștesc al gloatelor. Iată pentru ce în această povestire mi-am zis William Wilson, nume născocit și destul de asemănător cu cel adevărat. Tizul meu era singurul ins care, dintre toți cei ce făceau parte din „clica noastră” (așa cum îi ziceam noi în limbajul școlăresc), cuteza să se măsoare cu mine în ceea ce privea studiile școlare, jocurile și întrecerile din recreație și refuza să creadă orbește în tot ce spuneam și să se supună voinței mele. Într-un cuvânt, se împotriva samavolniciei mele în toate privințele. Dacă există pe lume o tiranie deplină și mai presus de oricare alta, e tirania minții unui copil genial asupra tovarășilor săi cu o minte mai pupăreauă decât nici măcar n-o bănuiesc. Într-adevăr, rivalitatea dintre noi, împotrivirea lui și mai cu seamă amestecul lui nedorit și îndărătnic în toate treburile mele nu se vedeau decât atunci când eram între patru ochi. Părea să fie lipsit și de acea ambiție care mă îmboldea, ca și de pătimașa energie spirituală mulțumită căreia eram în măsură să-i întrec pe toți ceilalți. S-ar fi putut crede că în întrecerea aceasta era mânat doar de o dorință ciudată de a-mi pune piedici, de a mă surprinde sau de a mă umili; deși erau clipe când nu se putea să nu-mi dau seama, cu un sentiment de uimire, de umilință și de ciudă, printre jignirile, ocările și contrazicerile sale, puneam și un fel de *duioșie* cu totul nelalocul ei și câtuși de puțin binevenită, îmi închipuiam că o purtare atât de neobișnuită nu poate izvorî decât dintr-o semeață încredere în sine, cu ifose vulgare de protector și de patron.

Se prea poate ca tocmai această din urmă trăsătură a purtării lui Wilson, la care se adăuga și potrivirea noastră de nume și faptul, doar o simplă întâmplare, că intrarea noastră în școală a avut loc în aceeași zi, să fi răspândit printre elevii din clasele superioare ideea că suntem frați. Elevii nu obișnuiau să se intereseze prea de aproape de treburile celor mai mici. Așa precum am mai spus, sau ar fi trebuit să spun, acest Wilson nu se înrudea cu familia mea nici în gradul cel mai depărtat. Desigur însă că dacă *am fi fost* frați, ar fi trebuit să fim gemeni: căci după ce am părăsit pensionul doctorului Bransby, am aflat din întâmplare că tizul meu era născut la 19 ianuarie 1913, și acest lucru este o coincidență vrednică de luat în seamă, căci e tocmai ziua nașterii mele.

Poate să pară ciudat, dar cu toată marea neliniște pe care mi-o pricinuia fără încetare rivalitatea lui Wilson și nesuferitul lui spirit de contradicție, nu eram totuși în stare să-l urăsc de-a binelea. Aveam, de bună seamă, aproape în fiecare zi câte o ceartă, în care Wilson, dăruindu-mi de față cu toată lumea laurii victoriei, mă silea totuși, într-un fel sau altul, să simt că el era cel ce-i merită, cu toate că o pornire trufașă din parte-mi, iar la dânsul o adevărată mândrie ne făceau să ne mărginim la termenii așa-ziși protocolari. Existau totuși în firea noastră multe puncte de asemănare deplină, care mă frământau, trezind în mine un sentiment ce s-ar fi transformat în prietenie, de nu ne-ar fi împiedicat starea de încordare dintre noi.

Firește că e foarte greu să lămuresc sau măcar să descriu adevăratele mele simțăminte față de el. Ele alcătuiau un amestec pestriț și felurit: un fel de dușmănie neîmpăcată, care nu era propriu-zis ură, o oarecare stimă și mai mult respect, multă

teamă, o dată cu o imensă și nepotolită curiozitate. Pentru psihologi va fi de prisos să mai spun că Wilson și cu mine eram prietenii cei mai nedespărțiți.

Fără îndoială că neobișnuita stare de lucruri care dănuia între noi făcea ca toate numeroasele mele atacuri împotriva-i, fâțișe sau piezișe, să fie strecurate mai degrabă în chip de glumă sau de ironie (căci acestea te dor chiar când se arată ca niște simple vorbe de duh) decât sub înfățișarea unei vrăjmășii hotărâte și înverșunate. Dar străduințele mele în această privință nu rămâneau câtuși de puțin încununate tot mereu de izbandă, chiar dacă planurile mele erau cu multă iscusință puse la cale. Căci tizul meu avea o fire cumpănită, plină de o calmă nepăsare: deși se bucura de glumele usturătoare ce le făcea, nu avea nici un punct vulnerabil și se împotrivea oricărei luări în zeflemea. Nu găsisem, într-adevăr, decât un singur lucru de care mă puteam lega, și anume o ciudățenie a lui, ce-i venea pesemne dintr-o infirmitate fizică și pentru care orice adversar mai puțin îndârjit decât mine l-ar fi cruțat. Rivalul meu suferea de o slăbiciune a coardelor vocale care nu-i îngăduiau să ridice vreodată glasul și să vorbească *altfel decât în șoptă*. Nu m-am lăsat până ce nu am tras din acest cusur toate bieteles foloase ce-mi stăteau la îndemână.

Răzbunările lui Wilson erau felurite: șiretenia lui născocise un lucru anumit, care mă tulbura peste măsură. Cum de-a descoperit el, cu mintea lui ageră, că ceva atât de neînsemnat mă poate jigni, iată o întrebare la care niciodată nu am aflat răspuns. E destul că după ce l-a descoperit, m-a chinuit cu el fără cruțare. Mi-a fost totdeauna nesuferit numele meu de familie, lipsit de strălucire, ca și prenumele meu, atât de obișnuit, dacă nu chiar vulgar de-a binelea. Cuvintele acestea erau otravă pentru auzul meu. Și cand se mai înființa la școala noastră un al doilea William Wilson, tocmai în ziua sosirii mele, l-am dușmănit pe el pentru că-mi purta numele, acest nume ce mi s-a părut de două ori mai respingător când îl folosea un străin: un străin se făcea vinovat de îndoita lui rostire; un străin care va sta neconținut în fața mea și ale cărui interese în obișnuitele îndeletniciri școlare se vor confunda adeseori, vrând-nevrând, cu ale mele numai datorită acestei nesuferite coincidențe.

Cu fiecă împrejurare ce scotea la iveală vreo asemănare fizică sau morală între rivalul meu și mine, ciuda și pornirea pe care o iscaseră sporeau tot mai mult. Pe atunci nu descoperisem încă faptul vrednic de luat în seamă că aveam aceeași vârstă, dar am văzut că eram deopotrivă de înalți și am observat că există între noi o ciudată asemănare în toată înfățișarea, ca și în fiecare trăsătură luată în parte. Mă mai scotea din fire și zvonul privitor la înrudirea noastră și care se răspândise prin clasele superioare, într-un cuvânt, nimic nu mă tulbura mai mult (deși îmi ascundeam cu grijă tulburarea) decât cea mai mică aluzie la asemănarea dintre noi, fie că era vorba de inteligență, de făptura sau de obarșia noastră. Adevărul e însă că în afară de zvonul privitor la înrudirea noastră și de cele știute de la Wilson însuși n-aveam nici un motiv să cred că această asemănare ar fi fost vreodată comentată sau măcar luată în seamă de colegii noștri de școală. Era vădit că *el* o examina în fel și chip și cu tot atâta îndărătnicie ca și mine. Dar faptul că descoperise în ea un nesecat izvor de neajunsuri nu poate fi pus decât pe seama agerimii minții sale, care, precum am spus, era cu totul neobișnuită.

Imitându-mă în chip desăvârșit, îmi dădea replica și în vorbă și în faptă și-și juca rolul de minune. Era ușor să-mi copieze veșmintele; iar mersul și felul meu de a fi și le însușise fără prea mare greutate, în ciuda cusurului său fizic, nici vocea mea nu-i scăpase. Firește că nu putea prinde tonurile de sus, dar cheia era aceeași, *și șopta lui stranie ajunsese ecoul însuși al glasului meu*.

Nu voi încerca să mai spun aici cât de mult mă necăjea portretul acesta remarcabil (fiindcă, la drept vorbind, nu se putea susține că era o caricatură). Singura mea mângâiere sta în faptul că nimeni altul decât mine nu observase, pare-se, această imitare și n-aveam de suferit decât zâmbetele pline de subînțeleșuri și ciudat de

sarcastice ale tizului meu. Bucurându-se că îmi trezise în suflet tocmai ceea ce urmărea, părea că râde în sinea lui de fiecare înțepătură ce-mi pricinuia, și disprețuia, într-un fel numai al său, aplauzele obștești pe care succesul născocirilor lui atât de iscusite le-ar fi dezlănțuit așa de ușor. Într-adevăr, vreme de mai multe luni pline de neliniști a fost pentru mine o enigmă de nedezlegat cum de colegii nu-și dădeau seama de intenția lui, cum de nu simțeau că reușise pe deplin și nu luau parte la o glumă atât de răutăcioasă. Se vede că nu era ușor să observe cineva această imitație făcută *treptat*; sau poate că liniștea mea se datora mai degrabă măiestriei imitatorului, care, disprețuind amănuntele (singurul lucru ce poate fi înțeles de un profan într-o pictură), dădea întreaga măsură creației lui originale decât în fața ochilor mei, ca să mă facă să sufăr.

Am mai vorbit aici, și nu o singură dată, despre felul nesuferit de ocrotitor în care se purta cu mine și despre neîncetatul și îndatoritorul lui amestec în tot ce aș fi vrut să fac. Amestecul acesta lua deseori forma neplăcută a unui sfat, sfat ce nu era dat pe față, ci strecurat sau spus numai în treacăt, le primeam în silă, și sila acesta, pe măsură ce înaintam în vârstă, sporea tot mai mult. Totuși, după atâta vreme, fie-mi îngădui să-i dau dreptate. Recunosc deci că nu-mi pot aminti de nici o împrejurare în care îndemnurile rivalului meu să fi fost de partea nesocotitelor și a nebuniilor, atât de obișnuite la vârsta aceea fragedă și neștiutoare. Simțul moral cel puțin, dacă nu și toate celelalte daruri ale sale, precum și cunoașterea vieții, erau cu mult mai ascuțite decât al meu. Și astăzi aș fi putut fi un om mai bun și deci mai fericit dacă n-aș fi respins atât de des bunele povețe cuprinse în șoaptele lui cu tâlc și care nu-mi inspirau decât o ură neîmpăcată și un amar dispreț.

Astfel că, de la o vreme, m-am răzgândit de-a binelea împotriva supravegherii lui nesuferite. Zi cu zi resimțeam tot mai mult și mai pe față ceea ce îmi părea o trufie de neîndurat. Am spus că, în anii dintâi ai camaraderiei noastre școlare, sentimentele mele față de el ar fi putut ușor să se prefacă în prietenie, dar în ultimele luni cât am mai stat la școală, cu toate că mă slăbise puțin cu obișnuitul său amestec în treburile mele, era neîndoios că sentimentele mele înclinau cam în aceeași măsură să se schimbe într-o ură adevărată. Cred că a băgat de seamă aceasta într-o anumită împrejurare, și după aceea m-a ocolit, sau s-a prefăcut că mă ocolește.

Tot cam în timpul acela, dacă mi-aduc bine aminte, într-o ceartă violentă avută cu el, când și-a ieșit din fire mai mult decât de obicei, vorbind și gesticulând într-un chip cu totul nestăpânit și nu prea potrivit cu felul lui de a fi, am descoperit, sau mi s-a părut că descopăr, în accentul, în expresia feței, în toată înfățișarea lui ceva care la început m-a tulburat, iar apoi m-a interesat nespuse, aducându-mi în minte icoane șterse, din frageda copilărie, un întreg noian de amintiri nedesluite și ciudate din vremuri când memoria nici măcar nu luase ființă. Nu pot descrie mai bine senzația care mă apăsa decât spunând că anevoie puteam să mă dezbar de gândul că am mai cunoscut făptura ce sta în fața mea, în zile de mult apuse, într-un trecut nespuse de depărtat. Dar iluzia s-a risipit pe dată, așa cum se ivise, și o pomenesc aici doar ca să arăt bine ziua când a avut loc cea din urmă convorbire cu ciudatul meu omonim.

Vechea și uriașa locuință cu cotloanele ei nenumărate avea mai multe încăperi mari, care dădeau una într-alta. În ele dormeau cea mai mare parte din elevi. Dar, așa cum e firesc să fie într-o casă clădită după un plan atât de năzdrăvan, mai erau fel și fel de cămăruțe și chițimii, rămășițe structurale ale zidirii. Pe acestea iscusința și calicia doctorului Bransby le prefăcuse tot în dormitoare, deși nu erau altceva decât niște chilioare ce nu puteau fi folosite decât de un singur ins. Una dintre aceste cămăruțe era locuită de Wilson.

Se împlineau aproape cinci ani de când mă aflam în școală, când într-o noapte, curând după cearta de care am pomenit adineauri, văzând că toată lumea doarme adânc, m-am sculat din pat și cu o lampă în mână, printr-un labirint de coridoare

înguste, m-am furișat din camera mea de culcare spre odăița rivalului meu. Uneltisem îndelung împotriva-i una dintre acele farse răutăcioase care, până atunci, dăduseră greș tot mereu. Aveam de gând să-mi aduc chiar acum la îndeplinire planul și hotărâsem să-l fac să simtă toată răutatea care mă însuflețea. Ajungând la cămăruța lui, am pătruns în ea tiptil, lăsându-mi afară lampa cu abajur. Am făcut un pas și i-am ascultat răsuflarea liniștită. Încredințat fiind că doarme, m-am înapoiat pe coridor, am luat lampa și m-am apropiat cu ea de pat. Perdelele erau trase de jur împrejur; ca să-mi aduc la îndeplinire ceea ce veam de gând, le-am întredeschis încetișor și fără zgomot; razele de lumină căzură cu toată strălucirea asupra celui adormit, și în aceeași clipă privirile mi s-au oprit pe chipul lui. M-am uitat la el și am încremenit; un fior de gheață îmi străbătu tot trupul. Pieptul îmi zvâcnea, genunchii îmi tremurau, mintea întreagă mi-era cuprinsă de o groază nespūsă, deși fără pricină. Gâfâind, am coborât lampa și mai aproape de fața lui. Acestea să fi fost trăsăturile lui William Wilson, *acestea* chiar? Vedeam, de bună seamă, că erau ale lui, dar tremuram ca în friguri, închipuindu-mi că nu. Oare ce putea fi în ele ca să mă tulbure până-ntr-atât? Le priveam mereu și, între timp, în mintea mea se frământa o lume de gânduri fără șir. Nu arăta așa, nu, desigur că nu arăta tot așa în ceasurile însuflețite, când era treaz. Același nume, aceeași înfățișare, aceeași zi a sosirii la școală... și apoi, acea imitație stăruitoare și de neînțeles a mersului meu, a glasului, a veșmintelor și a purtărilor mele. Într-adevăr, era oare omenește cu puțință ca *ceea ce vedeam acum* să nu fi fost decât urmarea obiceiului său de a mă lua în răs imitându-mă? Cuprins de groază și scuturat de friguri, am stins lampa, am ieșit încetișor din odaie și am părăsit pe dată sălile vechii școli, ca să nu le mai văd niciodată.

După un răgaz de cateva luni, petrecute acasă în curată trândăvie, m-am regăsit elev la Eton. Acest scurt răstimp a fost totuși îndestulător ca să slăbească în minte amintirea întâmplărilor trăite la școala doctorului Bransby. Sau cel puțin să aducă o schimbare vădită în natura sentimentelor pe care amintirea lor de deștepta în mine. Adevărul, latura tragică a dramei pieriseră. Puteam acum găsi pricini să mă îndoiesc de mărturia simțurilor mele și arareori mi se întâmpla să evoc acele împrejurări fără să mă minunez cât de mare e naivitatea omenească și fără să zâmbesc gândindu-mă la puterea și voiciunea imaginației de care mă bucuram prin moștenire. Iar felul de viață de la Eton nu era deloc în măsură să-mi micșoreze acest scepticism.

Vârtejul de nesăbuite nebunii în care cu atâta nesocotință m-am cufundat din capul locului a spulberat totul, afară de spaima clipelor trecute, a șters dintr-a dată orice impresie adancă și trainică și mi-a lăsat în amintire numai nimicurile fără rost ale vieții mele dinainte.

N-aș dori totuși să mai înșir aici întreagă josnica poveste a desfrâului meu, desfrâu care sfida legile și scăpa cu dibăcie de supravegherea școlară. Trei ani de nebunii care s-au scurs fără nici un folos nu mi-au dăruit altceva decât deprinderi vițioase, adânc înrădăcinate, și mi-au sporit puterea trupească într-un fel aproape nefiresc. Și o dată, după o săptămână întreagă de chefuri dezmațate, am poftit în locuința mea câțiva dintre cei mai destrăbălați studenți la o tainică orgie. Ne-am adunat noaptea într-un ceas târziu, căci petrecerea noastră deșanțată trebuia cu sfințenie să se prelungească până în zori. Vinul curgea fără încetare și nu duceam lipsă nici de alte ispite, poate și mai primejdioase, iar când zorile cenușii abia se arătaseră la răsărit, delirul și năzdrăvăniile noastre ajunseseră la culme. Întăratat peste măsură de beție și de jocul de cărți, tocmai când stăruiam să duc la capăt o înclinare de o ticăloșie cu totul neobișnuită, deodată, iată, atenția mi-a fost atrasă de faptul că ușa a fost deschisă cu putere, dar nu de tot, precum și de glasul repezit al unui servitor de afară. Spunea că o anume persoană, pesemne foarte grăbită, dorește să-mi vorbească la intrare.

Înnebunit de băutură, această neașteptată întrerupere mai degrabă m-a bucurat decât m-a uimit. Fără zăbavă, m-am îndreptat clătînându-mă într-acolo, și din câțiva pași am ajuns în vestibulul locuinței. În încăperea aceasta mică și joasă nu atârna nici o lampă și în clipa de față nu primea altă lumină decât aceea nespus de slabă a zorilor, care se strecura prin fereastra semicirculară. Când am pus piciorul pe prag, am zărit chipul unui tânăr cam de înălțimea mea, îmbrăcat într-o haină de casă, matinală, de postav alb, pichetat, croită după ultima modă și aidoma cu aceea pe care tocmai o purtam eu. Lumina sfioasă nu-mi îngădui să văd decât atât, trăsăturile feței nu i le puteam desluși. Cum am intrat, s-a repezit cu pași mari la mine și luându-mă cu mare nerăbdare de braț, îmi șopti la ureche cuvintele:

— William Wilson!

Într-o clipă m-am dezmeticit.

În felul de a fi al străinului, în tremurul nervos al degetului său ridicat în fața ochilor mei, împotriva luminii, era ceva care mă umplu de o uimire nespusă. Dar nu asta mă tulburase atât de groaznic. Ci forța acelei muștrări solemne, rostirea ei ciudată, înăbușită, șuierătoare... Și, mai presus de toate, caracterul, tonalitatea, *cheia* acestor câteva silabe simple și familiare, care, deși spuse *în șoptă*, trezeau în mine mulțimea miilor de amintiri ale zilelor apuse, cutremurându-mi sufletul ca descărcarea unei baterii galvanice. Până să-mi vin în fire, plecase. Cu toate că întâmplarea a făcut asupra închipuirii mele tulburate o vie impresie, aceasta a fost totuși trecătoare. Vreme de câteva săptămâni, într-adevăr, m-am dat unor cercetări temeinice sau m-am învăluit într-un nor de gânduri bolnăvicioase. N-am încercat să-mi ascund mie însumi identitatea ciudatului personaj care cu atâta stăruință se amesteca în treburile mele și nu-mi da pace cu sfaturile lui strecurate. Dar cine și ce anume era acest Wilson? Și de unde venea? Și ce urmărea? N-am putut să lămuresc nici unul din aceste puncte. Singurul lucru pe care îl știam cu siguranță era că un neașteptat accident întâmplat în familie pricinuisă plecarea lui de la școala doctorului Bransby în după-amiaza aceleiași zile în care fugisem și eu. Dar după un scurt răstimp am încetat să mă mai gândesc la lucrul acesta, atenția fiindu-mi cu totul absorbită de pregătirea plecării mele la Oxford. Acolo, mulțumită deșertăciunii nesocotite a părinților, care îmi hărăzise un venit anual și-un fel de viață ce-mi îngăduiau să mă răsfaț în voie în acel lux deșănțat, atât de scump inimii mele, am ajuns în curând să mă întrec în risipă nesăbuită cu cei mai mândri moștenitori ai celor mai bogate domenii senioriale din Marea Britanie. Astfel de mijloace de trai îmbiindu-mă la vițiu, firea mea s-a dezlănțuit cu o patimă îndoită și, în nebuneasca îngâmfare a desfrânărilor, călcam în picioare până și cele din urmă rămășițe de cuviință. Dar n-are nici un rost să stăruie cu de-amănuntul asupra smintitelor mele purtări.

E de ajuns să se știe că, printre toți risipitorii, eu îl întreceam până și pe Irod și că, dând nume unei sumedenii de nebunii noi, am înșirat și eu un adaos destul de însemnat la lungul pomelnic al vițiilor care erau pe atunci în floare în cea mai destrăbălată universitate din Europa.

Și, totuși, chiar ajuns aici, anevoie s-ar putea crede că decăzusem până-ntr-atât din starea mea de gentilom încât să caut a face cunoștință cu josnicele meșteșuguri ale jucătorilor de profesie și devenind un adept al acestei științe vrednice de dispreț, să-mi fac din ea o îndeletnicire obișnuită, un mijloc de a-mi spori veniturile, și așa uriașe, pe socoteala celor mai săraci cu duhul dintre colegii mei. Totuși așa stau lucrurile. Și fără îndoială grozăvia acestei sfidări a tuturor sentimentelor de cinste și omenie era pricina de seamă, dacă nu singura, care mă scutea de pedeapsă. Într-adevăr, printre colegii mei cei mai destrăbălați, cine oare n-ar fi contestat mai degrabă mărturia cea mai strigătoare a simțurilor decât să-l bănuiască de o asemenea ticăloșie pe veselul, pe sincerul și mărinimosul William Wilson, cel mai darnic și mai

nobil cetățean din Oxford, ale cărui nebunii (după cum ziceau cei ce trăiau pe seama lui) nu erau altceva decât nebuniile tinereții și ale unei închipuiri nestrunită, ale cărei rătăcirii nu erau decât neasemuite capricii, cel mai negru vițiu al său fiind doar o extravaganță plină de nepăsare și trufie?

Vreme de doi ani aceasta îmi fusese rodnică îndeletnicire, când sosi la Universitate un anume Glendenning, un june parvenit, înobilat de curând, mai bogat spunea lumea decât Atticus, cu avuții tot atât de lesne dobândite. În curând mi-am dat seama că e cam slab de minte și bineînțeles, l-am avut în vedere ca pe o pradă nimerită pentru meșteșugul meu. Îl îndemnam adesea să jucăm cărți și cu măiestria obișnuită a măsluitorului, îmi potriveam jocul în așa fel încât să-l fac să câștige însemnate sume de bani, pentru a-l prinde cât mai bine în mreje. În cele din urmă, planul meu fiind bine chibzuit, m-am întâlnit cu el (cu dorința nestrămutată ca această întâlnire să fie cea din urmă și hotărâtoare) în locuința unui coleg (domnul Preston), tot atât de bun prieten cu amândoi, dar care, ca să fiu drept, nu bănuia cătuși de puțin ce anume urmăream. Pentru a înfățișa lucrurile într-o lumină cât mai prielnică, mă străduiam să adun o sindrofie de opt până la zece inși, și avusesem o deosebită grijă ca jocul de cărți să fie cu totul întâmplător și să nu înceapă decât la propunerea victimei pe care pusesem ochii. Ca să scurtez povestea acestor ticăloșii, voi spune că m-am folosit de toate acele șiretlicuri grosolane atât de obișnuite în asemenea împrejurări, încât e de mirare cum de se mai găsesc pe lume proști care să cadă în capcană.

Ne-am prelungit aici șederea până în târziul nopții și, în cele din urmă, am adus lucrurile în așa fel încât să-mi fac din Glendenning singurul meu potrivnic la cărți. Jucam un *ecarte*, adică tocmai jocul meu favorit. Dornici să urmărească desfășurarea partidei noastre, toți cei ce mai erau de față aruncaseră cărțile și se ațineau în jurul nostru ca spectatori. Parvenitul acesta, pe care prin viclesugurile mele îl făcusem încă din primele ore ale serii să bea vârtos, acum amesteca, tăia și da cărțile cu o înfrigurare nestăpânită, ce nu putea fi pusă, cred eu, decât în parte, dar nu pe de-a-ntregul, pe seama beției. În scurtă vreme îmi datora o sumă însemnată; și atunci, după ce trase o înghițitură bună de Porto, făcu tocmai ceea ce prevăzusem eu, judecând la rece: propuse adică să dublăm miza, care și până acum fusese neobișnuit de mare. În cele din urmă am consimțit, dar cu o schismă de împotrivire bine studiată și numai după ce refuzul meu repetat l-a împins să rostească și câteva cuvinte tăioase, din a căror pricină cei de față au crezut că nu-mi dădusem consimțământul decât din ciudă. Ceea ce a urmat n-a făcut decât să mă încredințeze cât de deplin se prinsese prada în mrejele mele. În mai puțin de un ceas, datoria-i ajunsese de patru ori mai mare. De la un timp, chipul lui își pierduse coloritul aprins pe care i-l dase vinul, iar acum, spre uimirea mea, văzui că o paliditate într-adevăr îngrozitoare îi luase locul. Am spus „spre uimirea mea”. Din cercetările mele amănunțite reieșea că Glendenning ar fi fost fără seamăn de bogat, și sumele pe care le pierduse până în clipa de față, deși destul de însemnate, nu ar fi putut, credeam eu, să-l stânjenească prea mult, necum să-l tulbure într-o măsură atât de mare. Primul meu gând a fost, firește, că trebuie să-l fi amețit cu totul vinul înghițit până atunci. Și mai degrabă pentru a-mi păstra neștirbit prestigiul de care mă bucuram în fața colegilor, decât din vreo altă pricină mai puțin interesantă, eram gata să stărui cu dinadinsul pentru încetarea jocului, când câteva cuvinte rostite chiar lângă mine de către unii oaspeți și o exclamație de adâncă deznădejde a lui Glendenning mi-au dat a înțelege că-l ruinasem cu desăvârșire și într-un chip care, făcând din el un ins vrednic de mila obștească, îl puneam la adăpost până și de cruzimile Satanei.

Nu e ușor de spus cum ar fi trebuit să mă port acum. Starea de plâns a victimei mele răspândise asupra tuturor o atmosferă apăsătoare și întunecată.

Câteva clipe a domnit o tăcere adâncă. În timpul acela îmi simțeam obrajii arzând sub atâtea priviri învăpăiate, pline de dispreț sau de muștrare, pe care mi le aruncau cei mai puțin destrăbălați dintre noi. Și trebuie să mărturisesc că pentru o scurtă clipă, mi-am simțit inima ușurată de povara unei neliniști de nesuferit mulțumită acelei neașteptate și extraordinare întreruperi care a urmat. Canaturile largi și grele ale ușii de la intrare se deschiseră dintr-o dată de perete, cu o năvalnică și năprasnică năpustire, care stinse, ca prin farmec, toate făcliile din încăpere. Murind, lumina lor ne-a mai îngăduit să zărim că un străin cam de statura mea și strâns înfășurat într-o mantie pătrunsese înlăuntru. Dar acum întinerioul era de nepătruns, și noi *simțeam* doar atât: că se afla în mijlocul nostru. Mai înainte ca vreunul dintre noi să-și fi venit în fire din marea uimire care ne cuprinsese pe toți această zguduitoare întâmplare, am auzit glasul nepoftitului:

— Domnilor, spuse el, cu o șoptă de neuitat, adâncă, dar deslușită, care mă înfiora până în măduva oaselor, domnilor, nu-mi cer iertare pentru purtarea mea, deoarece purtându-mă astfel nu-mi fac decât datoria. De bună seamă că nu aveți nici o cunoștință asupra caracterului adevărat al celui care în această noapte a câștigat la *ecarte* o sumă însemnată de bani de la lordul Glendenning. Am să vă pun la îndemână un mijloc fără greș ca să dobândiți degrabă această cunoaștere foarte necesară. Vă rog să cercetați pe îndelete căptușeala manșetei de la mâneca lui stângă și feluritele pachetele ce pot fi găsite în buzunarele destul de încăpătoare ale veșmântului său de casă, brodat.

Pe când vorbea, tăcerea era atât de adâncă, încât ai fi auzit și un ac căzând pe pardoseală. Când isprăvi, se depărtă îndată, la fel cum sosise, pe negândite. Aș putea oare să descriu ce simțeam? Mai e nevoie să spun că înduram ca un osandit toate chinurile iadului? Fără îndoială că n-am prea avut răgaz pentru gândire. Mâini multe și puternice m-au înșfăcat pe loc, și într-o clipă s-au adus și luminile. A urmat cercetarea. În căptușeala mânecii mi s-au găsit toate figurile mai de seamă la *ecarte*, iar în buzunarele veșmântului un număr de pachete de cărți, întru totul asemănătoare aceloră întrebuințate la sindrofiile noastre, cu singura deosebire că ale mele erau dintre cele tehnic denumite *arrondées*, „onorurile” fiind ușor bombate la capete, iar cărțile de rând ușor bombate pe lături. Într-o astfel de așezare, victima care taie, ca de obicei, cărțile în lungimea lor, va servi negreșit un „onor” adversarului, pe când măsluitorul, tăind în lățime, desigur că nu va dăruii victimei nimic bun pentru desfășurarea jocului.

O izbucnire de indignare de-ar fi urmat după această descoperire m-ar fi durut mai puțin decât tăcerea disprețuitoare și aerul batjocoritor cu care a fost primită.

— Domnule Wilson, zise gazda, aplecându-se să ridice de la picioarele sale o haină de blană nespus de scumpă și de rară, domnule Wilson, acest lucru vă aparține. (Vremea era răcoroasă, și când ieșisem din camera mea, îmi aruncasem peste veșmântul de casă o manta pe care, când ne-am așezat să jucăm cărți, o scosesem). Socot că ar fi de prisos, adăugă el, uitându-se cu un zâmbet amar la cutele veșmântului, să mai caut și aici alte dovezi ale îndemânării dumneavoastră. Într-adevăr, ne-a fost de ajuns. Vă dați seama, sper, că e neapărat necesar să părăsiți Oxfordul și, în tot cazul, să părăsiți îndată locuința mea.

Înjosit și târât în noroi cum eram, poate că aș fi respins pe loc acest limbaj jignitor printr-un act de violență personală, dacă în acea clipă atenția nu mi-ar fi fost cu totul atrasă de un fapt nespus de tulburător. Haina ce purtam era făcută dintr-o blană de o rară scumpete, e de prisos să spun cât era de rară și cu ce preț nebunesc o plătisem. Croiala ei, de asemenea, era un rod al fanteziei mele, căci eram trufaș și de o înfumurare nesocotită în lucruri ușuraticice de soiul acesta. Așadar, când domnul Preston îmi întinse haina pe care o ridicase de jos, de lângă ușa odăii, mi-am dat seama cu o uimire vecină cu groaza că pe a mea o țineam pe braț (unde, fără îndoială,

o pusesem în neștire) iar aceea care mi se oferea nu era decât copia ei credincioasă, în fiecare amănunt, oricât de neînsemnat ar fi fost. Îmi aminteam că ciudata ființă care mă denunțase atât de cumplit era înfășurată într-o blană, în timp ce nici unul dintre tovarășii mei de petrecere, în afară de mine, nu purtase un asemenea veșmânt. Venindu-mi puțin în fire, am luat-o pe aceea pe care mi-o întindea Preston, am pus-o fără să se bage de seamă peste a mea și am părăsit încăperea cu o încruntare hotărâtă și sfidătoare. În dimineața zilei următoare, înainte de revărsatul zorilor, părăsind Oxfordul, am început o călătorie grabnică pe Continent, bolnav de-a binelea de rușine și de groază.

Zadarnic fugeam. Soarta mea blestemată și triumfătoare mă urmărea neconștient, dovedindu-mi cu dinadinsul că de-abia începuse să-și arate tainica ei putere. De-abia pusesem piciorul la Paris, că am avut o nouă mărturie a interesului nesuferit pe care acest Wilson îl purta treburilor mele. Au trecut ani după ani, în care n-am cunoscut alinarea. Ticălosul! La Roma, cât de nepoftit, dar cu câtă bunăvoință de strigoi a stat între mine însumi și ambiția mea! La Viena la fel, la Berlin și la Moscova! În ce loc oare, într-adevăr, n-am avut prilejul amar să-l blestem în inima mea? În cele din urmă, prins de groază, fugeam de nevăzuta-i asuprire ca de ciumă, până la capătul pământului *am tot fugit, în zadar.*

Și iară și iară, în tainica împărțășire cu propriul meu spirit, îmi puneam întrebările: „Cine-i oare? De unde vine? Și ce urmărește? Dar nu găseam răspuns. Și atunci cercetam, cu o luare-aminte minuțioasă, formele, metoda și trăsăturile mai însemnate ale sfruntatei lui supravegheri. Dar și aici erau prea puține date ca să pot ajunge la o presupunere temeinică. E totuși vrednic de amintit că în nici una dintre numeroasele împrejurări când în ultimul timp mi-a stat în drum, n-a făcut-o decât ca să zădărnicească acele planuri sau să împiedice acele fapte care, dacă ar fi fost duse până la capăt, s-ar fi sfârșit cu vreo nenorocire și mai groaznică. Slabă îndreptățire, desigur, pentru o autoritate pe care și-o lua asupra-și cu atâta trufie! Slabă despăgubire pentru drepturile firești ale liberului arbitru, atât de jignitor și de îndărătnic tăgăduite!

De asemenea, am fost nevoit să bag de seamă că, de mai multă vreme, călăul meu (care-și păstra cu sfințenie și cu o minunată iscusință ciudata meteahnă de a se îmbrăca la fel cu mine) potrivise în așa fel lucrurile, când urmărea în fel și chip să pună piedică voinței mele, încât să nu-i pot zări nici o clipă trăsăturile feței. Oricine ar fi fost William Wilson, *aceasta* era desigur culmea prefăcătoriei sau a smintelii. Putea oare să-și închipuie, fie și numai o clipă, că în sfetnicul meu de la Eton, în cel ce mi-a nimicit onoarea la Oxford, sau se împotrivișe ambiției mele la Roma, răzbunării mele la Paris, dragostei mele pătimase la Napoli, sau la ceea ce greșit ruinase el avariția mea în Egipt, că în acest vrăjmaș neîmpăcat, în acest geniu rău al meu n-aș putea să-l recunosc pe William Wilson al anilor de școală, tizul, tovarășul, rivalul, rivalul urât și temut de la școala doctorului Bransby? Cu neputință! Dar fie-mi îngăduit să trec mai repede la cumplita și cea din urmă scenă a dramei.

Până atunci mă supusesem cu nepăsare tiraniei lui neînduplecate. Sentimentul de adânc respect cu care priveam de obicei caracterul ales, marea înțelepciune, prezența lui peste tot locul și atotputernicia vădită a lui Wilson, îmbinat cu o senzație de adevărată groază pe care mi-o inspirau anumite alte trăsături ale firii lui, ca și unele presupuneri, făcuseră să se nască în mintea mea ideea că aș fi cu totul slab și neajutorat și mă îndemnaseră până atunci să mă supun orbește, deși în silă și plin de amărăciune, bunului său plac. Dar în ultima vreme mă dedasem cu totul băuturii, și înrâurirea ei vătămătoare asupra firii mele moștenite mă făcea tot mai potrivit oricărei supravegheri. Am început să murmur, să șovăi, să mă împotrivesc. Și era oare numai închipuirea mea care mă făcea să cred că, în timp ce voința îmi sporea, voința asupritorului meu slăbea în aceeași măsură? Oricum ar fi, am început să simt cum mi

se trezește în suflet o speranță arzătoare și, în cele din urmă, nutream în gândurile mele cele mai tainice hotărârea întunecată și deznădăjduită de a nu mai îndura să fiu multă vreme subjugat.

Era la Roma, în timpul carnavalului din 18.., pe când luam parte la o mascaradă la palatul ducelui napolitan Di Broglio. Băusem în neștire, chiar mai mult ca de obicei, iar acum atmosfera înăbușitoare a încăperilor înșesate de lume mi se părea de nesuferit. Greutatea cu care-mi croiam drum prin gloata musafirilor era și ea de vină, într-o măsură destul de mare, în această răscolire mânioasă a firii mele. Căutam cu nerăbdare (nu pot spune în ce scop josnic) pe tânăra, voioasa și încântătoarea soție a aceluia bătrân smintit care era Di Broglio. Cu o încredere prea ușuratică îmi împărtășise din vreme taina costumului pe care-l va purta, iar acum, zărind-o de departe, mă grăbeam să-mi tai drum până la ea. În clipa aceea simțit pe umărul meu o mână ușoară și acea în veci neuitată *șoptă*, adâncă și blestemată, în auz.

Cuprins de o manie sălbatică, m-am întors pe loc spre cel care mă întrerupsese astfel și l-am apucat năprasnic de guler. Așa cum mă așteptasem, era înveșmântat într-un costum la fel cu al meu, întru totul, purta o mantie spaniolă de catifea albastră, iar peste haină avea o cingătoare roșie, de care era prinsă sabia. O mască de mătase neagră îi acoperea pe de-a-ntregul fața.

— Ticălosule! am spus, cu un glas răgușit de o furie oarbă; fiecă cuvânt rostit părea că ațâță mai mult focul înverșunării mele. Ticălosule! Șarlata-nule! Tâlhar blestemat! N-ai să mă mai urmărești așa, n-ai să mă mai urmărești până la moarte! Urmează-mă, sau te străpung pe loc!

Și din sala de bal mi-am tăiat drum până într-o mică anticameră învecinată, trăgându-l după mine, din mers, fără ca el să se poată împotrivi.

Când am intrat, l-am îmbrâncit cât colo, cu mânie. S-a rezemat de perete, clătînându-se, în timp ce eu, cu o înjurătură groaznică, am închis ușa și i-am poruncit să tragă sabia. A șovăit o clipă, apoi, cu un suspin ușor, își trase sabia, în tăcere, și se puse în gardă.

Într-adevăr, lupta a fost scurtă. Eram peste fire de întărit de tot felul de porniri nimicitoare și-mi simțeam într-un singur braț energia și vigoarea unei mulțimi întregi. În câteva clipe, prin forța și îndemânarea mea, l-am respins până în peretele căptușit cu lemn, și astfel, ținându-l în puterea mea, mi-am înfipt sabia, cu o sălbăcie de fiară, de câteva ori, în pieptul lui.

În clipa aceea cineva a încercat clanța ușii. Mă grăbii să preîntâmpin venirea cuiva și mă întorsei îndată la adversarul meu, care trăgea să moară. Dar în care limbă din lume s-ar putea descrie cum se cuvine acea uimire, acea groază ce m-a cuprins la priveliștea oferită atunci ochilor mei? Clipa scurtă cât mi-am întors privirile a fost de ajuns ca să pară că a adus o schimbare vădită în așezarea camerei, în colțul ei cel mai depărtat. O oglindă mare, așa cel puțin mi s-a părut în tulburarea mea dintâi, se afla acum într-un loc unde nu o zărisem mai înainte, și când, în culmea groazei, m-am apropiat de ea, parcă propria mea înfățișare, dar cu trăsăturile feței de o paloare de moarte și mânjite cu sânge, îmi ieși în întâmpinare cu un mers nesigur și șovăitor.

Am spus că așa mi se părușe, dar nu era așa. Era chiar adversarul meu, era însuși Wilson, care, în frigurile morții, îmi sta dinainte. Masca și mantaua lui zăceau pe podea, unde le zvârlise. Și nu era fir în toate veșmintele lui, nu era linie în trăsăturile adâncite și ciudate ale chipului său care să nu fi fost *al meu propriu*, până la cea mai desăvârșită asemănare.

Era Wilson, dar nu mai vorbea în șoptă și așa fi putut crede că eu însumi vorbeam atunci când îmi spuse:

— *Ai învins, iar eu sunt pierdut. Dar de azi înainte ești mort și tu — mort în fața lumii, a cerului și a speranței. Ai trăit doar prin mine, iar acum vezi în moartea*

mea, vezi în această întruchipare, care e a ta proprie, cât de deplin te-ai omorât pe tine însuși!

Misterul Mariei Rogêt

Puțini sunt aceia, chiar printre cugetătorii cei mai cumpăniți, care să nu fi fost surprinși uneori de o credință sfielnică, nedeslușită și totuși dătătoare de fiori, în faptele supranaturale când au fost puși în fața unor coincidențe atât de miraculoase, încât mintea nu era în stare să vadă în ele niște simple coincidențe. Astfel de sentimente — acea credință sfielnică de care am pomenit neavând niciodată întreaga putere a cugetării — astfel de sentimente arareori pot fi pe deplin înăbușite, afară numai dacă se recurge la teoria șansei, sau, cum i se mai zice în termeni tehnici, la calculul probabilităților. Calculul acesta însă este pur matematic în esența sa: și de aici ia naștere acea anomalie care constă în a aplica cea mai precisă și mai rigidă dintre științe umbrei și spiritului lucrurilor celor mai anevoie de pătruns din lumea speculațiilor.

Amănuntele cu totul neobișnuite pe care sunt chemat acum să le dau în vileag vor alcătui, așa cum se va vedea după desfășurarea lor în timp, partea întâi dintr-o serie de coincidențe aproape de neînțeles, a căror urmare sau încheiere va fi recunoscută de toți cititorii în asasinatul de curând întâmplat la New York, al Maryei Cecilia Rogers.

Acum aproape un an, când am încercat, într-un articol intitulat *Crimele din Rue Morgue*, să schițez câteva trăsături cu totul deosebite ale inteligenței prietenului meu, cavalerul G. Auguste Dupin, nu-mi dădea prin gând că voi mai avea vreodată prilejul să tratez acest subiect. Descrierea caracterului acestuia era singurul lucru ce-l urmăream. Și scopul a fost atins pe deplin în năprasnica desfășurare de întâmplări menite să dovedească firea ciudată a lui Dupin. Aș fi putut aduce și alte pilde, dar n-aș fi putut să dovedesc mai mult decât atât. Cu toate acestea, ultimele evenimente, în surprinzătoarea lor desfășurare, mi-au redeșteptat în minte mai multe amănunte, care vor avea întrucâtva înfățișarea unor mărturisiri smulse cu de-a sila. Ar fi într-adevăr de neînțeles dacă, aflând ceea ce am aflat acum, de curând, aș trece sub tăcere tot ceea ce am văzut și tot ce am auzit cu mult mai înainte.

După ce a luat sfârșit tragedia iscată prin moartea doamnei L'Esplanade și a fiicei sale, Dupin izgoni din minte această întâmplare și se adânci iar, după vechiul său obicei, într-o sumbră visare. Având de când mă știu o înclinare spre abstracțiune, m-am potrivit și eu îndată felului său de a fi. Și locuind mai departe în apartamentul nostru din Faubourg St. Germain, am lăsat la voia întâmplării viitorul și ne-am abandonat fără grijă în legănarea prezentului, înflorind cu visele noastre lumea întunecată ce ne înconjură.

Dar aceste vise nu erau fără întreruperi. Se poate lesne închipui că rolul jucat de prietenul meu în drama din Rue Morgue nu a putut să nu lase urme în amintirea poliției pariziene. În rândul agenților, ei, numele de Dupin ajunsese un nume cunoscut. Caracterul simplu al inducțiilor prin care dezlegase misterul nefiind dezvăluit niciodată, nici măcar prefectului și nimănui altcuiva decât mie, nu e de mirare, firește, că afacerea era privită ca un lucru aproape miraculos și că puterea de analiză a lui Dupin i-a făcut o faimă de ghicitoare. Sinceritatea lui l-ar fi făcut să dezmință o astfel de eroare din partea oricui l-ar fi întrebat. Dar firea nepăsătoare nu-i

îngăduia să se mai frământa din pricina unui lucru care încetase de mult să-l intereseze. Așa se întâmplă că el ajunsese steaua călăuzitoare spre care se îndrepta ochiul poliției; și nu puține au fost cazurile în care, din partea Prefectului de poliție, s-au făcut încercări de a folosi luminile lui. Unul dintre cele mai însemnate a fost asasinarea unei tinere fete cu numele de Marie Rogêt.

Faptul s-a întâmplat doi ani după grozăviile petrecute în Rue Morgue. Marie al cărei nume de botez și de familie vor atrage pe loc atenția prin asemănarea lor cu acelea ale unei nenorocite vânzătoare de țigări era singura fiică a văduvei Estelle Rogêt. Tatăl ei murise când fata era încă o copilă; și din clipa morții lui și până cu vreo optsprezece luni înainte de asasinatul care alcătuiește miezul povestirii noastre, mama și fiica au stat împreună în Rue Pavée-Saint-André unde doamna Rogêt ținea o pensiune, ajutată fiind de Marie. Lucrurile au mers astfel până ce fata a împlinit vârsta de 22 de ani, când marea ei frumusețe atrase atenția unui negustor de parfumuri care ocupa unul dintre magazinele de la parter în clădirea teatrului „Palais Royal” și printre ai cărui mușterii fără căpătâi năpădiseră toată vecinătatea. *Monsieur* Le Blanc își dădea seama de foloasele pe care le-ar putea trage din prezența în drogheria sa a frumoasei Marie. Propunerea lui mărinimoasă a fost primită fără șovăire de tânăra fată, deși cu oarecare îndoială din partea doamnei Rogêt.

Socotelile negustorului au ieșit întocmai, și saloanele sale au ajuns vestite mulțumită farmecului drăgălașei *grisette*. Se împlinise aproape anul de când intrase în slujba asta, când admiratorii săi au fost nespuse de tulburați de neașteptata-i dispariție din magazin. *Monsieur* Le Blanc nu era în stare să dea nici o lămurire cu privire la lipsa ei, și doamna Rogêt era înnebunită de grijă și de spaima. Pe loc, ziarele puseră stăpânire pe acest subiect, și poliția era tocmai pe punctul de a face cercetări serioase, când, într-o bună zi, dimineața, după ce trecuse o săptămână, Marie se ivi, teafără și sănătoasă, dar cu o ușoară umbră de tristețe, la tezgheaua parfumeriei. Orice anchetă, în afară de aceea cu caracter particular, a fost, firește, numaidecât întreruptă. *Monsieur* Le Blanc o ținea morțiș, ca și mai înainte, că el nu știe nimic. Marie și doamna Rogêt răspunseră la toate întrebările cum că fata își petrecuse săptămâna trecută în casa unei rude de la țară. Astfel afacerea a fost clasată și îndeobște uitată; căci tânăra fată, în scopul vădit de a se feri de curiozitățile prea stăruitoare, își luă în curând rămas bun pentru totdeauna de la negustorul de parfumuri și-și căută un refugiu în casa mamei ei din Rue Pavée-Saint-André.

Trecuseră aproape cinci luni de la întoarcerea ei acasă, când deodată prietenii au fost pentru a doua oară alarmați de o nouă și neașteptată dispariție. Au trecut trei zile, și totuși nu s-a aflat nimic despre ea. În a patra zi, cadavrul Mariei a fost găsit plutind pe Sena, lângă malul opus cartierului în care se află Rue Pavée-Saint-André, într-un punct nu prea îndepărtat de împrejurimile pustii ale barierei cunoscute sub numele de *Barrière du Roule*.

Grozăvia acestei crime, fiindcă era din capul locului vădit că se săvârșise o crimă, tinerețea și frumusețea victimei și, mai presus de toate, faima-i de mai înainte, totul contribuia să tulbure adânc spiritele unui public atât de sensibil cum este cel parizian. Nu-mi pot aminti vreo întâmplare asemănătoare care să fi făcut atâta valvă pretutindeni. Vreme de câteva săptămâni, chiar și cele mai însemnate chestiuni politice la ordinea zilei au fost date uitării, ca să se discute numai și numai această arzătoare problemă. Prefectul se străduia ca niciodată, și firește că toate forțele poliției porziene au fost puse în mișcare în toată amploarea lor.

Îndată după descoperirea cadavrului, nimeni nu-și închipuia că ucigașul va fi în stare să scape multă vreme de urmărirea ce fusese numaidecât pusă la cale. Abia după ce trecuse o săptămână, s-a crezut nimerit să se ofere o recompensă; și chiar atunci, recompensa aceasta se mărgini la o mie de franci. Între timp, cercetările își urmau cursul, dacă nu întotdeauna cu dibăcie, în schimb cu multă stăruință, și numeroase

persoane au fost anchetate fără nici un rezultat; în același timp, datorită lipsei îndelungate a oricărui fir conducător în misterul acesta, nerăbdarea publicului creștea din ce în ce mai mult. După zece zile s-a găsit cu cale să se dubleze suma oferită la început și, în cele din urmă, trecând și cea de a doua săptămână fără a duce la vreo descoperire, și resentimentele parizienilor împotriva poliției răbufnind în câteva *emeutes* serioase, prefectul își luă răspunderea să ofere suma de douăzeci de mii de franci pentru „descoperirea asasinului” sau, dacă s-ar face dovada că au fost mai mulți vinovați, „pentru desceperirea oricărui dintre asasini”. În înștiințarea care anunța această răsplată se făgăduia și iertarea deplină oricărui părtaș care ar fi făcut mărturisiri împotriva complicilor săi. Se mai adăuga la aceasta, pe locurile unde era afișată, un anunț special al unui comitet de cetățeni care ofereau zece mii de franci peste suma făgăduită de Prefectură. Toată recompensa se ridica astfel la nu mai puțin de treizeci de mii de franci, sumă ce putea fi socotită ca nespus de mare dacă ținem seama de situația modestă a fetei și de faptul că în marile orașe se întâmplă prea adesea grozăvii de soiul acesta.

Nimeni nu se mai îndoia acum că misterul acestei crime va fi dezlegat pe loc. Dar, cu toate că, într-o împrejurare sau două, s-au făcut unele arestări care dădeau făgăduieli de dezlegare, nu s-a descoperit totuși nimic în sarcina celor bănuiți, și au fost numaidecât puși în libertate. Oricât ar părea de ciudat, trei săptămâni trecuseră de la descoperirea cadavrului și nici cea mai sfioasă rază de lumină nu fusese aruncată asupra acestui mister. Totodată, nici un fel de zvon, oricât de slab, în legătură cu această întâmplare, care tulburase atât de adânc toate spiritele, nu ajunsese încă la urechea mea și a lui Dupin. Adânciți de aproape o lună de zile în niște cercetări asupra cărora ne concentrasem întreaga noastră atenție, nici unul dintre noi nu ieșise din casă, nici nu primise pe nimeni și nu-și aruncase decât în treacăt ochii asupra articolelor politice mai de seamă de prin gazetele zilnice. Cel care ne-a vorbit întâia oară despre această crimă a fost însuși G. A venit la noi foarte devreme în după-amiaza din 13 iulie a anului 18..., și a rămas până noaptea târziu. Era foarte necăjit că toate încercările sale de a-i încolți pe asasini dăduseră greș. Reputația lui se afla în joc, ne spunea el cu acel fel de a fi al său atât de parizian. Chiar și onoarea-i era primejduită. Ochii lumii erau ațintiți asupra-i și ar fi fost în adevăr în stare de orice sacrificiu pentru lămurirea acestui mister. Își încheie expunerea destul de caraghioasă cu o laudă închinată acelei însușiri a lui Dupin pe care binevoi să o numească „tact” și îi făcu acestuia o propunere fățișă și desigur generoasă, a cărei valoare nu mai eram înputernicit să o dezvălui, dar care nu are vreo legătură cu adevăratul subiect al povestirii mele. Prietenul meu respinse pe cât putu mai cuviincios complimentul, dar primi numaidecât propunerea, cu toate că foloasele ce le-ar fi tras de pe urma ei erau cu totul problematice. O dată înțeleși asupra acestui punct, prefectul porni îndată să se explice asupra propriilor sale ipoteze, împletindu-le cu nesfârșite comentarii asupra mersului anchetei, de care până atunci nu avusesem cunoștință. Vorbi îndelung și, fără îndoială, într-un fel savant; iar în vreme ce eu, pe măsură ce noaptea se întetea, îmbiindu-ne la somn, strecuram la întâmplare câte un cuvânt, Dupin, care sta neclintit în fotoliul său de totdeauna, era parcă întruparea atenției pline de respect. Cât durase această întrevedere, nu-și scosese ochelarii, și mi-era de ajuns să arunc o privire când și când prin sticlele lor verzi ca să mă încredințez că, pe tăcute, dormise totuși adânc în întreg acel răstimp de șapte-opt ceasuri de chin care s-au scurs până la plecarea prefectului.

În dimineața următoare ne-am procurat de la Prefectură un raport amănunțit al anchetei, iar de la sediul diferitelor gazete, câte un exemplar al fiecărui număr în care se publicase vreun reportaj mai important ce relatea din fir a păr această tristă întâmplare. Lăsând la o parte tot ceea ce era vădit eronat, aceste numeroase reportaje se reduceau cam la atât: Marie Rogêt părăsise casa mamei sale din Rue Pavée-Saint-

André duminică, 22 iunie 18.., pe la orele 9 dimineța. La plecare spusese unui domn, anume Jacques Et. Eustache, lui și numai lui, că are de gând să petreacă ziua la o mătușă care locuia în Rue des Dromes. Rue des Dromes este o uliță scurtă și îngustă, dar foarte populată, nu departe de malul Senei și la o depărtare de vreo două mile dacă ai tăia de-a dreptul de pensiunea doamnei Rogêt. St. Eustache era un pretendent recunoscut la mâna Mariei și locuia la pensiune, unde lua și masa. El trebuia să meargă să-și ia logodnica pe înserat și s-o însoțească până acasă. S-a întâmplat însă că în după-amiaza aceea a plouat cu găleata. Și presupunând că dânsa va rămâne toată noaptea la mătușa ei (așa cum mai făcuse și altă dată), a crezut că nu e nevoie să-și țină fâgăduiala. După ce se înnoptase, a auzit-o pe doamna Rogêt (care era o bătrână infirmă de 70 de ani) spunând că se teme „că n-o s-o mai văd niciodată pe Marie”. Vorba asta însă nu nu prea a fost luată în seamă în clipa aceea.

Luni s-a constatat cum că fata nu se duse în Rue des Dromes, și după ce trecu ziua întreagă fără nici o veste de la ea, s-a pornit o cercetare târzie în anume locuri din oraș și din împrejurimi. Cu toate acestea, abia a patra zi de la dispariție s-a aflat ceva mai de seamă în privința ei. În ziua aceea (miercuri, 25 iunie), un oarecare *Monsieur*, Beauvais, care, dimpreună cu un prieten, o căuta pe Marie lângă Barrière du Roule, pe malul Senei, peste drum de Rue Payee-Saint-André, fu înștiințat că tocmai atunci un cadavru fusese adus la țărm de câțiva pescari, ce l-au găsit plutind pe apa fluviului. Văzând trupul neînsuflețit, Beauvais, după ce stătu puțin la îndoială, l-a recunoscut ca fiind al vânzătoarei de parfumuri. Prietenul său îl recunoscu și mai repede.

Fața era mânjită cu sânge încheagat, din care parte se prelinsese pe gură. Nici urmă de spumă, cum se observă la cei înecați. Țesutul celular nu era decolorat. În jurul gâtului se vedeau vânătăi și urme de degete. Brațele îi erau încrucișate pe piept și înțepenite. Pumnul drept era încheștat, mâna stângă în schimb stătea pe jumătate deschisă. Jur împrejur pe încheietura stângă erau două zgârieturi adânci, făcute după cât se pare de niște sfori sau de o singură sfoară răsucită de mai multe ori. Încheietura mâinii drepte era și ea foarte zgâriată, dar numai în parte. Asemenea și spinarea, în tot lungul ei, și mai cu deosebire omoplații. Ca să poată aduce cadavrul la mal, pescarii îl legaseră cu o frânghie, însă nu aceasta a fost pricina zgârie-turilor. Mușchii gâtului erau foarte umflați. Nu se vedeau tăieturi aparente, nici vânătăi de pe urma vreunor lovituri. S-a găsit și o bucată de șiret atât de strâns legat în jurul gâtului, încât nici nu se mai vedea: era cu totul îngropat în carne și fixat cu un nod care se afla tocmai sub urechea stângă. Numai atât, și ar fi fost de ajuns ca să-i pricinuiască moartea. Raportul medicului chezașuia pe deplin virtutea răposatei. Afirma că avusese de îndurat o siluire brutală. Starea cadavrului în clipa găsirii îngăduia cu ușurință recunoașterea lui de către prieteni.

Rochia îi era ruptă și în mare neorânduială. Din partea de jos a veșmintelor fusese sfâșiată o bucată lată cam de o palmă, mergând până la talie, fără a fi însă smulsă de tot: era înfășurată de trei ori în jurul mijlocului și prinsă printr-un fel de nod la spate. Fusta de dedesubt era din muselină subțire; și din ea fusese sfâșiată în întregime o bucată în lățime cam de un cot; fusese însă sfâșiată pe fir cu și cu multă grijă. A fost găsită în jurul gâtului și prinsă într-un nod solid. Deasupra fâșiei de muselină și a bucății de șiret erau legate panglicile unei pălării, care atârna în jos. Nodul cu care erau legate panglicile pălăriei arăta că nu era un nod făcut de o femeie, ci un simplu nod pescăresc.

După identificare, cadavrul n-a fost dus, ca de obicei, la morgă (această formalitate fiind de prisos), ci îngropat fără zăbavă nu departe de locul unde fusese scos la mal. Mulțumită strădaniei lui Beauvais, afacerea a fost înăbușită cu mare grijă, atât cât s-a putut; și au trecut mai multe zile înainte ca lumea să înceapă să se frământa. În cele din urmă, un săptămânal și-a însușit subiectul. Cadavrul a fost

dezgropat și s-a ordonat o nouă anchetă, dar nu s-a mai descoperit nimic nou, afară de ceea ce se știuse până atunci. Acum, însă, hainele au fost arătate mamei și prietenilor decedatei și recunoscute întru totul ca fiind acelea purtate de tânăra fată când plecase de acasă.

Între timp, frământarea creștea ceas cu ceas. Mai multe persoane au fost arestate și apoi puse în libertate. În primul rând fu bănuț St. Eustache; și nu izbuti din capul locului să facă o dare de seamă lămurită asupra locurilor pe unde umblase în duminica în care Marie a plecat de acasă. După aceea, însă, a prezentat domnului G. câteva alibiuri care se potriveau destul de mulțumitor cu fiecare ceas din ziua aceea. Cum timpul trecea și nu se mai descoperea nimic nou, mii de zvonuri contradictorii luau naștere, răspândindu-se pretutindeni, și ziaristii își făceau de lucru cu tot felul de *presupuneri*. Între acestea, cea care atrase mai mult atenția a fost ipoteza că Marie Rogêt s-ar mai fi aflat încă în viață, că trupul găsit în Sena ar fi fost al unei alte nenorocite. Ar fi nimerit să supun cititorilor unele paragrafe conținând ipoteza despre care e vorba. Aceste paragrafe sunt transcrise cuvânt cu cuvânt după *L'Etoile*, o gazetă condusă de obicei cu multă pricepere.

"Domnișoara Rogêt a părăsit locuința mamei sale într-o duminică dimineața, în ziua de 22 iunie 18.., în scopul mărturisit de a merge să vadă o mătușă sau altă rudă în Rue des Dromes. Din clipa aceea, nimeni nu pare să o mai fi zărit. Nici o urmă, nici o știre despre ea... Nu s-a arătat până acum nimeni care s-o fi zărit în ziua aceea, după ce a trecut pragul locuinței mamei sale... Dar, deși nu suntem încredințați că Marie Rogêt mai era încă printre cei vii duminică, 22 iunie, după ora 9, avem dovada că până la ora aceasta ea era încă în viață. Miercuri la amiază s-a descoperit un cadavru de femeie care plutea spre mal, la Barrière de Roule. Chiar dacă presupunem că Marie Rogêt ar fi fost aruncată în apă la trei ore după ce părăsise casa mamei sale, tot nu ar fi decât trei zile de când plecase de acasă, trei zile încheiate. Dar e o nebunie să crezi că omorul, în cazul că e un omor la mijloc, a putut fi desăvârșit destul de devreme ca să îngăduie ucigașilor să arunce cadavrul în fluviu înainte de miezul nopții. Cei ce se fac vinovați de asemenea crime înspăimântătoare se împacă mai bine cu întunericul decât cu lumina... Vedem dar că, dacă trupul găsit în fluviu era al Mariei Rogêt, el n-a putut sta în apă decât două zile și jumătate sau cel mult trei. Experiența ne învață că trupurile celor înecați sau cadavrele aruncate în apă imediat după o moarte violentă au nevoie de șase până la zece zile pentru a ajunge într-o stare de descompunere destul de înaintată ca să iasă la suprafață. Chiar și atunci când se trage cu tunul într-un cadavru și acesta se ridică mai înainte de a fi stat sub apă măcar cinci, șase zile, el se duce iar la fund dacă e lăsat în voia lui. Și acum ne întrebăm: ce ar fi putut oare pricinui în cazul acesta o abatere de la cursul firesc al lucrurilor? Dacă trupul, așa ciopârțit cum era, a stat pe mal până în noaptea de marți, s-ar fi găsit pe mal vreo urmă lăsată de ucigași. E de asemenea greu de crezut că trupul ar fi putut să revină atât de repede la suprafață chiar dacă ar fi fost aruncat în apă la două zile după moarte. Și mai departe, pare cu totul improbabil ca ticăloșii care au săvârșit un asasinat, așa cum îl presupunem noi, să fi aruncat cadavrul în apă fără să lege de el o greutate care să-l scufunde, când ar fi fost atât de lesne să ia această măsură de prevedere."

Autorul demonstrează mai departe că trupul neînsuflețit trebuia să fi stat în apă „nu numai trei zile, ci de cinci ori câte trei zile cel puțin”, căci era atât de descompus, încât Beauvais foarte anevoie l-a recunoscut. Afirmarea aceasta din urmă, însă s-a dovedit neîntemeiată. Dar să continuăm cu traducerea:

„Care sunt atunci faptele care-l fac pe *Monsieur Beauvais* să spună că nu se îndoiește câtuși de puțin că trupul acela era al Mariei Rogêt? Sfâșiind mâneca rochiei, el a declarat că a găsit unele semne care i-au dovedit că se află chiar în fața ei. Lumea a presupus îndeobște că trebuie să fi fost vorba de niște cicatrice. El a pipăit brațul și

a găsit pe el fire de păr, ceea ce, după noi, e un lucru cum nu se poate închipui mai neînsemnat, și tot atât de puțin doveditor ca și găsierea brațului într-o mânecă. *Monsieur* Beauvais nu s-a întors acasă în acea noapte; dar miercuri pe la 7 seara i-a trimis vorbă doamnei Rogêt că cercetările cu privire la fiica ei își urmează cursul. Chiar dacă am merge cu îngăduința până acolo încât să socotim că doamna Rogêt n-a putut ieși din casă din pricina vârstei și a supărării sale (ceea ce ar fi cam mult), trebuia negreșit să fie cineva care să găsească de cuviință a lua parte la cercetări, de vreme ce credea că trupul era al Mariei. Dar nu s-a prezentat nimeni. Nimic nu s-a pomenit despre toate acestea și nici nu s-a zvonit prin Rue Pavée-Saint-André ceva care să fi ajuns la urechile locatarilor din aceeași clădire. Domnul St. Eustache, iubitul și viitorul soț al Mariei, care se afla în pensiune în casa mamei ei, declară că n-a aflat despre descoperirea cadavrului logodnicei sale până a doua zi de dimineață, când *Monsieur* Beauvais a venit în camera sa și i-a povestit totul. Am fost foarte uimiți că o asemenea veste a fost primită cu atâta răceală."

În felul acesta, ziarul a încercat să creeze impresia unei lipse de interes din partea rudelor victimei, de neînțeles dacă ele ar fi fost într-adevăr încredințate că trupul era al Mariei Rogêt. *L'Etoile* lasă să se înțeleagă anume că Marie ar fi lipsit din oraș, cu complicitatea prietenilor săi, dintr-o pricină care-i pune în joc virtutea, și că acei prieteni, atunci când s-a găsit în Sena un trup înecat care semăna oarecum cu al fetei, s-au folosit de prilej pentru a răspândi public știrea că a murit. Dar și de data asta *L'Etoile* se cam pripise. Era cu prisosință dovedit că acea presupusă nepăsare nici n-a existat. Bătrâna doamnă era foarte slăbită și atât de tulburată, încât n-ar fi fost în stare să ia parte la nici o slujbă sau ceremonie. Cât despre St. Eustache, departe de a fi primit vestea cu răceală, parcă își ieșise din minți de durere; se frământa atât de mult, încă *Monsieur* Beauvais îl dădu în seama unui prieten care-i era și rudă, să aibă grijă de el și să nu-l lase să fie de față la cercetări cu prilejul dezgropării. Mai mult decât atât: deși *L'Etoile* afirmă că reînhumarea cadavrului s-a făcut pe cheltuiala statului, familia respingând o propunere avantajoasă privitoare la un loc de mormânt, și nici un membru al familiei nu ar fi luat parte la înmormântare, repetă că, deși, pentru a mări impresia pe care urmărește să o producă, *L'Etoile* afirmă toate acestea, s-a dovedit cu prisosință că toate sunt vorbe fără teme. Într-un număr următor al revistei s-a încercat să se dea vina până și pe Beauvais. Redactorul spune:

„Iată că în chestiunea aceasta a intervenit o schimbare. Ni s-a spus că, odată, pe când o doamnă B. se afla la doamna Rogêt în casă, *Monsieur* Beauvais, care tocmai pleca, îi spuse că aștepta un *gendarme* și că dânsa — adică doamna B. — nu trebuia să-i spună nimic acestuia până la întoarcerea lui, ci să-l lase în seama sa. În starea actuală a lucrurilor, *Monsieur* Beauvais pare că ține zăvorât în conștiința lui întreg secretul acestei afaceri. Nu se poate face un pas fără *Monsieur* Beauvais. Orice cale ai apuca, te împiedici de el. Dintr-o pricină oarecare, a hotărât ca nimeni să nu aibă de-a face cu ancheta în afară de el; a înlăturat pe toți bărbații din familie într-un chip cu totul ciudat, după spusele lor. Se pare că s-a împotrivit propunerii de a se îngădui rudelor să vadă cadavrul."

Faptul următor a dat oarecare aparență de adevăr bănuielii aruncate asupra lui Beauvais. Cineva care, cu puțin înaintea dispariției fetei, se dusesse să-l caute, în lipsa lui, la biroul unde lucra, văzuse un trandafir trecut prin gaura cheii și numele de *Marie* scris pe o tăbliță pusă acolo la îndemână.

Impresia generală, atât cât am putut să spicuim din ziare, era că Marie ar fi fost victima unei bande de aventurieri care au târât-o până la fluviu, au maltrat-o și au ucis-o. Cu toate acestea, *Le Commercial*, ziar cu multă greutate, a combătut cu îndârjire această părere a publicului. Citez un pasaj sau două din coloanele sale:

„Suntem încredințați că, până în clipa de față, cercetările au luat o cale greșită, cel puțin atâta vreme cât au fost îndreptate spre *Barrière du Roule*. Nu este cu puțință

ca femeia aceasta tânără, pe care mii de oameni o cunoșteau atât de bine, să fi trecut pe trei străzi fără s-o vadă nimeni și oricine ar fi văzut-o ar fi ținut-o minte, fiindcă trecea interesul tuturor celor ce o cunoșteau. A ieșit din casa tocmai la vremea când străzile erau pline de lume... E cu neputință să se fi dus la Barrière du Roule, sau în Rue des Dromes, fără să fi fost recunoscută de o duzină de oameni; totuși, nimeni n-a venit să spună că ar fi zărit-o după ce a trecut pragul casei mamei sale și nu există nici o dovadă că a plecat, într-adevăr, în afară de mărturia privitoare la *intenția ei vădită* de a ieși. Rochia i-a fost sfâșiată în bucăți cu care au înfășurat-o și au legat-o; și în felul acesta, trupul a putut fi purtat ca un balot. Dacă omorul ar fi fost săvârșit la Barrière du Roule, nu ar fi fost nevoie de o asemenea măsură. Faptul că trupul neînsuflețit a fost găsit plutind în apropiere de barieră nu e o dovadă în privința locului unde a fost aruncat în apă... O fâșie lungă de două picioare și lată de un picior din fusta sărmanei fete a fost ruptă și legată sub bărbie și în jurul gâtului ei pesemne pentru a o împiedica să țipe. Aceasta nu poate fi decât fapta unor derbedei care nu aveau nici batistă în buzunar."

Cu o zi două înainte ca prefectul să vină la noi, poliția căpătase totuși o informație importantă, care părea că spulberă cel puțin partea cea mai însemnată a argumentării din *Le Commercial*. Doi băieței, copiii unei doamne, anume Deluc, pe când hoinăreau prin pădurea de lângă Barrière du Roule, au pătruns din întâmplare într-un tufiș des, în care să găseau trei-patru pietroaie mari, alcătuint un fel de scaun cu spătar și taburet. Pe piatra de sus era o fustă albă, pe cea de a doua, o eșarfă de mătase. S-au mai găsit acolo o umbrelă, o pereche de mănuși și o batistă. Pe batistă era scris numele „Marie Rogêt”. S-au descoperit zdrențe din rochie agățate de măcăciunii dimprejur. Pământul era bătătorit, tufișurile rupte: nu putea fi nici o îndoială că avusese loc o luptă. S-a observat că împrejmuirea dintre boschet și râu fusese doborâtă și pe pământ se vedeau urmele unei poveri foarte grele care fusese târâtă pe acolo.

O gazetă săptămânaltă, *Le Soleil*, a făcut următoarele comentarii asupra descoperirii, comentarii care nu erau decât ecoul părerii întregii prese pariziene:

„E vădit că lucrurile au stat acolo vreme de trei-patru săptămâni; erau cu totul mucegăite și lipite unele de altele din pricina ploii. În jurul lor crescuse iarba și acoperise o parte din ele. Mătasea umbrelei era trainică; dar pe dinăuntru firele se tăiaseră. La capătul de sus, unde fusese îndoită și răsucită, era putredă și plină de mucegai și, când au încercat să o deschidă, s-a sfâșiat... Bucățile din rochie, agățate în spini, erau cam de trei palme lățime și de șase palme lungime. Una era tivul rochiei, care fusese cârpit, cealaltă nu era de lângă tiv, ci o parte din fustă. Arătau ca niște fâșii rupte și stăteau agățate de tufișul de măcăcini cam la un picior deasupra pământului... Așadar, nu încapă nici o îndoială că a fost descoperit locul acestei fioroase crime."

Îndată după descoperire, s-a înfățișat un martor nou. Doamna Deluc spuse că ține un han la marginea drumului, nu departe de malul fluviului, chiar peste drum de Barrière du Roule. Împrejurimile sunt cu totul neumbrate. Duminica este locul de întâlnire obișnuit al haimanalelor orașului, care trec fluviul cu barca. În duminica aceea, pe la ceasurile 3 după amiază, o tânără fată a sosit la han, însoțită de un tânăr oacheș. Amândoi au rămas acolo câțeva vreme. La plecare, au luat-o pe drumul care ducea în pădurea deasă din apropiere. Atenția doamnei Deluc a fost atrasă de rochia pe care o purta fata, fiindcă semăna cu a unei răposate rubedenii de-a ei. S-a uitat mai cu deosebire la eșarfă. Îndată după plecarea acelei perechi, s-a pomenit cu o ceată de dalcauci care au făcut tărăboi, au mâncat și au băut pe veresie, au luat-o pe același drum cu tânărul cu fata, s-au întors la han pe înserat și au trecut Sena ca și cum ar fi fost foarte grăbiți.

În aceeași seară, puțin după lăsarea întinericului, doamna Deluc și cu fiul ei mări mare au auzit țipete de femeie în apropierea hanului. Țipetele erau cumplite, dar n-au ținut mult. Doamna Deluc a recunoscut nu numai eșarfa care fusese găsită în boschet, dar și rochia ce fusese descoperită o dată cu cadavrul. Un conducător de omnibus, anume Valence, a declarat că el a văzut-o pe Marie Rogêt în acea duminică trecând Sena cu vapoarașul, însoțită de un tânăr oacheș. El, Valence, o cunoștea pe Marie și nu se putea înșela când era vorba de ea. Lucrurile aflate în boschet au fost într-un tot recunoscute de rudele Mariei.

Articolele cu ancheta și mărturiile adunate astfel de mine din ziare, la îndemnul lui Dupin, mai conțineau încă un fapt, dar un fapt care părea să fie de o mare însemnătate. Se pare că îndată după descoperirea hainelor descrise mai sus, trupul neînsuflețit al lui St. Eustache, logodnicul Mariei, a fost găsit în apropierea locului unde totul făcea acum să se creadă că s-ar fi petrecut crima. O fiolă goală, purtând eticheta „Laudanum”, a fost găsită lângă el. Răsuflarea lui arăta că e vorba de otrăvă. A murit fără să spună un cuvânt. Asupra-i s-a găsit o scrisoare, povestind pe scurt dragostea lui pentru Marie și intenția de a-și lua viața.

— Cred că nu mai e nevoie să-ți spun, zise Dupin după ce sfârși de cercetat extrasele făcute de mine, că acest caz e cu mult mai încălzit decât cel din Rue Morgue, de care se deosebește printr-o latură foarte importantă. Deși înspăimântătoare, crima aceasta e un exemplu de crimă *obișnuită*. Nu este nimic deosebit, nici *outré* în ea. Ți dai seama că, din pricina aceasta, misterul părea ușor de pătruns, când tocmai din această pricină dezlegarea lui ar fi trebuit să pară foarte grea. De aceea, la început, nu s-a crezut necesar să se ofere o recompensă. Corpul lui G. s-au simțit în măsură să lămurească fără întârziere de ce și *cum ar fi putut fi* comisă o asemenea grozăvie. Ei puteau să-și închipuie cu puterea imaginației lor modul sau chiar modurile în care fusese săvârșită crima și-i puteau găsi un mobil sau mai multe. Și fiindcă nu era cu neputință ca vreunul dintre aceste numeroase moduri și mobiluri să fi fost cel adevărat, au și hotărât că *trebuie* negreșit să fie unul dintre ele. Dar ușurința cu care au ajuns la aceste felurite presupuneri, cum și ceea ce era verosimil în fiecare dintre ele, ar fi trebuit mai degrabă să fie luat ca un indiciu că, departe de a fi lesnicioasă, dezlegarea avea să întâmpine mari piedici. De aceea am observat că rațiunea în goana ei după adevăr își face drum înălțându-se deasupra rânduielilor obișnuite, și întrebarea nimerită în asemenea împrejurări nu e atât: „Ce s-a întâmplat?” cât: „Ce anume s-a întâmplat care nu se întâmplase mai înainte?” În cercetările făcute în casa doamnei L'Espanaye agenții lui G. fuseseră puși în încurcătură și descurajați de *ciudățenia* aceea, care pentru o minte bine întocmită ar fi însemnat sorții cei mai siguri de izbândă, pe când aceeași minte ar fi putut să fie cuprinsă de deznădejde în fața faptelor atât de obișnuite ce-ți sar în ochi în cazul fetei de la parfumerie, și care funcționarilor Prefecturii de poliție nu le prevesteau nimic altceva decât un succes ieftin.

În cazul doamnei L'Espanaye și al fiicei sale, chiar de la primele noastre cercetări, n-a încăput nici un fel de îndoială că s-a comis o crimă. Ideea de sinucidere a fost înlăturată încă din capul locului. Tot astfel, și în întâmplarea de față, ne aflăm de la început în afara oricărei bănuieli de sinucidere. Trupul găsit la Barrière du Roule a fost descoperit în asemenea împrejurări, încât nici o nedumerire nu mai poate dăinui asupra acestui punct însemnat. S-a lăsat însă a se înțelege că trupul găsit nu ar fi al Mariei Rogêt, al cărei asasin sau asasini de-abia urmează a fi descoperiți, de vreme ce s-a oferit o recompensă pentru descoperirea lor și în privința cărora pusese și noi la cale o învoială cu prefectul.

Amândoi îl cunoaștem bine pe acest domn. Nu trebuie să ne încredem prea mult în el. Fie că am porni cercetările de la cadavrul găsit și, urmărind pe asasin, am descoperi că trupul nu este al Mariei, ci al altcuiva, fie că, pornind de la ideea că

Marie e în viață, am sfârși prin a o regăsi și am regăsi-o teafără și nevătămată în amândouă cazurile am munci degeaba; asta fiindcă avem de-a face cu domnul prefect. Așadar, măcar în propriul nostru interes, dacă nu în interesul justiției, e neapărată nevoie ca primul pas făcut de noi să fie stabilirea identității cadavrului ca fiind al dispărutei Marie Rogêt.

Argumentele din *L'Etoile* au avut mare trecere la public, și dovada cea mai bună că ziarul e încredințat de importanța lor stă în felul cum își începe unul dintre articolele sale asupra acestui subiect: "Câteva ziare de dimineață, glăsuiește el, vorbesc de articolul de o însemnătate hotărâtoare apărut luni în *L'Etoile*". Mie mi se pare că acest articol nu dovedește mai nimic, în afară de zelul autorului. Să nu uităm că de obicei scopul gazetelor noastre este mai degrabă de a face senzație, de a aduce ceva nou, decât de a căuta adevărul. Scopul acesta din urmă e urmărit numai dacă se potrivește cu cel dintâi. Publicul nu dă crezare gazetei care își însușește doar părerea comună (oricât de întemeiată ar fi această părere). În ochii celor mulți nu pare profund decât acela care le înfățișează lucruri în *contradicție acută* cu părerea tuturor. În logică, nu mai puțin decât în literatură, *epigrama* e pretutindeni și în orice clipă la mare preț. În amândouă cazurile, meritul ei este cât se poate de mediocru.

Vreau să spun că ideea conform căreia Marie Rogêt ar mai fi în viață s-a impus ziarului *L'Etoile* mai degrabă prin caracterul ei de melodramă și totodată de epigramă, decât prin ceea ce ar fi adevărat în această presupunere. În același timp îi asigură și o primire favorabilă din partea publicului. Să cercetăm argumentele principale din acest ziar, străduindu-ne chiar de la început într-un adevăr.

În primul rând, autorul are grijă să ne arate că, din pricina răstimpului prea scurt între dispariția Mariei și descoperirea cadavrului plutitor, acel cadavru nu poate să fie al Mariei. Din capul locului, faptul de a micșora cât mai mult cu puțință intervalul acesta, devine scopul celui ce argumentează. Urmărindu-și în mod nesăbuit scopul său, el lunecă de la început în simple presupuneri. „E o nebunie să crezi, zice el, că omorul, în cazul că e un omor la mijloc, a putut fi săvârșit destul de devreme ca să îngăduie ucigașilor să arunce cadavrul în fluviu înainte de miezul nopții. Ne întrebăm îndată, și în chip foarte firesc, de *ce*? De ce oare ar fi o nebunie să presupunem că omorul a fost săvârșit *cinci minute* după ce fata a părăsit casa mamei sale? De ce oare ar fi o nebunie să presupunem că omorul a fost săvârșit la orice oră în timpul zilei? S-au mai întâmplat crime la orice ore. Dar dacă asasinatul a fost comis duminică, într-un moment oarecare între ceasurile nouă dimineața și douăsprezece fără un sfert noaptea, tot ar fi fost timp destul să fie aruncat cadavrul în apă înainte de miezul nopții. Așadar, afirmația lui susține anume aceasta: că omorul nu a fost nici într-un caz săvârșit duminică.

Dacă îngăduim ziarului *L'Etoile* să susțină așa ceva, îi putem da voie să spună tot ce vrea. S-ar putea presupune că paragraful începând cu: „E o nebunie să crezi că omorul...” etc, etc, deși apare astfel tipărit în *L'Etoile*, a existat în mintea autorului în felul următor: „E o nebunie să crezi că omorul, în cazul că e un omor la mijloc, a putut fi săvârșit destul de devreme ca să îngăduie ucigașilor să arunce cadavrul în fluviu înainte de miezul nopții”. E o nebunie, zic eu, să cred toate acestea și să presupun totodată (cum sunt chiar gata să presupun) că trupul neînsuflețit *n-a fost* aruncat în apă până *după* miezul nopții, părere destul de lipsită de temeii în sine, dar care nu e chiar atât de absurdă cum e cea apărută în gazetă.

Dacă n-aș avea alt scop decât să *combat* pasajul acesta din articolul publicat în *L'Etoile*, urmă Dupin, aș putea să mă las păgubaș. Dar noi nu avem de-a face numai cu ziarul *L'Etoile*, ci cu adevărul. Fraza de care e vorba, așa cum e redactată, n-are decât un singur înțeles, și acest înțeles l-am statornicit destul de bine; este însă de mare însemnătate pentru noi să pătrundem dincolo de simplele cuvinte, ca să căutăm o idee pe care aceste cuvinte încercau în chip vădit s-o exprime și nu izbuteau.

Intenția ziaristului era să spună că, la orice oră din ziua sau din noaptea de duminică s-ar fi săvârșit crima, nu era probabil ca ucigașii să fi riscat să ducă trupul până la Sena înainte de miezul nopții. Și aici se află, de fapt, presupunerea care mă nemulțumește. Și anume, se afirmă că omorul ar fi fost săvârșit într-un asemenea loc și în astfel de împrejurări, încât cadavrul trebuia numaidecât cărat până la fluviu. Dar crima a putut fi săvârșită pe malul fluviului, sau chiar pe fluviu, și astfel aruncarea cadavrului în apă s-ar fi putut petrece la orice oră din zi sau din noapte, ca fiind lucrul cel mai indicat și care trebuia îndeplinit fără nici o întârziere. Înțelegi că nu sugerez aici nimic din ceea ce ar părea probabil sau ar coincide cu propria mea părere. Deocamdată, spusele mele nu se referă la datele întâmplării. Nu urmăresc altceva decât să le fac să iei seama la tonul general al *părerii sugerate de l'Etoile* și să-ți atrag atenția asupra *părtinirii*, care e de la început vădită.

După ce a stabilit așadar o limită care se împacă bine cu ideile lui preconcepute, după ce a presupus că dacă trupul neînsuflețit al Mariei n-ar fi putut să stea în apă decât un răstimp foarte scurt, ziarul spune mai departe:

„Experiența ne învață că trupurile celor înecați sau cadavrele aruncate în apă imediat după o moarte violentă au nevoie de șase până la zece zile pentru a ajunge într-o stare de descompunere destul de înaintată ca să iasă la suprafață. Chiar și atunci când se trage cu tunul într-un cadavru și acesta se ridică mai înainte de a fi stat sub apă măcar cinci, șase zile, el se duce iar la fund dacă e lăsat în voia lui.”

Afirmațiile lui au fost primite ca un lucru de la sine înțeles de toate gazetele pariziene, afară doar de *Le Moniteur*. Ziarul acesta încearcă să combată acea parte, a articolului în care e vorba de cadavrele înecate, citind vreo cinci, șase cazuri când trupurile unor persoane despre care se știa că s-au înecat au fost găsite plutind după un răstimp mai scurt decât acela asupra căruia stăruia *L'Etoile*. Dar încercarea aceasta din *Le Moniteur* de a respinge afirmația generală din *L'Etoile* prin citarea unor cazuri particulare care dezminț acea afirmație este ceva cu totul împotriva regulilor logicii. Chiar dacă ar fi fost cu puțință să aducă nu cinci, ci chiar cincizeci de exemple de cadavre care au fost găsite plutind după două-trei zile, aceste cincizeci de exemple tot n-ar fi putut fi privite decât ca excepții la regula din ziarul *L'Etoile*, atâta vreme cât regula însăși n-a fost combătută. O dată ce s-a recunoscut regula (și *Le Moniteur* nu o tăgăduiește, insistând doar asupra excepțiilor), argumentele din *L'Etoile* rămân în picioare, deoarece ele nu tind să demonstreze decât *probabilitatea* că trupul înecat nu s-a putut ridica la suprafață în mai puțin, de trei zile. Această probabilitate va veni în sprijinul teoriei ziarului *L'Etoile* până când exemplele atât de puține date de *Le Moniteur* vor fi în număr îndestulător pentru a stabili o regulă contrară celei dintâi.

Vei vedea îndată că orice argumentație asupra acestui capitol trebuie îndreptată împotriva regulii înseși; și în scopul acesta trebuie să analizăm baza rațională a regulii. Îndeobște, trupul omenesc nu e nici mult mai ușor, nici mult mai greu decât apa Senei, adică greutatea sa specifică în stare firească este egală cu volumul de apă pe care îl dislocă. Trupurile persoanelor grase, puhave, cu oase mici — bunăoară trupurile de femeie — sunt mai ușoare decât cele costelive și ciolănoase, adică ale bărbaților. Greutatea specifică a apei unui fluviu e influențată într-o oarecare măsură de acțiunea fluxului marin. Dar lăsând deoparte fluxul, se poate spune că prea puține trupuri omenești se vor duce *singure* la fund, fie și în apă dulce. Oricare dintre, ele, căzând în apă, e în stare să plutească dacă se stabilește un echilibru între greutatea specifică a apei și a sa proprie, cu alte cuvinte, dacă fiind scufundat își menține o foarte mică parte din el deasupra apei. Cea mai bună poziție pentru cineva care nu știe să înoate este poziția verticală a celui ce umblă pe uscat: capul să fie dat pe spate și cufundat în apă; numai gura și nările rămân deasupra; ei. În asemenea împrejurări ne-am da seama că plutim fără greutate și fără eforturi. Cu toate acestea, este evident că greutatea trupului și volumul de apă dezlocuit sunt în echilibru nestabil și că o

nimica toată poate face ca unul să-l întrecă pe celălalt. De pildă, un braț scos din apă, și, prin urmare, lipsit de sprijinul său, devine o greutate suplimentară, suficientă pentru a scufunda capul cu totul sub apă, pe când ajutorul întâmplător al unei scândurele fie cât de mică, ne-ar îngădui să înălțăm capul ca să putem privi în jurul nostru. Dar prin eforturile sale, un om care nu știe să înoate își aruncă întruna brațele în sus, în timp ce se străduiește să-și țină capul în obișnuita lui poziție verticală. Urmarea e că nasul și gura i se umplu de lichid și că, tot străduindu-se să respire sub apă, aceasta îi pătrunde în plămâni. Stomacul primește și el o bună parte, și trupul întreg își sporește greutatea cu diferența dintre aerul care umplea la început aceste cavități și lichidul care le umple acum. De cele mai multe ori diferența aceasta e îndeustulătoare ca trupul să se scufunde. Dar nu e de ajuns în cazul unor persoane cu oase mici și cu o cantitate, anormală de materii gelatinoase sau grăsimi. Astfel de persoane plutesc și după ce s-au înecat. Cadavrul care presupunem că se află la fundul apei rămâne acolo până când greutatea sa specifică devine prin vreun mijloc oarecare mai mică decât volumul apei pe care-l dislocă. Aceasta, are loc fie prin descompunere, fie într-alt fel. Descompunerea are ca urmare o degajare de gaze, care distind țesuturile celulare și toate cavitățile și dau cadavrului înfățișarea aceea *puhavă*, așa de respingătoare. Când distinderea aceasta a țesuturilor e atât de înaintată încât volumul cadavrului a crescut în chip vădit, fără ca să-i corespundă o creștere a *masei* sau ponderei, greutatea sa specifică devine mai mică decât aceea a apei dezlocuite, și el se arată numaidecât la suprafață. Nenumărate împrejurări pot însă influența descompunerea, nenumărați factori pot s-o grăbească sau s-o întârzie. De pildă, frigul sau căldura anotimpului, depozitele minerale sau puritatea apei, adâncimea ei mai mică ori mai mare, faptul că este curgătoare sau stătătoare, starea corpului, dacă era cumva infectat de o boală sau teafăr înainte de moarte. Astfel, e lucru vădit că nu putem stabili cât de cât cu precizie răstimpul după care un cadavru se va ridica la suprafață în urma descompunerii sale. Într-unele împrejurări, acest rezultat se va produce într-o oră; într-altele nu va avea loc niciodată. Sunt unele combinații chimice prin care sistemul animal poate fi ferit *pe veci* de putrezire; așa, de pildă, biclorura de mercur. Pe lângă descompunere, însă, se pot naște în stomac și se nasc de obicei din fermentarea acetică a materiilor vegetale (și se mai nasc din diverse pricini și în alte cavități) gaze în cantitate suficientă pentru a provoca o dilatare care să ridice corpul la suprafață. Efectul produs de bubuitul tunului e acela al unei simple vibrații. Aceasta poate fie să degajeze cadavrul din mâlul moale sau mocirla în care zace, îngăduindu-i astfel să se ridice, atunci când alți agenți pregătiseră totul pentru aceasta, sau poate birui aderența unor părți putrezite din țesutul celular, îngăduind cavităților să se dilate sub influența gazelor.

Având astfel în fața noastră datele fundamentale cu privire la această problemă, putem ușor verifica afirmațiile din *L'Etoile*. „Experiența ne învață, spune ziarul, că trupurile celor înecați sau cadavrele aruncate în apă imediat după o moarte violentă au nevoie de șase până la zece zile pentru a ajunge într-o stare de descompunere destul de înaintată ca să iasă la suprafață. Chiar și atunci când se trage cu tunul într-un cadavru și acesta se ridică mai înainte de a fi stat sub apă măcar cinci, șase zile, el se duce iar la fund dacă e lăsat în voia lui.”

Întreg paragraful acesta ne apare acum ca o înlănțuire de contradicții și de lucruri fără șir. Nu orice experiență ne învață că trupurile celor înecați au nevoie de șase până la zece zile pentru a ajunge într-o stare de descompunere destul de înaintată ca să iasă la suprafață. Și știința și experiența ne arată că perioada ridicării lor este și trebuie să fie nehotărâtă. Mai mult încă, dacă un cadavru s-a înălțat la suprafață după ce s-a tras cu tunul, în caz că descompunerea e îndeajuns de înaintată ca să îngăduie degajarea gazelor produse, el nu se va mai scufunda „dacă e lăsat în voia lui”. Aș vrea însă să-ți atrag luarea-aminte asupra deosebirii între „trupurile celor înecați” și

„cadavrele aruncate în apă după o moarte violentă”. Cu toate că autorul recunoaște că există o deosebire, el le pune pe toate în aceeași categorie. Ți-am arătat cum ajunge trupul unui înecat să aibă o greutate specifică mai mare decât volumul de apă corespunzător și că el nu s-ar îneca deloc dacă nu s-ar zbugiuma, ridicând brațele deasupra apei, și n-ar face eforturi să respire sub apă, eforturi prin care apa ia locul aerului în plămâni. Dar zbugiumul și eforturile acestea nu se produc la un cadavru „aruncat în apă imediat după o moarte violentă”. Astfel că, în cazul acesta din urmă, *trupul, de obicei, nu se mai scufundă*, fapt despre care se vede bine că *L'Etoile* habar n-are. Când descompunerea a ajuns într-o stare foarte înaintată, când carnea s-a luat aproape în întregime de pe oase, firește că abia atunci, și *nu mai devreme*, vedem cadavrul dispărând.

Și ce să mai credem acum despre argumentul că trupul găsit n-ar putea fi al Mariei Rogêt, fiindcă trupul acela a fost găsit plutind după ce trecuseră abia trei zile? Dacă s-ar fi înecat, s-ar fi putut să nu se scufunde de loc, fiind vorba de o femeie, sau dacă s-a scufundat, s-ar fi putut să reapară în douăzeci și patru de ore, sau mai puțin decât atât. Nimeni nu crede însă că s-ar fi înecat, și deoarece murise înainte de a fi aruncată în apă, trupul ei putea fi găsit plutind oriunde.

Dar, zice *L'Etoile*, „dacă trupul, așa mutilat cum era, a stat pe mal până în noaptea de marți, s-ar fi găsit pe mal vreo urmă lăsată de ucigași”. Aici e nevoie pătrunzi dintru început în gândul autorului. El caută să preîntâmpine ceea ce i se pare că ar putea fi o obiecție la teoria lui, anume că trupul, rămânând pe mal două zile, ar fi suferit o descompunere grabnică, *mai grabnică* decât dacă ar fi fost scufundat în apă. Presupune că, dacă așa s-au petrecut lucrurile, corpul ar fi putut apărea la suprafață încă de miercuri și-și închipuie că n-ar fi putut să apară decât în condițiile acestea. Se grăbește deci să arate că *n-a putut* să rămână pe mal, fiindcă atunci „s-ar fi găsit pe mal vreo urmă lăsată de ucigași”. Cred că această logică te face să zâmbești. Nu înțelegi de ce simplul *răstimp* cât a stat pe mal cadavrul ar putea face să se înmulțească *urmele asasinilor*. Nici eu!

„Și mai departe, continuă ziarul, pare cu totul improbabil ca ticăloșii care au săvârșit un asasinat, așa acum îl presupunem noi, să fi aruncat cadavrul în apă fără să lege de el o greutate care să-l scufunde, când ar fi fost atât de lesne să ia această măsură de prevedere.” Bagă de seamă aici ce confuzie caraghioasă de idei! Nimeni, nici chiar *L'Etoile* nu contestă crima comisă asupra *cadavrului găsit*. Urmele de violență sunt prea vădite. Scopul autorului nostru însă este să dovedească doar atât: că trupul nu e al Mariei. Nu vrea să demonstreze decât că *Marie* n-a fost asasinată, și nicidecum că acel cadavru n-ar fi al unei persoane asasinate. Cu toate acestea, observația lui demonstrează numai ultimul punct. Cadavrul acesta nu avea nici o greutate legată de el. Niște asasini, dacă l-ar fi aruncat, nu se putea să nu-i lege o greutate. Prin urmare n-a fost aruncat de asasini. Acesta e singurul lucru dovedit. Chestiunea identității nici măcar n-a fost atinsă, și *L'Etoile* își dă acum toată osteneala să contrazică ceea ce a afirmat un minut mai devreme: „Suntem încredințați, spune ziarul, că trupul găsit era al unei femei asasinate”.

Nu e singurul caz, fie și numai în acest fragment al articolului său, când cugetătorul nostru face, fără să-și dea seama, raționamente împotriva lui însuși. Scopul lui vădit, precum am spus, este de a micșora pe cât e cu putință intervalul între dispariția Mariei și descoperirea cadavrului. Cu toate acestea, îl vedem insistând asupra faptului că nimeni n-a mai văzut fata din clipa când a părăsit casa mamei sale. "Nu suntem încredințați, zice el, că Marie Rogêt mai era încă printre cei vii duminică, 22 iunie, după ora 9." Deoarece argumentarea sa este vădit părtinitoare, ar fi trebuit, cel puțin, să lase la o parte latura aceasta a problemei; fiindcă dacă s-ar fi găsit cineva care s-o fi văzut pe Marie, fie luni, fie marți, intervalul de care e vorba s-ar fi micșorat cu mult și, chiar prin raționamentul său, s-ar fi redus cu mult probabilitatea

ca trupul găsit să fi fost al *grisette*-i. Totuși, are haz stăruința ziarului *L'Etoile* în privința aceasta, având credința nestrămutată că întreaga sa argumentare capătă mai multă greutate.

Recitește acum și partea aceea a articolului privitoare la identificarea cadavrului făcută de Beauvais. În privința părului de pe brațe, *L'Etoile* dovedește o vădită lipsă de înțelegere. *Monsieur* Beauvais, nefiind un idiot, n-a putut în nici un caz să stăruie, la identificarea cadavrului, numai asupra *părului de pe brațe*. Nu există braț fără păr. Majoritatea expresiilor din *L'Etoile* nu sunt decât o răstălmăcire a spuselor martorului. El trebuie să fi vorbit de ceva cu totul *deosebit* în privința părului acestuia. Acest ceva trebuie să fi fost: fie culoarea, fie profunzimea, lungimea sau așezarea lui.

„Avea picior mic”, spune ziarul, picioare mici sunt însă cu miile. Nici jartiera nu e o dovadă, și nici pantoful, fiindcă pantofi și jartiere se vând cu toptanul. Același lucru se poate spune și despre florile de la pălărie. Un lucru asupra căruia stăruia foarte mult *Monsieur* Beauvais este că agrafa jartierei găsite fusese trasă înapoi, pentru ca să strânteze jartiera. Lucrul acesta nu dovedește nimic, deoarece multor femei le pare mai firesc să-și ia o pereche de jartiere ca să le potrivească acasă după grosimea piciorului decât să le încerce în magazinul unde le cumpără.” Aici nu-ți vine a crede că autorul vorbește serios. Când *Monsieur* Beauvais, căutând trupul Mariei, dă peste un cadavru aducând întru totul la chip și statură cu fata dispărută, autorul ar fi putut să fie încredințat (fără a fi deloc vorba de îmbrăcăminte) că cercetările sale au fost încununat de succes. De vreme ce, pe lângă întreaga ei înfățișare și statură va mai fi găsit, pe braț, păr de un anumit fel, care-i era cunoscut de pe când Marie se afla în viață, părerea lui capătă, cu drept de cuvânt, mai multă greutate, și anume certitudinea a sporit în raport cu ciudățenia și particularitatea părului. Dacă Marie avea piciorul mic și cadavru de asemenea, probabilitățile ca acel cadavru să fie al Mariei cresc nu numai într-o proporție aritmetică, ci într-una geometrică. Mai pune pe lângă asta și pantofii la fel cu cei ce se știa că îi purta în ziua dispariției, și oricât s-ar vinde pantofi de aceștia cu „toptanul”, ai să vezi că probabilitățile sporesc până la a atinge certitudinea. Chiar ceea ce nu e în sine o dovadă de identitate ajunge, fiind, sprijinită de celelalte, mărturia cea mai sigură. Mai pune apoi și florile de la pălărie la fel cu cele purtate de fata dispărută, și nu mai avem nevoie de nimic. O *singură* floare, și nu ne mai trebuie nimic. Dar dacă sunt două, trei sau mai multe? Fiecare unitate succesivă este o mărturie multiplă, nu e o dovadă *adunată* cu altă dovadă, ci *înmulțită* de sute de mii de ori. Și dacă mai descoperim asupra moartei și o pereche de jartiere așa cum purta Marie când era în viață... dar e aproape o nerozie să continui. S-a descoperit însă că jartiarele acestea erau strâmtate cu ajutorul unei agrafe, tocmai așa cum și le strâmtase Marie pe ale sale cu puțin înainte de a pleca de acasă. Ar trebui să fii nebun sau de rea-credință să te mai îndoiești. Ceea ce spune *L'Etoile* cu privire la strâmtarea jartierelor, și anume că ar fi ceva neobișnuit, nu dovedește nimic alt decât că se încapățânează în greșeala sa. Materialul elastic din care e făcută jartiera cu agrafă este el însuși o dovadă de strâmtarea aceasta e ceva neobișnuit. Un lucru care e în așa fel făcut că se potrivește de la sine nu are nevoie decât arareori să fie ajustat. Trebuie să se fi întâmplat un adevărat accident pentru ca să fi fost nevoie ca jartiarele acestea ale Mariei să fie strâmtate, și ar fi fost de ajuns ca Marie să fie recunoscută. Dar esențialul nu este că au fost găsite asupra cadavrului jartiarele fetei dispărute ori să au fost găsiți pantofii, sau pălăria, sau florile de la pălărie, sau piciorul la fel, cu al ei, sau vreun semn deosebit pe braț, sau statura și întreaga ei înfățișare, ci faptul că găsim pe cadavru nu numai fiecă obiect în parte, ci toate la un loc. În asemenea împrejurări, dacă s-ar putea dovedi că autorul articolului din *L'Etoile* a avut *într-adevăr* vreo îndoială, nu ar fi nevoie de o comisie *de lunatica inquirendo*. A crezut că e nimerit să se ia după palavrele avocaților, care în cea mai mare parte, se

mulțumesc să se facă ecoul principiilor abstracte, dogmatice ale curților criminaliste. Țin să-ți atrag atenția că multe din dovezile pe care o curte le respinge alcătuiesc cea mai bună dovadă cu putință pentru o minte sănătoasă. Căci curtea, călăuzindu-se după principiile generale privitoare la dovezi, principii recunoscute și *legiferate*, este departe de a se lăsa influențată de cazurile mai deosebite. Și încrederea aceasta îndărătnică în principii, îmbinată cu un dispreț rigid pentru excepțiile care le dezminț, e un mod sigur de a atinge, într-un lung răstimp, *maximum* de adevăr — maximum de adevăr pe care-l putem cuprinde. Așadar, îndeobște, procedeul acesta e logic, dar nu e mai puțin adevărat că duce la greșeli cumplite în anumite cazuri.

Cât despre insinuările cu privire la Beauvais, le-ai putea spulbera dintr-o suflare. Ți-ai dat seama din capul locului de caracterul acestui om cumsecade. Îi place să se *afle-n treabă* și e foarte romanțios și nu prea isteț. Oricine are o fire ca a lui se poartă în așa fel când trece printr-o mare frământare sufletească, încât dă de bănuț celor prea subtili sau răuvoitori. După cum reiese din notele duminiciale, *Monsieur Beauvais* a avut câteva întrevederi personale cu autorul articolului din *L'Etoile* și l-a jignit exprimând, în pofida teoriei lui, părerea că trupul găsit era fără doar și poate al Mariei. „El o ține morțiș, spune ziarul, că trupul acela neînsuflețit ar fi al Mariei, dar nu poate da nici un alt amănunt în afară de cele ce au fost comentate de noi pentru a face și pe alții să împărtășească aceeași credință.” Fără a mai vorbi de faptul că nu era cu putință să aducă dovezi mai puternice „pentru a face și pe alții să împărtășească aceeași credință”, ne putem da seama că poate să existe un om care și-a format o convingere într-un caz anumit, dar care nu e în stare să înfățișeze nici un singur argument pentru a convinge și pe alții. Nimic mai vag decât impresiile privitoare la identitatea unui individ. Fiecare om își recunoaște vecinul, totuși sunt puține cazurile în care cineva e în măsură să *explique cum* de l-a recunoscut. Reporterul de la *L'Etoile* nu are de ce să fie jignit de convingerea nemotivată a domnului Beauvais.

Împrejurările suspecte care-l înconjoară se potrivesc mult mai bine cu ipoteza mea că ar fi un romantic căruia îi place să se *afle în treabă*, decât cu insinuarea gazetarului că ar fi vinovat. O dată ce ne-am însușit această interpretare mai omenoasă, nu vom mai întâmpina nici o dificultate pentru a înțelege ce căuta trandafirul în gaura cheii, cuvântul „Marie” scris pe tăbliță, faptul că i-a îndepărtat pe toți bărbații care se înrudeau cu ea și acela că nu se împăca de fel cu gândul de a le îngădui să-i vadă trupul; vom înțelege înștiințarea dată doamnei B. să nu stea de vorbă cu jandarmul până la întoarcerea sa (a lui Beauvais) și, în sfârșit, hotărârea fățișă ca nimeni în afară de el să nu se amestece în cercetări. Mi se pare un lucru neîndoios că Beauvais era un adorator al Mariei; că ea „cochetase” cu el, iar lui i-ar fi plăcut să știe că se bucura de toate favorurile și de încrederea ei. Nu mai am nimic de zis în privința aceasta; și, de vreme ce afirmațiile lui *L'Etoile* privitoare la acea nepăsare a mamei și a celorlalte rude, nepăsare care nu se potrivea cu presupunerea lor că trupul neînsuflețit ar fi al vânzătoarei de la parfumerie, de vreme ce toate acestea sunt întru totul dezmințite de evidența însăși, vom trece mai departe ca și cum chestiunea *identității* ar fi fost lămurită, spre deplina noastră mulțumire.

— Și ce crezi, l-am întrebat eu, despre părerile exprimate de *Le Commercial*?

— Că, prin firea lor, sunt mult mai vrednice de atenție decât toate cele ce au mai fost enunțate despre acest subiect. Deducțiile trase din premise sunt logice și convingătoare, dar premisele, cel puțin în două puncte, se întemeiază pe observații greșite. *Le Commercial* lasă să se înțeleagă că Marie ar fi fost răpită de vreo ceată de mișei, nu prea departe de casa mamei sale. „Nu este cu putință, afirmă el, ca femeia aceasta tânără, pe care mii de oameni o cunoșteau atât de bine, să fi trecut pe trei străzi fără s-o vadă nimeni.” Gândul ăsta e al unui om care a stat multă vreme la Paris, un slujbaș, un ins ale cărui drumuri încoace și încolo prin oraș s-au mărginit, de cele mai multe ori, la perimetrul din preajma unor instituții publice. Știe că lui

arareori i se întâmplă să facă o bucată de drum de la *biroul* său fără ca cineva să-l recunoască și să-l oprească. Și, judecând după marele număr al celor pe care-i cunoaște sau care-l cunosc pe el, asemuiește notorietatea sa cu aceea a vânzătoarei de parfumuri și nu vede mare deosebire între ele. Fără zăbavă ajunge deci la concluzia că și Marie, în hoinărelile ei, poate fi tot atât de lesne recunoscută ca și el într-ale lui. Această concluzie s-ar potrivi numai dacă mersul ei ar fi avut același caracter metodic și neschimbat și înlăuntrul unui *spațiu* restrâns ca și al lui. El trece înapoi și încolo la răstimpuri regulate, într-un perimetru mărginit, plin de oameni care sunt ținuti să ia seama la el și să-i poarte interes prin natura îndeletnicirii lor, înrudită cu a lui. Se poate însă presupune că drumurile Mariei erau mai degrabă un fel de hoinăreală. În cazul acesta mai ales, se poate presupune ca ea s-o fi luat pe un drum care se depărta mai mult decât de obicei de cel pe care era deprinsă să meargă. Asemănarea ce ne închipuim că a existat în mintea ziaristului de la *Le Commercial* nu s-ar putea susține decât în ipoteza că cei doi inși străbat întreg orașul în cazul acesta, dacă admitem că numărul cunoștințelor fiecăruia ar fi egal, atunci sorții de a întâlni același număr de persoane vor fi de asemenea egali. În ceea ce mă privește, cred nu numai că ar fi cu putință, dar că e mult mai mult decât probabil ca Marie să fi trecut orișicând, pe oricare din numeroasele străzi ce se află între casa ei și casa mătușii sale, fără a întâlni un singur om pe care să-l cunoască sau care s-o fi cunoscut. Ca să privim această chestiune în adevărata ei lumină, trebuie să ne gândim cu dinadinsul la marea disproporție ce există între cunoștințele personale ai unui om, oricât ar fi el de popular, și întreaga populație a Parisului.

Dar oricât de serios ne-ar părea argumentul din *Le Commercial*, el își pierde valoarea dacă ținem seama de *ora* la care fata a plecat de acasă. „A ieșit din casă tocmai la vremea când străzile erau pline de lume...” spune *Le Commercial*. Dar nu e chiar așa. Era ora nouă dimineața. La ora nouă, în fiecare zi din săptămână, *afară de duminică*, străzile orașului sunt cu adevărat ticsite de lume. Duminica însă, la ora nouă, lumea este mai totdeauna acasă, *pregătindu-se să meargă la biserică*. Un observator nu se poate să nu fi băgat de seamă ce înfățișare pustie are orașul în diminețile de duminică de la ora opt până la zece. Străzile sunt înțesate de lume între zece și unsprezece, iar nu mai devreme, adică nu la ora de care vorbim

Mai este o latură în care se pare că spiritul de observație al ziaristului de la *Le Commercial* a dat greș: „O fâșie lungă de două picioare și lată de un picior din fusta sărmanei fete, spune ziarul, a fost ruptă și legată sub bărbie și în jurul gâtului ei pesemne ca să o împiedice să țipe. Asta nu poate fi decât fapta unor derbedei care nu aveau nici batistă în buzunar.” Vom vedea îndată dacă ideea aceasta este întemeiată sau nu; dar prin „derbedei care nu aveau nici batistă în buzunar” reporterul înțelege cele mai decăzute haimanale. Cu toate acestea, oamenii de care e vorba sunt tocmai dintre cei care au batistă chiar dacă n-au nici cămașă pe ei. Cred că ai avut prilejul să observi că, de la o vreme, derbedeii nu se mai pot lipsi nici în ruptul capului de batistă.

— Și ce trebuie să credem, l-am întrebat, despre articolul din *Le Soleil*?

— Că o păcat, într-adevăr, că autorul lui nu s-a născut papagal; fiindcă atunci ar fi fost cel mai faimos papagal din tot neamul lui. S-a mulțumit să repete unele păreri mai originale din cele ce mai fuseseră publicate, culegându-le, cu o sânguință vrednică de laudă, de ici și colo, de prin gazete. „E *vădit* că lucrurile, zice el, au stat acolo vreme de trei-patru săptămâni... Așadar, nu încapă *nici o îndoială* că a fost descoperit locul acestei fioroase crime.” Faptele reproduse în *Le Soleil* sunt departe de a-mi spulbera îndoielile asupra acestui subiect și le vom relua, mai pe larg, în legătură cu un alt aspect al problemei.

În clipa de față trebuie să ne îndreptăm atenția în alte direcții. Nu se poate să nu-ți fi dat seama cu câtă superficialitate s-a cercetat adevărul. Desigur, chestiunea

identității a fost ușor de lămurit, sau ar fi trebuit să fie. Mai erau însă și alte amănunte care trebuiau stabilite. Cadavrul fusese oare *jefuit*? Să fi avut cumva decedata bijuterii la ea când a plecat de acasă? Și dacă a avut, s-au mai găsit oare asupra ei când a fost descoperită? Acestea sunt puncte importante, care au fost lăsate cu totul în umbră la anchetă; și mai sunt altele la fel de însemnate de care nu s-a ținut deloc seamă. Trebuie să ne dăm silința să ne mulțumim cu ancheta noastră personală. Apărările lui St. Eustache trebuie cercetate din nou. Persoana aceasta nu-mi inspiră nici o bănuială, se cade să procedăm metodic. Să ne încredințăm că *mărturiile* cu privire la locurile pe unde a fost văzut duminică sunt în chip neîndoielnic întemeiate. Astfel de dovezi scrise sunt adesea simple mistificări. Totuși, dacă nu vom găsi nimic suspect în ele, îl vom scoate din cauză pe St. Eustache. Sinucirea lui, deși ar putea agrava bănuielile când s-ar descoperi că dovezile sunt înșelătoare, nu e un fapt de neînțeles dacă înșelătoria nu există; nici nu e ceva care să ne abată pe noi din făgașul obișnuit al analizei.

Ceea ce aș dori acum ar fi să lăsăm la o parte amănuntele privind elementele centrale ale acestei tragedii, ca să ne concentrăm asupra unor întâmplări periferice. În astfel de cercetări organele de anchetă fac adeseori greșeala de a se limita la faptele apropiate, neluând deloc în seamă pe cele lăturalnice sau întâmplătoare. Curțile de judecată au prostul obicei de a mărgini instrucția și discuțiile numai la ceea ce are o legătură fătășă cu obiectul cercetărilor. Experiența a dovedit totuși, și o judecată sănătoasă ne va dovedi întotdeauna, că de multe ori, poate chiar de cele mai multe ori, o părțică de adevăr iese la iveală din ceea ce pare străin. Folosindu-se de spiritul acestui principiu, dacă nu chiar de litera lui, știința modernă a ajuns să *calculeze neprevăzutul*. Dar s-ar putea să nu mă înțelegi. Istoria cunoștințelor omenești ne-a arătat fără încetare că descoperirile cele mai numeroase și mai de preț le datorăm unor împrejurări lăturalnice, incidentale sau accidentale, așa încât a trebuit în cele din urmă ca în orice privire generală asupra progreselor viitoare să se țină seama într-o mare măsură, și chiar în cea mai mare măsură, de invențiile care se vor naște pe negândite și cu totul în afara prevederilor normale. De azi înainte nu mai este rațional să întemeiezi ceea ce va să vie pe ceea ce a fost în trecut. *Accidentul* este considerat că face parte din structura realității. „Șansa” a ajuns pentru noi un ce perfect calculabil. Aplicăm nevăzutului și necunoscutului formulele matematice învățate la școală.

Repet, este un fapt recunoscut că adevărul iese la iveală, în cea mai mare măsură, din amănunte lăturalnice; și ținând seama de principiul ce decurge din acest fapt, aș dori, în cazul de față, să abat cercetarea de la cărările bătătorite și sterpe al faptului în sine către alte întâmplări care s-au produs concomitent. În vreme ce dumneata o să te ocupi de cercetarea validității alibiurilor, eu am să cercetez ziarele mai pe larg decât ai făcut-o până acum. Deocamdată noi am făcut o recunoaștere numai în cadrul câmpului de investigații; ar fi însă de mirare ca aruncând o privire pătrunzătoare în gazete, așa cum ți-am spus, să nu ni se dezvăluie câteva amănunte care ne-ar putea sugera îndrumarea cercetărilor în altă *direcție*.

Potrivit ideii lui Dupin, am făcut o verificare amănunțită a alibiurilor. Rezultatul a fost că m-am convins pe deplin de valabilitatea lor și că, prin urmare, St. Eustache era nevinovat. Între timp, prietenul meu s-a îndeletnicit el însuși cu o migălire care mie mi se părea fără rost, cu răsfoitul diferitelor colecții de ziare. La sfârșitul săptămânii a pus în fața mea următoarele extrase:

„Acum vreo trei ani și jumătate, o tulburare aproape la fel cu cea de acum a fost pricinuită de dispariția aceleiași Marie Rogêt din parfumeria lui *Monsieur Le Blanc* de la «Palais Royal». După o săptămână, însă, ea s-a ivit din nou la *comptoir*, arătând tot atât de bine ca și mai înainte, afară doar de o ușoară paloare pe care nu o avea de obicei. Atât *Monsieur Le Blanc*, cât și mama ei au afirmat că fusese la o prietenă, la țară, și afacerea a fost înăbușită la iuțea. Presupunem că lipsa ei de acum se

datorește unui capriciu de același fel și că, după trecere de o săptămână, sau o lună, va fi iarăși printre noi." *Un ziar de seară*, luni, 23 iunie.

„Un ziar de seară, în numărul său de ieri, amintește de o altă dispariție misterioasă a domnișoarei Rogêt. Se știe că în săptămână cât a lipsit ea de la parfumeria «Le Blanc» a fost însoțită de un tânăr ofițer de marină, cunoscut prin destrăbălarea sa. Se presupune că o ceartă a făcut-o să se întorcă acasă. A fost o întâmplare providențială. Cunoaștem numele acestui Lothario, care în clipa de față se află la Paris, dar pentru motive bine întemeiate ne ferim a-l da publicității". *Le Mercure* din dimineața zilei de marți, 24 iunie.

„Un atentat de o nemaipomenită grozăvie a fost comis alaltăieri în apropierea orașului. Pe înserat, un domn, însoțit de soția și de fiica sa, s-a înțeles cu o ceată de șase tineri, care se plimbau agale cu barca pe lângă malul Senei, să-i treacă dincolo de râu. Când au ajuns la malul celălalt, cei trei călători au coborât și, după ce se depărtară îndeajuns ca să nu mai poată vedea barca, fata își aduse aminte că și-a uitat umbrela. S-a întors să și-o ia, dar punând mâna pe ea, banda a răpit-o și a dus-o peste apă. Acolo i s-a pus un căluș în gură, s-au purtat brutal cu dânsa și în cele din urmă au târât-o pe mal într-un loc nu prea depărtat de acela unde se urcase la început în barcă împreună cu părinții ei. Între timp, derbedeii s-au făcut nevăzuți, dar poliția e pe urmele lor și o parte dintre ei vor fi prinși în curând." *Un ziar de dimineață*, 25 iunie.

„Am primit câteva comunicări care au de scop să-l facă vinovat de acea îngrozitoare crimă pe Mennais. Dar fiindcă acest domn a fost cu totul scos din cauză de o anchetă oficială și cum argumentele diversilor noștri corespondenți par a dovedi mai degrabă zelul decât puterea lor de judecată, nu găsim că ar fi potrivit să le mai dăm publicității." *Un ziar de dimineață*, 28 iunie.

„Am primit mai multe scrisori foarte energice, ce păreau că vin din izvoare diferite, și care tind a ne încredința că nenorocita Marie Rogêt a fost victima uneia dintre numeroasele cete de pușlamale care mișună duminica prin împrejurimile orașului. Ne exprimăm și noi cu hotărâre părerea în favoarea acestei presupuneri. Vom încerca să expunem aici în curând câteva dintre argumentele noastre." *Un ziar de seară*, marți, 31 iunie.

"În ziua de luni, un barcagiu însărcinat cu încasarea taxelor văzu o barcă goală plutind în josul Senei. Pânzele erau strânse în fundul bărcii. Barcagiul a remorcat-o până la biroul de navigație. A doua zi de dimineață ea a fost luată de acolo fără știrea vreunui dintre funcționari. Cârma a rămas la biroul de navigație." *La Diligence*, joi, 26 iunie.

Citind aceste felurite extrase, nu numai că mi-au părut fără nici o noimă, dar nu-mi dădeam seama în ce chip ar fi putut vreunul dintre ele să aibă legătură cu chestiunea noastră. Am așteptat ca Dupin să-mi dea oarecare deslușiri.

— Nu am de gând, mi-a spus el, să mă opresc la primul extras, nici la cel de-al doilea. Le-am copiat numai ca să-ți arăt cât de mare este neglijența poliției, care, din câte am înțeles de la prefect, nu și-a dat nici cea mai mică osteneală să-l cerceteze pe ofițerul de marină de care e vorba. Totuși, e curată nebunie să afirmi că între dispariția dintâi a Mariei și cea de a doua nu s-ar putea presupune că există vreo legătură. Să presupunem că prima fugă a avut ca urmare o ceartă între amănți și întorcerea acasă a fetei seduse. Suntem acum în măsură să privim noua ei fugă, dacă știm că a fost vorba de o fugă, ca o dovadă că ticălosul a încercat iarăși să o ademenească, mai degrabă decât ca o urmare a unor noi propuneri din partea altcuiva. Și o putem mai curând privi ca o împăcare cu primul *amant*, decât ca începutul unei noi iubiri. Sunt zece șanse contra una ca acela care a mai răpit-o o dată pe Marie să-i propună să fugă din nou cu el, dar e foarte puțin probabil ca Marie, care a primit aceste propuneri din partea unuia, să le mai fi primit și din partea altuia. Și acum

dă-mi voie să-ți atrag atenția asupra faptului că timpul care a trecut între prima fugă, neîndoielnică, și a doua, presupusă, întrec doar cu câteva luni durată obișnuită a crucierelor vaselor noastre de război. Fost-a oare împiedicat primul atentat de obligația amantului de a se imbarca? Ar fi ales el chiar momentul întoarcerii pentru a-și urmări din nou scopurile josnice, care nu se împliniseră, încă, sau nu se împliniseră încă în ceea ce îl privea *pe el*? Despre toate acestea nu știm nimic.

Ai să-mi spui însă că în cel de-al doilea caz escapada pe care ne-o închipuim n-a avut lor. Firește că nu. Dar putem noi ști dacă n-a fost o încercare neizbutită? În afară de St. Eustache și, poate, de Beauvais, nu găsim alți adoratori cunoscuți, învederați și onorabili, ai Mariei. Nu s-a pomenit nici unul. Cine este atunci tainicul amant despre care rudele, sau cele mai multe dintre ele, n-au auzit vorbindu-se, dar pe care Marie îl întâlnește în dimineața zilei de duminică și în care are atâta încredere încât nu șovăie să rămână cu el până ce umbrele serii au pogorât peste boschetele singuratice de la Barrière du Roule? Mă întreb: cine este acest amant misterios despre care rudele (majoritatea lor cel puțin) nu știu nimic? Și ce vrea să zică prorocirea doamnei Rogêt în dimineața când fata a plecat: „Teamă mi-e că n-am s-o mai revăd niciodată pe Marie”?

Dar dacă nu putem presupune că doamna Rogêt cunoștea intenția ei de a fugi, nu ne putem oare închipui că fata o avut această dorință? Plecând de acasă, a lăsat să se înțeleagă ca se ducea să vadă pe mătușa ei din Rue des Dromes, iar St. Eustache a fost rugat să vină s-o ia pe înserat. La prima vedere, faptul acesta combate foarte tare părerea mea, dar ia să cugetăm nițel. E lucru știut că ea s-a întâlnit cu un prieten și că a trecut Sena cu el la Barrière du Roule cam pe la ora trei după amiază. Când însă a consimțit să-l însoțească (*oricare i-ar fi fost scopul, — cunoscut de mamă-sa sau necunoscut*), trebuie să se fi gândit la intenția de care vorbise la plecarea ei de acasă și la uimirea și bănuiala ce s-ar fi trezit în inima logodnicului, St. Eustache, dacă acesta, venind s-o caute la ora hotărâtă în Rue des Dijomes, ar fi aflat că ea nici n-a dat pe acolo și dacă, întorcându-se la pensiune cu această veste îngrijorătoare, și-ar fi dat seama de lipsa ei prelungită de acasă. Eu, unul, socot că trebuie să se fi gândit la toate acestea. Trebuie să fi prevăzut suferința lui St. Eustache și bănuielile tuturor. Nu se putea gândi să se întoarcă înfruntând aceste bănuieli; dar bănuielile au prea puțină importanță pentru ea dacă presupunem că avea intenția să *nu* se mai întoarcă.

Ne-o putem închipui gândind cam așa: „Mi-am dat întâlnire cu o anumită persoană în scopul de a fugi împreună sau într-un alt scop cunoscut numai de mine singură. E neapărată nevoie să evit orice posibilitate de răsturnare a planului. Trebuie să avem timp destul ca să dejucăm orice urmărire. Am să las să se înțeleagă că mă duc să-mi văd mătușa din Rue des Bițomes și că-mi petrec ziua la ea. Am să-i spun lui St. Eustache să nu vină să mă ia până seara. În felul acesta, lipsa mea de acasă, oricât de îndelungată ar fi, ar avea o explicație, fără să dea loc la temeri sau la bănuieli; iar eu aș câștiga mai mult timp decât prin orice alte mijloace. Dacă-l rog pe St. Eustache să vină să mă ia pe înserat, desigur că nu va veni mai înainte, dar dacă nu-i spun deloc să vină, timpul ce-mi rămâne ca să pot fugi va fi scurtat, deoarece aș fi așteptată mai devreme, și lipsa mea va stârni neliniște pretimpuriu. Dacă însă am cât de cât intenția să mă reîntorc, dacă n-am în vedere decât o simplă plimbare cu acea persoană anume, n-ar fi tocmai dibaci din partea mea să-i spun lui St. Eustache să vină să mă ia; venind, el ar rămâne încredințat că l-am înșelat, fapt pe care aș putea să-l țin pe veci ascuns față de el dacă plec de acasă fără să-i spun ce am de gând să fac și mă întorc înainte de a se însera, spunând abia atunci că am fost să-mi văd mătușa din Rue des Dromes. Dar cum intenția mea este să nu mă întorc niciodată, sau cel puțin câteva săptămâni, sau măcar până izbutesc să ascund unele fapte, nevoia de a câștiga timp este singurul lucru de care trebuie să-mi pese.”

În notele duminicale ai făcut observația că părerea cea mai răspândită cu privire la această tristă întâmplare este și a fost de la început că fata ar fi căzut victimă unei *bande* de haimanale. În anumite condiții, părerea obștească nu e de disprețuit. Când se alcătuiește de la sine, când se vedește în chip cu totul spontan, ar trebui să o socotim la fel cu acea *intuiție* care e reacția omului de geniu. În nouăzeci și nouă de cazuri la sută aș rămâne la hotărârea ei. Lucrul cel mai de seamă însă e să nu găsim în ea urme simțitoare *de sugestie*. Părerea trebuie să fie neapărat a *publicului însuși*. Și adesea este nespun de greu să-ți dai seama de această deosebire și s-o reții. În cazul de față, mi se pare că opinia publică cu privire la o anumită *bandă* a fost influențată de întâmplarea analogă și care e povestită amănunțit în cel de-al treilea extras de-al meu. Descoperirea cadavrului Mariei, fată tânără, frumoasă și cu renume, face mare vâlvă în tot Parisul. Trupul ei purtând urme de violență este găsit plutind pe apele Senei. Dar se știe acum că în același timp, sau aproape în același timp în care se crede că fata a fost ucisă, un atentat asemănător, deși mai puțin grav decât cel suferit de Marie Rogêt, a fost săvârșit de o ceată de derbedei asupra unei alte tinere femei. E oare de mirare că o crimă cunoscută a putut înrâuri judecata publicului față de una necunoscută? Judecata aceasta aștepta o îndrumare, și atentatul cunoscut părea s-o îndrumeze cum nu se poate mai bine. Marie a fost și ea găsită în fluviu; și atentatul știut fusese săvârșit pe același fluviu. Legătura între cele două întâmplări era atât de vădită, încât ar fi fost o adevărată minune ca lumea să se fi lipsit de a o face și de a o adânci. În realitate, însă, acel atentat, știut ca fiind săvârșit astfel, e cea mai bună dovadă că celălalt, care a avut loc aproape în același timp, n-a fost săvârșit în același chip. Ar fi fost în adevăr de necrezut ca în timp ce o ceată de dalcauci comitea într-un loc această cumplită faptă, să se fi găsit o altă ceată la fel, care, în același loc, cu aceleași mijloace și metode, să făptuiască o crimă întru totul asemănătoare și tocmai la aceeași vreme. Dar ce oare ar trebui să credem dacă n-am ține seama de părerea sugerată în chip spontan mulțimii de această neobișnuită serie de coincidențe?

Înainte de a trece mai departe, să ne oprim la presupusa scenă a asasinatului din boschetul de la Barrière du Roule. Boschetul, deși foarte stufos, era în vecinătatea nemijlocită a unei șosele. În lăuntru lui erau trei-patru lespezi mari, alcătuiind un fel de jilț cu spătar și taburet. Pe piatra de deasupra a fost găsită o fustă albă, pe cea de a doua, o eșarfă de mătase. Tot acolo s-au mai găsit și o umbrelă de soare, o batistă și o pereche de mănuși. Batista purta numele „Marie Rogêt”. Pe crengile dimprejur se vedeau fâșii din rochie. Pământul era bătătorit, tufișurile rupte; era vădit că avusese loc o luptă violentă.

Cu toată vâlva pe care a stârnit-o în presă această descoperire din boschet, în ciuda părerii unanime că locul crimei nu putea fi decât acolo, trebuie să recunoaștem că erau și unele motive temeinice de îndoială. Și aceste puternice motive stăteau în picioare, fie că aș crede, fie că n-aș crede că locul crimei e acela. Dacă adevăratul loc al crimei era în apropiere de Rue Pavée-Saint-André, așa cum lasă să se înțeleagă *Le Commercial*, autorii ei, presupunând că locuiesc încă la Paris, au fost cuprinși de spaimă la gândul că atenția publicului a fost îndreptată cu dinadinsul pe făgașul adevărat. Și în orice minte mai ascuțită trebuia să se nască nevoia unei diversiuni, care să abată această atenție în altă parte. Și astfel, cum boschetul de la Barrière du Roule trezise mai demult oarecare bănuieli, era firesc să le vină în gând să pună lucrurile acolo unde au fost găsite. Nu avem nici o dovadă serioasă că lucrurile ar fi stat mai mult de câteva zile, foarte puține la număr, în boschet, cu toate că *Le Soleil* presupune contrariul; există în schimb numeroase indicii care ne arată că ele n-ar fi putut rămâne acolo, fără a atrage atenția, în răstimpul celor douăzeci de zile ce s-au scurs între duminica fatală și după-amiaza când băieții aceia le-au descoperit.

„Erau cu totul mucegăite, spune *Le Soleil*, însușindu-și părerea ziarelor care au mai vorbit despre aceasta, mucegăite și lipite unele de altele din pricina ploii. În jurul

lor crescuse iarba și acoperise o parte din ele. Mătasea umbrelei era trainică; dar pe dinăuntru firele se tăiaseră. La capătul de sus, unde fusese îndoită și răsucită, era putredă și plină de mucegai și, când au încercat să o deschidă, s-a sfâșiat." Cât privește iarba, care „crescuse și acoperise o parte din ele", e vădit că faptul n-a putut fi constatat decât din spusele și din amintirile a doi băieți, deoarece băieții aceștia au mișcat din loc obiectele și le-au dus acasă mai înainte ca să fi fost văzute de un al treilea. Dar iarba crește mai cu seamă pe o vreme umedă și călduroasă (așa cum a fost în zilele crimei), cam de două-trei degete pe zi. Într-o singură săptămână, o umbrelă de soare lăsată într-un loc semănat de curând cu iarbă poate fi cu totul acoperită de iarba care a crescut.

Cât privește acel *mucegai*, asupra căruia redactorul o ziarului *Le Soleil* se oprește atât de stăruitor încât se folosește termenul nu mai puțin decât de trei ori în scurtul paragraf citat chiar acum, oare nu-și dă seama ce fel de *mucegai* este? Trebuie noi să-l învățăm că e vorba de una din numeroasele specii de *fungus*, a căruia caracteristică e tocmai că apare și dispare în douăzeci și patru de ore?

Vedeam dar de la cea dintâi aruncătură de ochi cum argumentele atât de răsunătoare aduse în sprijinul părerii că obiectele ar fi stat cel puțin trei-patru săptămâni în boschet sunt cu totul inexistente și fără rost pentru dovedirea faptului. Pe de altă parte, e foarte greu să crezi că lucrurile acelea ar fi putut rămâne în boschetul cu pricina mai mult decât o săptămână încheiată, mai mult adică decât răstimpul dintre două duminici. Toți cei ce cunosc câtuși de puțin împrejurimile Parisului își dau seama că numai anevoie poți găsi un loc *singuratic*, și asta doar la mare depărtare de cartierele suburbane. Astfel de meleaguri neumblate și vizitate numai din când în când în mijlocul acestor păduri și boschete sunt cu totul de neînchipuit. Dacă vreun iubitor pătimaș al naturii, pe care îndatoririle lui îl țin legat de praful și căldura marii metropole, ar încerca, fie și într-o zi de lucru, să-și astâmpere setea de singurătate în mijlocul priveliștilor naturii încântătoare care-o înconjoară, de îndată, la fiecare pas, va simți că farmecul lor crescând se destramă la ivirea sau la auzul glasului vreunui derbedeu sau al unei bande de cheflii. Zadarnic va căuta liniștea în desișul cel mai de nepătruns. Tocmai prin coclaurile acelea mișună toți nespălații; ele sunt cele mai pângărite temple ale naturii. Cu durerea în suflet, pribeagul se va întoarce în Parisul tuturor viciilor, ca într-o speluncă spurcată, dar mai puțin respingătoare, fiindcă e mai de înțeles.. Dacă împrejurimile orașului sunt năpădite astfel în zilele de lucru, d-apoi duminica! Derbedeul de la oraș, dezbrătat de obligația de a munci sau lipsit de prilejurile obișnuite de a tâlhări, năzuiește mai cu seamă spre periferii, nu din dragoste pentru viața la țară, pe care în sinea lui o disprețuiește, ci pentru a scăpa de constrângerile și de convențiile sociale. Nu dorul de verdeață și de aer curat, ci *libertatea deșănțată* a naturii îl mână aici. În hanul din marginea drumului, sau sub frunza deasă a pădurii, ferit de alte priviri decât ale tovarășilor săi de chef, se dedă la toate nebuniile fără frâu ale unor false veselii, stârnite de rom și de sentimentul de libertate. Eu nu susțin decât ceea ce e vădit pentru orice privire nepărtinitoare atunci când repet că ar fi fost o minune și nimic altceva dacă lucrurile cu pricina ar fi stat în *orice* boschet din nemijlocita apropiere a Parisului mai mult decât răstimpul dintre două duminici fără să fi fost descoperite.

Dar avem destule motive să credem că lucrurile au fost puse în boschet numai pentru a distra atenția de la adevăratul loc al crimei. Și, în primul rând, te rog să iei seama la *data* descoperirii lucrurilor. Confrunt-o cu data celui de al cincilea extras copiat de mine din ziare. Ai să găsești că descoperirea a urmat aproape numaidecât după înștiințările urgente trimise ziarului de seară. Aceste înștiințări, deși diferite și provenind, pe cât se pare, fiecare din altă parte, tindeau toate la același țel, și anume: să îndrepte atenția asupra unei *bande* care ar fi săvârșit crima și asupra cartierului de lângă Barrière du Roule ca fiind locul crimei. Firește, nu presupunem nici un

moment că scrisorile acelea, ca și atenția publicului îndreptată asupra lor, ar fi avut drept urmare găsirea lucrurilor de către cei doi băieți; dar putem presupune cu drept cuvânt că ele n-au fost găsite *mai devreme* pentru simplul motiv că nu se aflau în boschet la vremea aceea, fiind puse acolo o dată cu expedierea scrisorilor sau cu puțin mai înainte de către înșiși vinovații, care sunt și autorii lor.

Boschetul acesta era cam ciudat, chiar nespus de ciudat. Era din cale-afară de stufos. În adăpostul său natural de verdeață se aflau trei pietroaie cu totul neobișnuite, *alcătuind un jilț cu spătar și taburet*. Și boschetul acesta, în care natura lucruse cu atâta măiestrie, se afla în nemijlocita apropiere, *la zece, douăzeci de pași*, de locuința doamnei Deluc, ai cărei fii erau deprinși să cerceteze cu grijă tufișurile, în căutarea coajei de sasafraș. Ar fi oare un lucru nesăbuit rămășagul de o mie contra unu că nu trecea zi fără ca măcar unul dintre băieți să se tupileze în umbrarul acela și să se tolănească pe jilțul lui natural? Cei care s-ar codi să țină o asemenea prinsoare ori n-au fost copii niciodată, ori au uitat cum e firea copiilor. Repet că e greu de înțeles cum ar fi putut să rămână lucrurile nedescoperite mai mult de o zi, două, și că de aceea, în ciuda ignoranței dogmatice a redactorului de la *Le Soleil*, e foarte întemeiată presupunerea că ele fuseseră puse recent acolo unde au fost găsite.

Dar în afară de motivele înfățișate, aici, sunt și altele mai puternice care ne fac să credem că lucrurile au fost lăsate acolo astfel. Ia seama, te rog, la așezarea lor atât de nefirească. Pe piatra *de sus* se afla o fustă albă; pe cea de *a doua*, o eșarfă de mătase; o umbrelă, o pereche de mănuși și o batistă purtând numele „Marie Rogêt” erau risipite ici și colo. E tocmai așezarea pe care era *firesc* să o facă o persoană nu prea isteată, care a dorit să așeze obiectele în chip cât mai *firesc*. Dar nu e nici într-un caz, o așezare *cu adevărat* firească. Mai degrabă m-aș fi așteptat să văd toate lucrurile pe jos și călcate în picioare. În spațiul restrâns al aceluși boschet era aproape cu neputință ca fusta și eșarfa să fi rămas la locul lor pe pietre, expuse fiind mișcărilor necontrolate ale mai multor inși care s-au încăierat. E vădit, ni se spune, că a avut loc o luptă: pământul era bătătorit, tufișurile rupte, dar s-a găsit o fustă și o eșarfă rânduite de parcă ar fi fost puse în rafturi. „Bucățile din rochie, agățate în spini, erau cam de trei palme lățime și de șase palme lungime. Una era tivul rochiei, care fusese cârpit... *Arătau ca niște fâșii rupte*”. Aici, fără a-și da seama, *Le Soleil* a folosit o frază care dă nespus de mult de bănuit. Așa cum sunt descrise fâșiile, arată într-adevăr ca niște bucăți care au fost sfâșiate cu mâna și într-un scop anume. Arareori se întâmplă ca o bucată dintr-o rochie, la fel tu aceea de care e vorba, să fie sfâșiată de un *spin*. Prin felul ei, o astfel de țesătura dacă se agață de un spin sau de un cui, se sfâșie pe fir drept sau se împarte în două benzi lungi, în unghi drept, întâlnindu-se la punctul pe unde a intrat spinul. Dar e aproape cu neputință să-ți închipui că bucată ar putea fi smulsă cu totul. N-am văzut niciodată așa ceva, cum n-ai văzut nici dumneata. Pentru *a rupe* în bucăți o asemenea țesătură e nevoie aproape întotdeauna de două forțe distincte în direcții opuse. Dacă țesătura are două margini, ca, de pildă, la o batistă, și cineva dorește să sfâșie o bucată din ea, atunci și numai atunci ar fi de-ajuns o singură forță. În cazul de față însă e vorba de o rochie, neavând decât o singură margine. Dar ar fi o adevărată minune ca din pricina spinilor să se fi sfâșiat o parte de la mijloc, unde nu există margine. Și *un singur* spin nu ar fi fost în stare s-o facă. Chiar dacă ar exista o margine, și tot ar fi ne-voie de doi spini, unul acționând în două direcții diferite și celălalt într-una singură. Și aceastai numai dacă presupunem că marginea e netivită. Dacă e tivită, lucrul e aproape cu neputință. Vedem dar cât sunt de mari și numeroase piedicile ce se află în calea afirmației că sfâșierea s-a întâmplat din cauza spinilor; și, totuși, ni se cere să credem că mai multe bucăți, nu una singură, ar fi fost sfâșiate la fel. Și una dintre bucăți *era tocmai tivul rochiei!* O altă bucată *nu era tivul, ci o parte din fustă*; cu alte cuvinte spinii ar fi rupt-o cu totul din acea parte a rochiei care nu avea nici o margine! S-avem iertare,

dar nu putem crede astfel de lucruri! Luat totuși laolaltă, ele dau mai puțin de bănuir decât faptul surprinzător că lucrurile ar fi fost lăsate în acest boschet de niște *asasini* care au fost atât de prevăzători încât s-au gândit să înlăture cadavrul. Cu toate acestea, dacă-ți închipui că am de gând să *tăgăduiesc* că boschetul acela ar fi fost locul crimei, înseamnă că nu m-ai înțeles bine. Trebuie să se fi petrecut *acolo* ceva foarte rău sau poate s-a întâmplat o nenorocire la doamna Deluc. De fapt, însă, aceasta nu are prea mare importanță. Noi nu ne-am luat sarcina să găsim locul unde s-a săvârșit crima, ci să descoperim pe făptașii ei. Prin tot ceea ce ți-am spus, lăsând la o parte felul amănunțit al expunerii mele, am vrut, mai întâi, să-ți demonstrez absurditatea afirmațiilor pripite și categorice din *Le Soleil* și mai cu seamă să te fac să examinezi din nou faptul îndoielnic dacă omorul a fost sau nu săvârșit de o *bandă*.

Înainte de a adânci această problemă, vom aminti în treacăt amănuntele revoltătoare date de chirurgul interogat la anchetă. E de ajuns să spun că *deducțiile* sale cu privire la numărul ticăloșilor au fost, pe drept cuvânt, luate în răs de către toți anumiștii de vază ai Parisului ca fiind greșite și cu totul lipsite de temei. N-ar fi cu neputință ca lucrurile să se fi petrecut așa cum presupune el, dar nu văd nici un motiv să fie așa, când s-ar putea mai degrabă să fi fost cu totul altfel.

Să ne oprim acum asupra acelor „urme de luptă” și să ne întrebăm ce vor ele să ne dovedească. Că al existat o *bandă*? Dar nu dovedesc ele mai curând lipsa unei *bande*? Cum ar fi putut avea loc între fata plăpândă și fără apărare și presupusa *bandă* de mișei o *luptă* atât de îndârjită și de lungă încât să fi lăsat urme peste tot? Era de ajuns încleștarea unor brațe vânjoase pe tăcute, și totul se sfârșea. Victima s-ar fi lăsat în voia lor. Ține seama însă că argumentele invocate de mine împotriva tezei că boschetul ar fi locul crimei nu se referă în cea mai mare! pare decât la faptul că el ar fi locul unei crimei săvârșite *de mai mulți inși, și nu de unul singur*. Dacă presupunem că n-a fost decât *un singur* siluitor, numai atunci și numai în acest caz ne putem închipui că a avut loc o *luptă* atât de violentă și de îndârjită încât să lase urme vădite.

Și mai e ceva. Am mai pomenit de bănuiala care se naște din faptul că lucrurile cu pricina au fost lăsate în boschetul în care au fost descoperite. Pare aproape cu neputință ca aceste dovezi de vinovăție să fi fost lăsate din întâmplare acolo unde s-au și găsit. Se presupune că făptașii au avut destulă prezență de spirit pentru a înlătura cadavrul. Și, totuși, o altă dovadă, mai strigătoare decât cadavrul însuși (ale cărui trăsături ar fi putut să fie repede alterate și descompuse), este lăsată să se răsfete, ca o sfidare, pe locul crimei: e vorba de batista cu *numele victimei*. Dacă e la mijloc o greșeală, ea nu poate fi greșeala unei *bande*. Nu ne-o putem închipui decât din partea ununi singur ins. Să vedem: un oarecare a săvârșit o crimă. E singur cu fantoma celei dispărute. E înspăimântat de cea care zace în fața lui, fără nici o mișcare. Patima-i furioasă s-a stins, și acum în inima sa e loc destul pentru groaza firească pe care fapta săvârșită i-o inspiră. Îi lipsește acea încredere pe care o dă cu siguranță prezența mai multora. E *singur* cu moarta. Tremură și se înfioară. Trebuie totuși să ia măsuri în ce privește cadavrul, îl târăște până la malul apei, dar lasă în urma sa celelalte dovezi de vinovăție. Căci e greu, dacă nu chiar cu neputință, să ducă toată povara deodată, și mai lesne va fi să se întoarcă pentru a lua tot ce a mai rămas acolo. Dar în anevoioasa lui călătorie spre Sena, groaza i se întetește. Zvonul vieții îl însoțește în cale. De zeci de ori aude sau i se pare că aude pasul cuiva care-l pândește, îl îngrozesc până și luminile orașului. Totuși, într-un târziu, după îndelungi și dese opriri, groaznic de chinuitoare, ajunge la malul fluviului și scapă de cumplita lui povară, pesemne cu ajutorul unei bărci. Dar oare ce comori ale lumii, ce teamă de pedeapsă ar avea destulă putere ca să-l îndemne pe ucigașul singuratic să se întoarcă pe același drum anevoios și plin de primejdii către boschetul plin de amintiri care-i îngheață sângele în vine? Fie ce-o fi, el *nu* se reîntoarce. Chiar dacă ar *vrea*, nu s-ar putea reîntoarce.

Singurul lui gând este să scape cât mai repede. Întoarce spatele *pentru totdeauna* acelor tufişuri de groază şi fuge ca din faţa mâniei cerului.

Dar ce s-ar întâmpla dacă ar fi vorba de o bandă? Numărul lor mare le-ar fi dat curaj dacă, bineînţeles, din sufletul unui bandit ticălos ar lipsi curajul; şi nu se poate închipui o *bandă* alcătuită într-alt fel decât numai din asemenea ticăloşi. Numărul lor ar fi fost de-ajuns, cred eu, ca să-i lecuiască de spaima cumplită şi fără temei care mi se pare că ar fi paralizat pe un om stingher. Chiar dacă presupunem că unul dintre ei sau chiar doi-trei ar fi scăpat ceva din vedere, această scăpare ar fi fost îndreptată de un al patrulea. Ei n-ar fi lăsat nimic în urma lor; fiind mai numeroşi, ar fi fost în măsură să transporte *totul* dintr-o dată. Nu ar mai fi fost nevoie să se *întoarcă*.

Ia seama şi la faptul că atunci când s-a găsit cadavrul, din veşmântul de deasupra „fusesse sfâşiată o bucată lată cam de o palmă, mergând până la talie... şi prinsă într-un fel de nod la spate”. Lucrul acesta a fost făcut cu intenţia vădită de a întocmi *un ochi* cu ajutorul căruia să târască trupul. Dar le-ar fi trecut oare prin gând mai multor oameni să recurgă la un asemenea mijloc? Nu numai că ar fi fost de ajuns ca trei-patru inşi să apuce cadavrul de mâini şi de picioare, dar acesta ar fi fost cel mai bun mijloc de transport. E vorba aici de născocirea unuia singur, şi ajungem astfel la faptul că „împrejmuirea dintre boschet şi râu fusese doborâtă şi pe pământ se vedeau urmele unei poveri foarte grele care fusese târâtă pe acolo”. S-ar fi ostenit oare zadarnic o bandă întregă să mai scoată ulucile ca să târască "un cadavru printre ele", când ar fi putut într-o singură clipă să-l treacă pe deasupra lor? S-ar fi apucat oare mai mulţi inşi să *târască* în felul acesta un cadavru de n-ar fi vrut cu dinadinsul să lase *urme* vădite că l-au târât?

Aici trebuie să amintim o observare a gazetei *Le Commercial*, observaţie pe care am comentat-o şi mai înainte, în oarecare măsură: „O fâşie... din fusta sărmanei fete, spunea ziarul, a fost ruptă şi legată sub bărbie şi în jurul gâtului ei, pesemne pentru a o împiedica să ţipe. Aceasta nu poate fi decât fapta unor derbedei care nu aveau nici batistă în buzunar.”

Am arătat mai sus că un adevărat derbedeu nu umblă niciodată *fără* batistă. Dar nu asupra acestui lucru voiam să atrag atenţia. Că legătura n-a fost folosită în scopul născocit de *Le Commercial* şi nici din lipsă de batistă, avem ca dovadă chiar batista lăsată în boschet; şi că scopul nu a fost de a-i înăbuşi ţipetele, reiese din faptul că a fost întrebuinţată o fâşie de stofă în locul acelei batiste, care ar fi răspuns cu mult mai bine acestui scop. Dar instrucţia aminteşte că legătura aceea ar fi fost găsită în jurul gâtului atârând slobodă şi fixată cu un nod trainic. Vorbele acestea sunt destul de încâlcite, dar se deosebesc simţitor de cele afirmate de *Le Commercial*. Fâşia avea o lăţime de optsprezece degete, dar, deşi din muselină, putea alcătui totuşi o funie trainică dacă era strânsă sau răsucită de-a lungul ei. Şi a fost găsită răsucită chiar în felul acesta. Părerea mea e următoarea: ucigaşul singuratic, după ce a transportat cadavrul o bucată de drum (fie din boschet, fie din altă parte) cu ajutorul benzii *înfăşurate* în jurul taliei, a socotit că, procedând astfel, greutatea este prea mare pentru puterile sale. S-a hotărât să târască povara. Sunt urme care arată că *a fost* târâtă. În scopul acesta, a fost nevoie să lege un fel de funie la un capăt. Cel mai bun lucru era să i-o lege de gât, capul împiedicând-o să lunece. Şi atunci ucigaşul s-a gândit, fără doar şi poate, la fâşia *înfăşurată* peste şale. S-ar fi folosit de ea de n-ar fi fost *înfăşurată* în jurul cadavrului şi legată cu un nod, ceea ce-l stingherea, cum şi faptul că nu fusese sfâşiată decât în parte. Era mai lesne să sfâşie o altă bucată din fustă. După ce a sfâşiat-o, a legat-o strâns în jurul gâtului, şi astfel a *târât* victima până la malul apei. Faptul că această „legătură” de care şi-a făcut rost cu multă trudă şi întârziere şi care răspundea prea puţin scopului avut în vedere *a fost totuşi folosită* de el dovedeşte că nevoia de a o folosi s-a născut din împrejurări ce s-au ivit la un moment când nu mai avea batista la îndemână, cu alte cuvinte, chiar așa cum am

presupus noi, adică după ce a părăsit boschetul (dacă admitem boschetul), pe parcursul dintre acesta și fluviu.

Ai să-mi spui însă că depoziția doamnei Deluc (!) stăruie mai ales asupra unei *cete* de pușlamale în vecinătatea boschetului la ceasul crimei sau cam pe atunci. N-am nimic de zis. Mă întreb însă dacă pe la Barrière du Roule n-au trecut o *duzină* de cete la fel cu aceea descrisă de doamna Deluc cam la timpul când s-a întâmplat tragedia. Dar banda care a atras asupra-i mânia înverșunată a doamnei Deluc și a determinat depoziția ei cam târzie și suspectă, *singura* bandă despre care pomenește bătrâna aceasta cinstită și cumsecade, este aceea despre care afirmă că i-ar fi mâncat cozonacii și i-ar fi băut rachiul fără a-și da osteneală de a plăti. *Et hinc ilae irae.*

Care *este* însă mărturia exactă a doamnei Deluc? „S-a pomenit cu o ceată de dalcauci care au făcut tărăboi, au mâncat și au băut pe veresie, au luat-o pe același drum ca tânărul cu fata, s-au întors la han pe *înserat* și au trecut Sena ca și cum ar fi fost foarte grăbiți.”

Se prea poate ca această grabă să i se fi părut mai mare decât era în realitate doamnei Deluc, care, în jalea și durerea ei, rămăsese cu gândul la berea și cozonacii ce-i fuseseră luați cu de-a sila, bere și cozonaci pentru care poate că mai trăgea nădejde că o să fie despăgubită. Altminteri, cum era și pe *înserat*, de ce ar fi pomenit de *graba* lor? Nu e de mirare, firește, că până și o ceată de haimanale se zorea să ajungă acasă, când avea de trecut o apă mare cu niște bărcuțe, când îi amenința o furtună și când se *lăsa* noaptea.

Am spus se *lăsa*. Fiindcă nu se înnoptase încă de tot. De-abia se înserase când ciudata grabă a derbedeilor jignise privirile fără prihană ale doamnei Deluc. Dar mai știm încă ceva: că în aceeași seară doamna Deluc, împreună cu fiul ei cel mai mare, au auzit țipetele unei femei în vecinătatea hanului. Și cum sună cuvintele doamnei Deluc pentru a arăta la care ceas al serii au auzit acele țipete? „Puțin după lăsarea întunericului”, zice ea. Dar „puțin după lăsarea întunericului” înseamnă totuși noapte, iar pe *înserat* este încă oarecare lumină. Astfel, pare cât se poate de limpede că ceata părăsise Barrière du Roule mai înainte ca doamna Deluc să i se pară că aude țipetele acelea. Și cu toate că, în numeroasele dări de seamă despre anchetă, acești doi termeni (pe *înserat*” și „după lăsarea întunericului”) sunt folosiți mereu și în mod invariabil, așa cum i-am folosit și eu stând de vorbă cu dumneata, nici redactorii de la ziare și nici copoii poliției nu și-au dat seama până în clipa de față cât de mare e deosebirea dintre ei.

Voi mai adăuga un singur argument împotriva ipotezei că ar fi o *bandă*. Dar un argument cu greutate și căruia nu-i poate sta nimic împotrivă, cel puțin pentru o minte ca a mea. Față de răsplata importantă și de iertarea deplină oferită denunțatorului, e cu neputință de crezut că vreun individ făcând parte dintr-o ceată de haimanale sau din orice fel de cârdășie nu și-ar fi trădat de mult complicitii. Pentru orice membru al unei *bande* de acest soi, *teama de a fi trădat* e mai mare decât dorința de a scăpa cu fața curată sau de a primi o recompensă. *Ca, să nu fie el însuși trădat*, trădează din capul locului și pe negândite. Faptul că secretul nu a fost încă destăinuit, e cea mai bună dovadă că este un secret la mijloc. Numai Dumnezeu și o ființă omenească, sau două, cunosc fapta aceasta macabră în toată grozăvia ei.

Să strângem acum roadele sărace, dar neîndoielnice, ale lungii noastre analize. Am ajuns la convingerea că este vorba fie de un accident fatal sub acoperământul doamnei Deluc, fie de un omor săvârșit în boschetul de la Barrière du Roule de către cineva care era amantul sau măcar prietenul intim al decedatei. Acest prieten este oacheș. Culoarea feței lui, felul în care era făcută legătura din jurul gâtului și nodul pescăresc cu care era prinsă panglica pălăriei ni-l înfățișează ca pe un marinar. Prietenia lui cu decedata, o fată ușuratică, nu însă josnică, îl arată ca fiind dintr-un alt aluat decât marinarii de rând. Scrisorile, foarte bine aduse din condei, care au apărut

în ziare, întăresc mult ipoteza noastră. Împrejurările primei escapade, așa cum sunt povestite în *Le Mercure*, tind să contopească figura acestui matelot cu aceea a ofițerului de marină despre care se știe că cel dintâi a împins-o pe biata fată în păcat.

Aici se cuvine să ținem seama de absența prelungită a tânărului oacheș. Mă întrerup o clipă pentru a observa că omul acesta are chipul bronzat și negricios. Nu e vorba de o culoare negricioasă obișnuită, căci ea alcătuiește singura particularitate, de care își amintesc atât Valence, cât și doamna Deluc. Dar de ce lipsește omul acesta? A fost oare ucis și el de bandă? Dacă-i așa, de ce nu se găsesc decât urmele fetei asasinate? E firesc să se presupună că teatrul celor două crime a fost același. Dar unde este cadavrul său? E mai mult ca sigur că ucigașii ar fi procedat la fel cu amândoi. Se poate însă afirma că omul acesta trăiește și se ferește să se arate în lume de teamă să nu fie învinuit de crimă. Se poate presupune că acum, după ce s-a dovedit că a fost văzut cu Marie, el e stăpânit de această teamă, care însă, în momentul crimei, n-a avut nici o putere asupra lui. Cel dintâi imbold al unui nevinovat ar fi fost să dezvăluie crima și să ajute la descoperirea ucigașilor. Motive tactice ar fi trebuit să-l îndemne s-o facă. Fusese văzut cu fata. Trecuseră împreună fluviul cu bacul. Denunțarea asasinilor ar fi părut până și unui idiot singurul mijloc sigur de a nu fi bănuț. Nu putem presupune că, în noaptea duminicii fatale, nu s-ar fi făcut cu nimic vinovat și nici n-ar fi aflat nimic de crima săvârșită. Căci numai în cazul acesta ar fi fost cu putință să înțelegem ca el, în viață fiind, să nu-i fi denunțat pe asasini.

Și ce mijloace avem noi de a cunoaște adevărul? Vom vedea că, pe măsură ce înaintăm, aceste mijloace se înmulțesc și capătă greutate. Să cercetăm cu de-amănuntul ce anume s-a întâmplat în cea dintâi escapadă. Să lămurim întreaga poveste cu ofițerul acesta în împrejurările de acum și să aflăm pe unde s-a perindat la timpul anume când s-a comis crima. Să confruntăm cu grijă între ele diversele înștiințări trimise ziarului de seară care urmăreau să dea vina pe o bandă. Să le comparăm apoi din punctul de vedere al scrisului și al stilului cu acelea trimise mai demult ziarului de dimineață și care insistau atât de aprig asupra vinovăției lui Mennais. După ce am făcut și aceasta, să comparăm feluritele comunicări cu scrisul ofițerului. Să încercăm să dobândim prin întrebări stăruitoare de la doamna Deluc, de la fiii săi, ca și de la vizitiul omnibusului, Valence, mai multe amănunte despre înfățișarea și purtările bărbatului aceleia oacheș. Nu se poate ca întrebările puse în mod iscusit să nu smulgă de la vreunul din martori vreun amănunt asupra acestui punct anume (sau asupra altora), amănunt pe care martorul însuși nici nu-și dă seama că-l cunoaște. Și acum să căutăm *barca* găsită de barcașii în dimineața de luni, 23 iunie, și care a dispărut de la biroul de navigație fără știrea ofițerului de serviciu și *fără cârmă*, cu puțină vreme înainte de descoperirea cadavrului. Procedând cu băgare de seamă și stăruință, vom da neapărat de urma acelei bărci. Căci nu numai că barcașii care a oprit-o poate s-o recunoască, dar *cârma ei se afla la dispoziția anchetei*. Nimeni nu leapădă cu ușurință și fără să se mai intereseze de ea cârma unei *bărci cu pânze*. Și aici dă-mi voie să mă opresc și să strecor o întrebare. Nu s-a dat nici o înștiințare despre găsirea unei bărci. A fost adusă pe tăcute la biroul de navigație și tot pe tăcute a dispărut. Dar *cum se face* că proprietarul ei sau cel ce o folosea a putut fi informat, fără să se fi dat nici un anunț, încă de marți dimineață, despre locul unde se afla barca găsită luni, afară doar dacă ne închipuim că întreține, fără întrerupere, cu *marina* oarecare legături personale, care-l fac să fie la curent cu micile întâmplări ce-o privesc și cu măruntele știri de interes local?

Când am vorbit de asasinul singuratic, târându-și povara până la mal, am lăsat să se înțeleagă că el poate și-o fi făcut rost de o *barcă*. Acum ne dăm bine seama că Marie Rogêt a fost aruncată dintr-o *barcă*. E firesc ca lucrul să se fi petrecut astfel. Cadavrul nu putea fi lepădat în apa prea puțin adâncă de lângă mal. Semnele ciudate de pe spatele și de pe umerii victimei amintesc de coastele din fundul unei bărci.

Faptul că nu s-a găsit nici o greutate atârnată de trup confirmă ideea aceasta. Dacă ar fi fost aruncat de pe mal, s-ar fi legat de el o greutate oarecare. Ne putem explica lipsa greutății presupunând că ucigașul nu a avut prevederea să-și facă rost de ea mai înainte de a se depărta de mal. În clipa când a vrut să arunce cadavrul în apă, el nu se poate să nu-și fi dat seama de acest lucru; dar atunci nu mai avea la îndemână nimic ce i-ar fi putut fi de folos. A preferat să înfrunte orice risc, decât să se întoarcă la malul acela blestemat. După ce s-a dezbărat de povara lui macabră, asasinul se va fi grăbit să se întoarcă în oraș. În dreptul unui chei întunecos a sărit pe mal. Să fi legat oare și barca? Era prea zorit pentru așa ceva. Mai mult încă, legând-o la chei, i s-ar fi părut că lasă acolo o dovadă temeinică împotriva lui însuși. Gândul lui firesc va fi fost să alunge cât mai departe cu putință tot ceea ce avea oarecare legătură cu crima. Nu numai că trebuie să se fi depărtat de chei, dar nu putea lăsa acolo nici *barca*. Desigur că a împins-o în apă să plutească în voia curentului. Să mergem mai departe cu gândul. Dimineața, ticălosul este cuprins de o groază nespusă când află că barca a fost găsită și că e adăpostită într-un loc unde el e nevoit să meargă zilnic, într-un loc unde probabil îndatoririle lui îi impun să se ducă. În noaptea următoare, *fără a cuteza să ceară cârma*, o face să dispară. Unde se află acum acea barcă fără *cârmă*? Asta trebuie să descoperim în primul rând. Cu cea dintâi rază de lumină aruncată aici, se vor ivi și zorile izbânzii noastre. Această barcă ne va călăuzi cu o repeziciune care ne va uimi și pe noi către acela care a folosit-o în noaptea fatală de duminică. Un fapt nou va veni să confirme pe celălalt și vom găsi urma ucigașului.

(Din motive pe care nu le vom expune aici, dar care pentru mulțimea cititorilor vor părea evidente, ne-am îngăduit ca din manuscrisul aflat în mâinile noastre să suprimăm acea parte în care se arată în mod amănunțit cum a fost folosit indiciul în aparență șubred descoperit de Dupin. Credem nimerit să spunem doar atât: rezultatul urmărit a fost atins; iar prefectul a împlinit întocmai, deși cam în silă, condițiile învoielii sale cu cavalerul Dupin. Articolul domnului Poe se încheie cu următoarele cuvinte. (Red.)

Se înțelege că vorbesc despre coincidențe, și nimic altceva. Ceea ce am scris mai sus asupra acestui subiect e de ajuns. În inima mea nu sălășluiește nici o credință în supranatural. Nici un om care cugetă nu va tăgădui că una e natura și alta e dumnezeirea. Este de asemenea de netăgăduit că aceasta din urmă, creând-o pe cea dintâi, o poate priveghea și preface după voia sa. Am spus "după voia sa" fiindcă aici e vorba de voință și nu de putere, cum afirmă o logică absurdă. Nu spun că dumnezeirea *nu și-ar putea* schimba legile sale, dar că noi o jignim închipuindu-ne că poate fi nevoie să le schimbe: La obârșie aceste legi au fost făurite pentru a îmbrățișa *toate întâmplările care ar putea* fi cuprinse în viitor. Pentru Dumnezeu totul se petrece *în clipa de față*.

Repet că vorbesc despre aceste lucruri ca despre niște coincidențe. Mai mult încă, din povestirea mea se va vedea că între soarta nefericitei Mary Cecilia Rogers, atât cât ne este cunoscută, și soarta unei oarecare Marie Rogêt, până la o anumită epocă din viața ei, a existat o asemănare atât de desăvârșită, încât mintea ți se tulbură când te gândești la ea. Am spus că toate acestea se vor vedea. Dar nici o clipă să nu se creadă că atunci când înșiram trista poveste a Mariei din vremea de care am vorbit și descriam misterul în care a fost învăluită până la deznodământ am făcut-o cu intenția de a adânci asemănarea dintre ele, sau chiar de a insinua că măsurile luate la Paris pentru descoperirea asasinului unei vânzătoare de magazin, sau orice măsuri întemeiate pe raționamente asemănătoare, ar putea duce la rezultate similare.

În ceea ce privește ultima parte a presupunerii, trebuie să avem în vedere că orice schimbare, cât de neînsemnată, în datele celor două probleme, poate da naștere celor mai grave erori de calcul, făcând să se depărteze simțitor cele două serii de

întâmplări. Aproape la fel ca în aritmetică, unde o eroare, care, în sine, poate fi fără însemnătate, produce, în cele din urmă, prin puterea înmulțirii, în tot cursul acțiunii, un rezultat nespus de depărtat de adevăr. Iar în ceea ce privește prima parte, nutrebuie să pierdem din vedere că același calcul al probabilităților, de care am pomenit mai sus, se opune oricărei încercări de a prelungi paralelismul, și se opune cu strășnicie cu atât mai mare și mai hotărâtă cu cât paralelismul acesta a fost mai exact și mai exact și mai cuprinzător. Aceasta e una dintre acele afirmații anormale care, părând că se adresează unei gândiri cu totul străine de matematici, este totuși ceva ce nu poate fi înțeles pe deplin decât de un matematician. Așa, de pildă, e nespus de greu să convingi pe un cititor oarecare că dacă un jucător la zaruri a dat de două ori pe rând dubla de șase, este de ajuns faptul acesta pentru a putea pune rămășag oricât de mare că dubla de șase nu mai cade și la a treia încercare. O cugetare de acest fel este de obicei respinsă din capul locului de rațiune. E de neînțeles cum pot cele două aruncări de zar care au fost jucate și care s-au mistuit cu totul în trecut să înrâurească o aruncare ce nu există decât în viitor. Șansa de a da dubla de șase pare să fie aceeași ca în orice clipă, adică supusă numai influenței feluritelor aruncări ce se pot face la jocul de zaruri. Și aceasta e o idee care apare atât de vădit, încât încercarea de a o combate este primită mai curând cu un zâmbet de ironie decât cu luare-aminte și bunăvoință. Greșala ce se face aici — o greșeală grosolană și foarte dăunătoare — nu mă pot încumeta să o înfățișez în limitele care mi s-au hotărât acum. Iar pentru logicieni nu e nevoie să o mai prezint. E de ajuns să spun aici că ea face parte dintr-un șir nesfârșit de greșeli care înlocuiesc în calea rațiunii din pricina tendinței acesteia de a căuta adevărul numai *în amănunte*.